

Григорій Івченко

ЯНКА І РУЖА

Гудзіў і Паўдзік

ЯНКА і РУЖА

Аповесць-казка

МІНСК
«ЮНАЦТВА»
1993

ББК 84 Бел 7
Я 30

Мастак У. М. ВІШНЕЎСКІ

Для малодшага школьнага ўзросту

Я $\frac{4803120201-141}{М 307(03)-93}$ 103—90

ISBN 5-7880-0412-8

© У. І. Ягоўдзік, 1993
© Малюнкi. У. М. Вішнеўскі, 1993

Чайка
небеса

рымела музыка. Віравалі танцы. Рознакаляровыя феерверкі цвілі — не адцвіталі ў небе над палацам. А ва ўрачыстай зале залатыя люстры аж гайдаліся ад шматгалосых воклічаў:

- Слава Уладару!
- Слава Уладарцы!
- Слава, слава прынцэсе Ружы!..

І каторы ўжо раз госці падхопліваліся са сваіх месц, як зачараваныя глядзелі на сярэдзіну залы, дзе, узвышаючыся над усімі, сядзелі ў тронных крэслах Уладар і Уладарка, а паміж імі, таксама ў тронным крэсле, іхняя сямігадовая дачка — прынцэса Ружа. Дзяўчынка як дзяўчынка. Толькі з маленькаю каронаю на русай галоўцы ды ўсмешлівымі, блакітнымі, як кветкі-валошкі, вачанятамі. Выхавацелькі па некалькі гадзін у дзень вучылі прынцэсу правільна сядзець на залатым тронным крэсле, па-ўладарску стрымана адказваць на прывітанні, скупа, аднымі вуснамі, усміхацца... Апошняя ў юнай прынцэсы выходзіла найгорш; калі яна смяялася, то, здаецца, міжволі ясналі з твару, дабрэлі сэрцам усе ў палацы — ад уладароў-бацькоў да суровай маўклівай варты, што камянела каля кожных дзвярэй.

А нядаўна адзін пранырлівы замежны пісака ўхіт-рыўся без дазволу злавіць гэты дзівосны званочак-смах на магнітафонную стужку, і цяпер яго, як чароўную музыку, слухалі ў шмат якіх палацах. Не, нездарма на балі з'ехалася гэтулькі знакамітых гасцей: кожны спяшаўся засведчыць сваю павагу ўсемагутнаму Уладару і заадно

пачуць Ружын смех. Ды вось бяда: прынцэса быццам развучылася смяцца. Усе нецярпліва пазіралі на дзяўчынку, і нікому не прыйшло ў галаву, што ёй, адной сярод дарослых, сумна і нудліва, што ёй хочацца збегчы на бераг Святлынь-ракі, дзе гуляюць яе аднагодкі — хлапчукі і дзяўчаткі. І сярод іх Янка, які, як ніхто, умее вудзіць рыбу. Як хацелася прынцэсе быць сярод дзяцей! А тут сядзі, як прывязаная да троннага крэсла, ды яшчэ не нахіліся, не павярніся, бо гэта не да твару прынцэсе. Адно займала дзяўчынку: выгукваючы вітанні, госці абавязкова імкнуліся перакрычаць адзін аднаго, маўляў, я і толькі я першы сябар Уладара і яго сям'і. Асабліва імкнуліся выставіцца перад усімі каралі суседніх з Летаветчынай краін — Зубоніі і Пузоніі. Яны вялі з суседзямі няспынныя войны, і каб не падмога Уладара, даўно апынуліся б пад чужацкаю пятою. Пузонцы і зубонцы так разбэсціліся нікому не патрэбнымі бойкамі, што неахвотна вярталіся да працы на зямлі, не надта шчыравалі ў час сяўбы і жніва. А ў Летаветчыне, наадварот, працоўны люд здавён грэбаваў усялякай зброяй і толькі тады браў яе ў рукі, калі вораг пагражаў роднай зямлі.

— Няхай жыве Летаветкі Уладар — першы сябар Зубоніі! — трубіў на ўвесь палац з вузка прыжмуранымі вачыма Зубонскі кароль.

— Няхай заўсёды сонцам будзе над Летаветчынай Уладарка! — узмахваў рукамі Пузонскі кароль, і ўсе госці міжволі падымалі вочы да столі, дзе ззялі, сляпілі залатыя люстры, кожная падобная да сонца.

І тут жа, нікому не даючы ачомацца, абодва каралі выгуквалі разам:

— Слава прынцэсе Ружы! Слава вялікай Летаветкай краіне!..

Урэшце дзяўчынка стамілася і ад пузонца, і ад зубонца. Яна нецярпліва пазірала праз акно на размаляваны яркаю чырванню небасхіл — там хавалася на спачын сонца. Праз колькі хвілін яго зусім не будзе відаць. Тады можна будзе пакінуць мулкае троннае крэсла, птушкаю

паляцець у свой дзіцячы пакой, скінуць з сябе дарагія ўборы і, памыўшыся, ужо з ложка, паклікаць да сябе з перадпакою добрую любую Няньку, якая штоночы беражэ яе сон. Нянька прылепіцца каля ложка, зачне ціхім, далёкім-далёкім голасам казку альбо песню... То былі самыя цікавыя і шчаслівыя хвіліны ў жыцці Ружы. Ёй здавалася, што сцены палаца непрыкметна рассоўваюцца, некуды знікаюць, а сама яна трапляе ў дзівосную краіну, дзе да зораў, як да кветак, можна дакрануцца рукою, схопіць за сінюю бараду вецер і разам з ім абляцець увесь свет.

Сёння ж сонца, як назнарок, не спяшалася ў сваю таямнічую тумановую пасцель, і юная прынцэса пачала нават злавацца. Калі ж яна пільней прыгледзелася, дык зразумела: то ніякае не сонца на небасхіле, а вялікае вогнішча.

— Тата,— усхвалявана звярнулася да Уладара дачка,— дазволь мне сёння падняцца на Белую вежу.

Уладар усміхнуўся, павёў вачыма вакол сябе. І адразу сціхла салодкагалосая музыка, зглух вясёлы смех, ва ўсім палацы ўсталявалася цішыня.

— Іх вялікасць прынцэса Ружа запрашае шаноўных гасцей на Белую вежу! — і Уладар першы падняўся са свайго троннага крэсла.

Не кожнаму выпадаў гонар трапіць на Белую вежу, якая лічылася адным з цудаў свету. Яна была падобная да імклівай зіхоткай стралы, што на імгненне застыла сярод аблокаў перад тым, як дастаць да сонца і зораў. З гэтай вежы, якую роўна сем гадоў будавалі лепшыя дойдліды з усёй Летавецкай зямлі, Уладар на свае вочы бачыў, што дзеецца па ўсёй яго краіне і каля яе межаў.

Неўзабаве, калі ўсе апынуліся на самым версе Белай вежы, ад убачанага шмат у каго з гасцей і мову адняло. Такой красы ніхто з іх не бачыў. Нават залаты бляск палаца перад ёю здаваўся слабым ценем.

Па ўсёй Летавеччыне былі рассыпаны малыя і вялікія вогнішчы, а каля іх вадзілі карагоды і весела скакалі цераз полымя хлопцы і дзяўчаты. А са стромкага берага блізкай да палаца Святлынь-ракі, дзе таксама чароўнаю кветкаю цвіло вогнішча, даносілася песня, і здавалася, што гэта спявае сама зямля.

— Мамачка! Татачка! Сёння ж Купалле!..— радасна зазвінеў Ружын галасок.— Мне пра яго расказвала Нянька, мая добрая Нянька!

Заўсміхаўся Уладар. Заўсміхалася Уладарка. Засмяяліся, запляскалі ў далоні госці. А дзяўчынка-весялінка звінела сабе далей:

— Паглядзіце, якая прыгожая наша зямля! Якое цудоўнае свята гэтае Купалле!..— і раптам асеклася, схпілася за бацькаў рукаў.— Тата, а чаму ў Пузонскім каралеўстве яго не святкуюць?

І праўда, у тым баку, дзе была Пузонская зямля, ляжала змрочная цемра. Усе адразу азірнуліся на Пузонскага караля, чакалі ад яго тлумачэнняў, але той нібыта не пачуў пытання прынцэсы. Тады дзяўчынка зірнула ў другі бок: там з Летавеччынай межавала Зубонская краіна. І над Зубоніяй таксама пагрозліва гусціўся змрок.

— Мама, няўжо і ў Зубонскім каралеўстве Купалле не прызнаюць? — здзівілася юная прынцэса.

Госці азірнуліся на Зубонскага караля, але і ён нібыта вады ў рот набраў. Запанавала нядобрае маўчанне. Ніхто не адважыўся растлумачыць дзяўчынцы, што жыхарам абодвух гэтых каралеўстваў, спакутаваным ад частых войнаў, не да свята, што яны забыліся, калі ўсміхаліся і радаваліся сонечнаму мірнаму дню.

А тым часам па Святлынь-рацэ плылі і плылі сплеченыя дзявочымі рукамі вянкi з самых прыгожых лугавых кветак, і на кожным вянку мігцелі кропелькі святла запаленых свечак. А ўсе разам яны нагадвалі Млечны Шлях, што апусціўся з неба на зямлю.

Роўна апоўначы каля вогнішчаў абязлюднела; хлоп-

цы і дзяўчаты, пабраўшы ў рукі паходні, рассыпаліся па лясным гушчары.

— Хто ім дазволіў цягацца без дазволу па Уладаровым лесе?! — жадаючы выслужыцца перад Уладаром, раптам вытыркнуўся з робленым абурэннем першы міністр Летавеччыны Барабур. — Яны наробяць па-жару!..

— Не кажыце болей так зняважліва! — затупала нагамі раззлаваная Ружа.

Перапалоханы Барабур, не рады, што наклікаў на сябе гнеў Уладаровай дачкі, прамармытаў:

— Даруйце... Даруйце, ваша вялікасць...

— Дазвольце запытацца тады, найяснейшая прынцэса, — салодкім голасам загаварыў Пузонскі кароль. — Што згубілі гэтыя людзі ў лясных нетрах? І што яны знойдуць там уначы?

Ружа ўсміхнулася — аж пасвятлела на Белай вежы — і, як пераказваючы таямніцу, шэптам выдыхнула:

— Яны шукаюць папараць-кветку — кветку шчасця!

— Скажыце, о найяснейшая прынцэса! — схіліўся ў нізкім паклоне перад дзяўчынкай Зубонскі кароль. — А ў вашым палацы ёсць гэтая кветка?

— Не, няма, — сумна адказала Ружа.

Гэтыя словы былі падобны да грому сярод яснага неба. Госці захваляваліся, а Пузонскі і Зубонскі каралі, хаваючыся ад вачэй Уладара, з'едліва пасміхваліся. Як жа, было з чаго пасміхвацца! Усе далёкія і блізкія госці лічылі Уладара самым багатым і шчаслівым у свеце, а тут адзіная дачка прызнаецца, што шчасця няма ў палацы, што Уладар засляпіў усім вочы золатам і каштоўнымі камянямі, а значыцца — проста падмануў.

А Уладар пяшчотна прыгарнуў да сябе дачку, паправіў на яе русай галоўцы карону і сказаў, каб усе чулі:

— На святанні ты будзеш трымаць у руках гэтую кветку, дачушка, — і павярнуўся да Начальніка аховы: — Асядлайце каня!

— Тата,— схапіла бацьку за руку Ружа,— сённяшняй ноччу не выводзяць коней са стайняў, бо на іх ездзяць злыя начніцы...

— На маім кані, дачушка, толькі я едзжу,— зноўку голасна, каб чулі ўсе, адказаў Уладар і павярнуўся, каб выйсці.

Але тут яго прытрымала жонка:

— Згодна паданням, кветку шчасця шукаюць удваіх, Уладар! Я таксама паеду з табою.

Уладар і Уладарка пакінулі Белую вежу. Следам за імі разышліся па сваіх пакоях і госці.

2

Раніцай, ледзь толькі зайграла на ўсходзе сонца, госці ўсе як адзін былі ў самай вялікай і ўрачыстай зале палаца. Кожнаму карцела на свае вочы пабачыць дзівосную кветку шчасця — папараць-кветку. Мінула некалькі гадзін, а Уладар і Уладарка не аб'яўляліся. Гадзіннік на Белай вежы звонка адбомкаў поўдзень — па-ранейшаму ніякіх цікавых звестак. Мінуў дзень, пачаўся вечар, якому, здавалася, не будзе канца. Нібыта ўсё было, як учора: іграла музыка, сталы гнуліся ад шчодрых пачастункаў, а весялосці не было, бо ўсе змарыліся ад нецярплівага чакання Летавецкага Уладара і яго жонкі. І толькі ў чатырох чалавек у палацы настрой ні кропелькі не сапсаваўся, наадварот, яшчэ палепшаў. А ці не найлепш з гэтых чатырох пачувала сябе юная прынцэса. Ноччу, калі легла спаць, яна па звычцы паклікала да сябе Няньку, ласкава папрасіла навучыць купальскай песні, якую ніхто-ніхто не ведае. І, вядома ж, расказала, што бацька і маці паляцелі на конях сярод ночы шукаць папараць-кветку. Толькі Нянька гэтай навіне не ўзрадавалася, а чамусьці нават спалохалася, зараз жа навучыла Ружу песні-замове, якую яны разам праспявалі тры разы.

Купала на Йвана!
Купаленька, ночка маленька,
Купала на Йвана.
Вы, мужчынкі-малайчынкі,
Купала на Йвана,
Гэтай ночкай не спіце,
Купала на Йвана,
Балотніцу сцеражыце,
Купала на Йвана,
Балотніца злая,
Купала на Йвана,
Бяду насылае,
Купала на Йвана,
Гадзюку злавіце,
Купала на Йвана,
Галаву ёй скруціце!

Ружы хацелася распытаць у Нянькі пра злую Балотніцу, але было ўжо далёка за поўнач, і сон адолеў яе. Назаўтра ніхто з выхавацелек не адважыўся зайсці ў дзіцячы пакой і пабудзіць прынцэсу, бо гэта рабіла заўсёды сама Летавецкая Уладарка. Хіба толькі Нянька асмелілася б парушыць сон дзяўчынкі, але яна яшчэ на дасвецці пабегла да свае беднае хаціны на самым беразе Святлынь-ракі дзе жыла-гаварала разам з Янкам. Хлапчук не быў Няньцы сынам ці ўнукам: кабета знайшла яго немаўлём восеньскім золкім ранкам у лодцы, якую гайдала паблізу берага рачная плынь. Бацькі хлопчука так і не знайшліся. І вось ужо дзесяты год Нянька гадуе яго, як роднага, дзеля кавалка хлеба службыць штоночы ў палацы, бо лепшай казначніцы і пярэнянкі бадай няма па ўсёй Летавеччыне.

А юная прынцэса, як ні дзіўна, без бацькоў не заспала. Наадварот, прачнулася раней як звычайна, вельмі ўзрадавалася, што не трэба зноўку сядзець на мулкім тронным крэсле. Ціхенька, каб ніхто не пачуў, памылася, перабегла ў залу для гульні і пачала забаўляцца з кра-

сунямі лялькамі, якія з-за свята забылася, калі брала ў рукі. І тая начная песня пра злую Балотніцу была ёй ужо не ў памяці.

Другім чалавекам, у каго не сапсаваўся настрой, быў першы міністр Барабур. Раніцаю яго было амаль не чуваць; затое ўвечары задаволены ягоны голас грымеў па ўсіх залах палаца. Міністр жартаваў, запрашаў гасцей да танцаў і не-не ды спыняўся вачыма на пустым Уладаровым троне. Але гэтага ніхто, акрамя Пузонскага ды Зубонскага каралёў, не заўважаў. Дарэчы, у іх абодвух таксама скакала ў грудзях веселасць. І яны не хавалі яе. Елі і пілі ўволю, заўсёды былі першыя ў танцах. Калі і зіркалі на каго-небудзь нядобразычліва, дык хіба адзін на аднаго ды яшчэ на Барабура, які з кожнай хвілінай усё больш і больш адчуваў сябе гаспадаром у палацы.

А позна ўвечары да брамы палаца прыплёўся нейкі чалавек у падранай вопратцы, ускудлачаны. Ён штосілы забухаў кулакамі ў дзверы вартоўні і закрычаў ахрыплым голасам:

— Адчыніце хутчэй! Зараз жа адчыніце!

Малады хлопец, які ўпершыню ахоўваў Уладароў палац, высунуўся за дзверы, каб даць выпятка нахабнаму валацугу. Але не паспеў. Позні падарожнік адным позірмам змеў з дарогі маладзёна і, наводзячы жах сваім выглядам на прыслугу, прыбег у самую вялікую залу.

— Бяда! На Летавеччыну абрынулася страшная бяда! — закрычаў ён. — Загінулі Уладар і Уладарка!..

Тут, пры яркім святле люстраў, усе пазналі ў стомленым незнаёмцы Начальніка аховы.

І адразу па ўсім палацы зглухлі музыка, смех, бесклапотная гамана. Усталявалася цішыня, ад якой ажно закладвала вушы і халадзела ў грудзях. Большасць з гасцей не давала веры пачутаму. Найхутчэй з усіх ачомаўся ад жахлівай весткі першы міністр.

— Як жа яны маглі загінуць, — паціснуў плячыма Барабур, — калі ты вярнуўся жывы?

Сотні вачэй утаропіліся на задыханага Начальніка

аховы, які ледзь трымаўся на нагах. Ён доўга маўчаў, унурыўшыся невідучымі вачыма ў мармуровую чырвань падлогі, пасля пачаў апавядаць...

— Суправаджаць Уладара і Уладарку выправіліся трыццаць тры найлепшыя ахоўнікі. Мы ні на імгненне не выпускалі з вачэй каранаваных асоб, хоць скакаць за імі назірмам было вельмі цяжка. Асабліва нялёгка стала, калі за спіною засталася Святлынь-рака, па якой плылі тысячы прыгожых дзявочых вялкоў з запаленымі свечкамі, і пайшлі глухія пушчанскія нетры. Мы пачалі пакрысе адставаць, бо дрэвы хапалі за рукі і плечы, штосьці шапталі нам чалавечымі галасамі. А Уладар і Уладарка ўсё прыспешвалі коней, што здалёк былі падобны на вялікіх белых птахаў. Такім — не перашкода завалы лясныя, непраходны мядзведжы гушчар. Неўзабаве між дрэў штосьці цмяна замігцела. Няўжо папараць-кветка?! Уладар і Уладарка таксама заўважылі жарынку, адразу павярнулі да яе коней. Калі мы пад'ехалі бліжэй, то ўбачылі: на тоўстым карнявішчы векавой, мо ў пяць абхватаў, хвойкі сядзіць сівенькі дзядок-карлік з кошыкам на каленях. А ў гэтым кошыку мігцела, вачэй не адарваць, чырвонае вуголле.

— Гэй, стары, што ты тут згубіў? — не злазячы з каня, крыкнуў Уладар.

— Папараць-кветкі збіраю, добр-чалавеча...

— І многа назбіраў?

— Ды поўны ўжо кошык, добр-чалавек, — кіўнуў на кошык з вуголлем дзядок.

— Прадаў бы мне хоць адну, — паварочваючы каня, каб ехаць далей, кінуў цераз плячо Уладар.

— Прадаць — не прадам, а падарыць магу, — сказаў карлік. І махнуў рукою Уладарцы: — Сцялі чысты абрус, гаспадынька... Ядун з мяне слабы, але да пачастунку хто не ахвочы?

— Ты мне загадваеш прыслужваць табе? — здзіўлена ўскінула бровы Уладарка. — Ды ты ведаеш, хто я такая?!

— Для папараць-кветкі людзі ўсе роўныя, а трапляе яна ў рукі таму, у каго сэрца добрае... — усміхнуўся дзядок.

— Не будзем марнаваць час дарэмна, — павярнулася да мужа Уладарка. — Ён крануўся з розуму.

— Няпраўда, добр-чалавек! — падхапіўся на ногі, памкнуўся быў да Уладара дзядок.

Ды яго ўжо ніхто не слухаў: Уладар і Уладарка ветрам панесліся далей. Следам за імі пусціліся і мы, ахоўнікі. І хтосьці выбіў на хаду з рук старога кошык з вуголлем. Зямля стагнала пад конскімі капытамі, а жарынкi, як ні дзіўна, усё роўна цвілі, як быццам іх нельга было затаптаць.

Яшчэ праз гадзіну Уладар і Уладарка прыкмецілі два блакітныя агеньчыкі, што прызыўна клікалі-вабілі да сябе.

— Напэўна, гэта і ёсць папараць-кветка! — крыкнула ўзрадаваная Уладарка і яшчэ хутчэй паімчала на святло.

Але дзіўна: агеньчыкі быццам гулялі з намі ў хованкі. То падпускалі блізка да сябе, то раптам некуды знікалі і аб'яўляліся зусім у другім баку. Калі ўзмакрэлыя коні выбіліся з сіл, пушчанскія нетры раптоўна расхінуліся. Усе мы апынуліся на ўзмежку жытняга поля. Жыта было чэзлае, з дробнымі каласкамі. А ў ім блізка-блізка загадкава пераміргваліся, цвілі ўсё тыя ж блакітныя агеньчыкі. Уладар, які асадзіў быў каня, зноў падняў яго на дыбы.

— Мой Уладар! — сказаў я голасна і спешыўся. — Мы дазвання здратуем жыта!..

— І ты называеш гэтую траву жытам?! — зазлаваў Уладар. — Ды я заплачу ягонаму гаспадару ў тры або ў пяць разоў больш, і ён будзе дзякаваць, цалаваць мне рукі, што мы змалацілі ягоную бяду да жніва.

— Мой Уладар! — стаяў на сваім я. — Мой бацька быў селянін, і ён вучыў мяне: жыта, нават самае блажое — усё роўна жыта. Коньмі яго дратаваць — што ду-

шу нагамі таптаць. Толькі злыя сілы робяць гэтай купальскай ноччу заломы ў нівах. А мы ж людзі...

— Хто дазволіў табе павучаць нас?! — напусцілася на мяне Уладарка. — Нам патрэбна папараць-кветка, а не жыта, — і першая пусціла свайго каня на жытнёвы палетак.

Далей здарылася штосьці жахлівае. Уладар і Уладарка, а за імі і ахоўнікі, зніклі... Застаўся адзін толькі я, бо не паспеў ускочыць у сядло...

— І ты сцвярджаеш, што сярод коннікаў былі Уладар і Уладарка?! — дапытваўся ў Начальніка аховы першы міністр. — Ты не памыліўся? Можа, табе гэта прымроілася?

— Я хацеў бы, каб памыліўся, але Уладар і Уладарка паімчалі першыя ў той бок, — адказаў Начальнік аховы. — А калі я падняў галаву, то ўбачыў: тыя два блакітныя агенчыкі, за якімі мы так няўдала палявалі, зліліся ў адну блакітную сляпучую зорку. І яна, гэтая зорка, пачала пагрозліва набліжацца да мяне. Хтосьці як быццам прымушаў мяне стаць на калені, скарыцца, ледзяніў душу дыханнем-шэптам: «Увесь свет будзе багнай... І ваша Летавеччына таксама... Аддай мне душу сваю — і ты будзеш першы мой памочнік, а заадно самы шчаслівы, самы багаты ў свеце...» Не ведаю, не помню, сам дзіўлюся, як я вырваўся ад гэтага пякельнага сляпучага агню, адкуль узяў сілы дабрысці сюды, да Белай вежы...

Начальнік аховы замоўк. Стаялі, як падавіўшыся, госці, а ў вачах у кожнага — жах. Першы азваўся Зубонскі кароль.

— Даруйце, шаноўныя! — пачаў ён развітвацца з гасцямі і міністрамі. — Мне трэба тэрмінова вярнуцца дамоў, мяне чакаюць неадкладныя дзяржаўныя справы...

І — толькі яго бачылі. Забыўся нават падзякаваць за гасціннасць.

Следам за зубонцам вымеўся за дзверы Пузонскі кароль. Гэты нагул нічога не тлумачыў. Выбег з палаца,

залез у свой усюдылёт і віхрам падаўся ў бок Пузонскага каралеўства.

А пасля ўжо, хоць было вельмі позна, рынуліся ад'язджаць і астатнія госці.

3

Назаўтра, яшчэ да ўсходу сонца, усе як адзін дзевяноста дзевяць летавецкіх міністраў сабраліся ў самай вялікай і прыгожай зале палаца, каб абраць новага кіраўніка Летавецкай краіны. Яны шчыльна расселіся вакол пустых тронных крэслаў Уладара і Уладаркі. А бліжэй за ўсіх да гэтых залатых крэслаў, як і належыць першаму міністру, сядзеў Барабур. Ах, як ён марыў пра гэтую хвіліну! Ды памыляўся шаноўны першы міністр. Ніхто з дзевяноста васьмі ягоных намеснікаў не спяшаўся назваць яго Уладаром. У троннай зале разгарэлася такая спрэчка, што аж сліна на сцены пырската і ледзь не даходзіла да бойкі. Гараджане-летаўчукі, якія збегліся апоўдні пад вокны палаца з надзеяй прывітаць новага Уладара, пачакалі гадзіну-другую ды разышліся, прыгадаўшы даўнюю дзедаўскую мудрасць: «Была б карона, а галава знойдзеца!»

А міністры ўсё спрачаліся, церабілі, ажно ляцела пер'е, аднаго за адным ахвотнікаў пакіраваць іншымі, узлезці на Уладароў трон:

— Які з цябе ўладар?! Вырас — катў па пяту, на трон падсаджваць трэба!

— На сябе лепей паглядзі! Не галава на плячах, а кадушка пустая...

— Выскачыў, разумнік, як голы з крапівы...

— Ага, гарластая варона, ды не па ёй уладарская карона!

Яно і не дзіўна, што так доўга мянцілі языкамі летавецкія міністры. Кожны з іх на ганаровым уладарскім троне бачыў толькі самога сябе.

І хто ведае, колькі яшчэ цягнулася б гэтая сходка і

ці наогул яна б калі-небудзь скончылася, каб не лопнула цярпенне ў першага міністра. Ён стаіўся сядзець з начэпленымі на грудзіну ордэнамі і медалямі, а галоўнае — раззлаваўся, што за паўдня яго аніхто не ўспомніў.

— Шаноўныя, прашу прыкусіць языкі! — крыкнуў Барабур, ды так, што большасць міністраў міжволі пазатыкалі вушы. — Я сярод вас усіх — першы міністр. Няўжо забыліся? А значыць, Уладароў трон па праву належыць...

І тут якраз здарылася тое, што ніхто не чакаў. Начальнік аховы, якому Барабур учора гразіў страшным судом (не ўбярог Уладара і Уладарку!), а сёння чамусьці дараваў і нават загадаў ахоўваць вялікі сход міністраў, дык той самы Начальнік аховы, пачуўшы спрасоння апошнія словы першага міністра, не даў дагаварыць свайму дабрадзею, голасна выгукнуў заместа яго:

— Уладароў трон па праву належыць яе вялікасці прынцэсе Ружы!

Усе як адзін міністры паспелі ўжо забыцца на Уладарову дачку-сірату, але на злосць Барабуру яны, не задумваючыся, падхапіліся на ногі і прысягнулі на вернасць новай уладарцы:

— Слава прынцэсе Ружы!

— Слава юнай уладарцы!

— Няхай жыве Летавеччына і прынцэса Ружа!..

І што самае дзіўнае — гэтак жа горача вітаў разам з усімі сямігадовую ўладарку і першы міністр. Барабур з перакрыўленым не то ад злосці, не то ад радасці — не зразумець — тварам размахваў рукамі, горача даводзіў усім, хоць яго ніхто не слухаў:

— Так, Уладароў трон па праву належыць прынцэсе Ружы! Якраз гэта я і хацеў абвясціць, шаноўныя! Слава самай юнай у свеце ўладарцы!

Ці трэба казаць, што ніхто з міністраў яму ні на кроплю не паверыў. І ўсе яны са спачуваннем пазіралі на Начальніка аховы, які спрасоння не зразумеў, куды хіліў

сваю прамову Барабур. Цяпер ужо бедны Начальнік аховы няхай не чакае спагады і даравання. Недарэмна першы міністр зусім не пазірае ў ягоны бок.

Так неспадзеўкі для ўсіх, у тым ліку і для саміх міністраў, сямігадовая дзяўчынка была абрана кіраўніком вялікай Летавецкай краіны. Праўда, у гэтай нечаканцы можна было заўважыць і не вельмі прыхаваную хітрасць. Кожнага з міністраў, асабліва першага, ажно распірала ад пыхлівай самаўпэўненасці, што менавіта ён і толькі ён стане галоўным апекуном малалетняй Ружы і будзе самавольна кіраваць усімі ад яе імя. Таму не дзіва, што адразу пасля адзінадушнага прызнання новай уладаркі ўсе міністры ледзь не навыверадкі кінуліся да дзіцячага пакоя. Як жа — трэба абавязкова першым павіншаваць малую з такім слаўным днём, пагладзіць па галоўцы, а яшчэ лепей пасадзіць да сябе на калені і наабыцаць розных абновак — сукенак, цацак, не кажучы ўжо пра заморскія прысмакі.

А што сама прынцэса? Яна, як і ўчора, задаволеная, што яе пакінулі ў спакоі, гуляла сабе з любімымі цацкамі. Ноччу яна даведалася ад Нянькі, што некуды зніклі яе бацькі, але не паверыла, не схацела паверыць у страшную бяду. Дый Нянька таксама сцвярджала: усё будзе добра.

Цяпер жа, пачуўшы здалёк тупат па ўсім палацы, дзяўчынка вельмі напалохалася. Трэба хутчэй схавацца, пераचाкаць гэты страшны тупат. І Ружа ў адзін міг шмыгнула пад свой вялікі ложак, які займаў мо палавіну пакоя. А яшчэ праз імгненне адчыніліся насцеж дзверы.

— Ваша вялікасць!

— Слаўная прынцэса Ружа!

— О магутная Летавецкая ўладарка!

Няпрошаныя госці перабівалі адзін аднаго, піхаліся. Цяжка было даўмецца, чаго яны сюды завіталі.

А пад ложкам было цікава і ўтульна. Дзяўчынка нават пашкадавала, што не здагадвалася пра гэткае цудоўнае месцайка раней: ты чуеш і трохкі бачыш усіх, а цябе —

аніхто. І юная прынцэса, вядома, не збіралася вылазіць з такой удалай хованкі. Між тым госці ўсё не супакойваліся, пра штосьці гаманілі, пакуль нехта здзіўлена не войкнуў:

— Ой, а дзе сама ўладарка?!

Умомант наступіла цішыня. Мінула некалькі доўгіх хвілін, пакуль пачуўся чыйсьці няўпэўнены голас:

— Мо яе вялікасць адпачывае на балконе?

— Не, яе там няма...— паведаміў другі голас.— Паглядзіце, калі ласка, у зале для гульняў...

«Толькі б не здагадаліся зазірнуць пад ложка! — падціснула каленцы пад бараду Ружа і заплюшчыла ад страху вочы.— Толькі б не здагадаліся...»

— У зале для гульняў таксама няма! — выгукнуў спалоханы голас.

Зноўку запанавала нядобрае маўчанне.

— Шаноўныя! Уладай першага міністра я аб'яўляю па ўсёй Летавеччыне трывогу! — крыкнуў Барабур.— Прынцэсу выкралі тыя самыя зладзеі, што паланілі Уладара і Уладарку. Загадваю вам праз гадзіну з'явіцца ў вялікую залу, дзе мы павінны прыдумаць, як змагацца з хітрым ворагам!

— Трывога! Трывога!..— залямантавалі напалоханыя міністры.

Ружа ледзь не лопнула са смеху з Барабуравай мудрасці, але неяк усё-такі стрымалася. Яна счакала, пакуль разышліся міністры, вылезла з-пад ложка, пабрала самыя любімыя лялькі і зноўку вярнулася ў надзейную хованку. Тут гуляць было намнога цікавей, чым у зале для гульняў, не кажучы ўжо пра астатнія пакоі палаца.

А тым часам па ўсёй Летавеччыне грывела трывога. У пошук юнай уладаркі пусціліся лепшыя следчыя і добраахвотнікі. Не засталіся ўбаку і войскі. У неба падняліся ўсюдылёты, па дарогах, пустках і пушчах краіны раз'язджалі ўсюдыходы, якія не міналі ніводнай падазронай мясціны. Пра тое, як ідзе пошук, праз кожныя пяць хвілін дакладвалася Барабуру. Першы міністр палена-

ваўся падняцца на Белую вежу і камандаваў з-за абедзеннага стала. Нездарма кажуць: вайна вайною, а есці ўсё роўна хочацца. Праўда, сёння Барабуру ўсё здавалася несмаччу, і ён сварыўся на прыслугу.

Першы міністр перахваляваўся... Такі няўдалы дзень! Каб не гэты боўдзіла Начальнік аховы, то ўжо сядзеў бы ён, першы міністр, ціха-мірна на Уладаровым троне і ніхто не шукаў бы тое злёнае дзеўчанё. Ёй не карона, а цацкі патрэбны. А мо пашанцуе і Ружа не знойдзецца? І тады... У Барабура ажно закружылася галава ад прадчування шчасця.

А што на белым свеце пішуць? Першы міністр зазірнуў у адну-другую газету. Там на ўсе лады паўтаралі прыгоды Начальніка аховы, выказваліся самыя неверагодныя здагадкі ў сувязі са знікненнем летавецкіх Уладара і Уладаркі. А зубонскія і пузонскія газеты заклікалі не ездзіць у Летавеччыну, палохалі, што можна праваліцца ў багну. Раптам міністравы вочы спатыкнуліся аб невялікую нататку, у якой паведамлялася пра нейкія іншаземныя лятаючыя талеркі. І самае страшнае было тое, што гэтыя талеркі нібыта палявалі за людзьмі. Барабур адразу ўявіў сябе ў талерцы з супам, і ў беднага задрыжала сківіца. Ён успомніў расказ Начальніка аховы пра сляпучую зорку, якая набліжалася з неба... У міністраву галаву цюкнула здагадка. Ён падхапіўся з-за стала і гыркнуў спалатнелай ад страху прыслуге:

— Падаць мне пустую каструлю!

Праз імгненне новая пустая каструля была ў Барабуровых руках. Ён пяшчотна пагладзіў яе і, пераможна пазіраючы на прыслугу, уздзеў сабе на галаву. Адтуль мала што было відаць, адно свае ногі, але сунуцца памалу можна.

— Міністрам сабрацца ў вялікай радчай зале! — радасным голасам загадаў Барабур.

Неўзабаве ўсе дзевяноста восем міністраў сядзелі вакол пустых тронных крэслаў Уладара і Уладаркі. У іх адняло мову, калі яны ўбачылі Барабура з каструляю на

галаве. А першы міністр, хоць, здаецца, нічагуткі не бачыў, усё роўна апынуўся бліжэй за ўсіх да тронных крэслаў. І, не даючы нікому ачوماцца, глухім пагрозлівым голасам забубніў з каструлі:

— Шаноўныя! Страшны вораг ашчэрыўся на нашу цудоўную Летавеччыну! Вайна з ім забярэ нямала ахвяраў, але іх ужо было б меней, каб...— тут Барабур знарок надоўга замоўк, чым зусім збіў з тропу сваіх намеснікаў,— каб не былы Начальнік аховы! Ён падмануў нас усіх, наплёўшы, што Уладар і Уладарка згінулі ў багне. Няпраўда! Успомніце, ён згадаў пра нейкую сляпучую зорку... Дык вось, гэты нягоднік не прызнаўся, што то была ніякая не зорка, а іншаземная лятаючая талерка, якая палюе за людзьмі!

— Лятаючая талерка?! — уціснулі ад страху ў плечы галовы міністры.— Палюе за людзьмі?!

— Вось!..— патрос газетаю ў руцэ Барабур.— Мне цяпер усё вядома! І калі б Начальнік аховы шчыра прызнаўся ва ўсім, я ўратаваў бы прынцэсу Ружу!

— У астрог здрадніка! — у адзін голас закрычалі міністры.— Заўтра ж учыніць над ім суд!

Разгублены Начальнік аховы хацеў штосьці сказаць у сваё апраўданне, але яго аніхто не хацеў слухаць. Скруцілі бедалагу і павалаклі ў падзямельныя лёхі.

Вялікая радчая зала гула, бы пачапаны вулей. Міністры, як авечкі, баязліва збіліся ў гурт. Адзін Барабур задаволена пасміхаўся, але гэтага ніхто, вядома, не бачыў. Расправа з няўдаліцай Начальнікам аховы ўдалася.

Між тым некаторыя з міністраў у распачы падбеглі да Барабура, пачалі пытацца ў яго:

— О мудры з самых мудрых! Варты ўладарскага трона і залатой кароны...

«Ага, заспявалі, галубкі!..— зларадна падумаў сам сабе першы міністр.— А дзе ў вас раней вочы былі! Пачайце, паскачаце вы ў мяне...»

— Скажы нам,— гаварылі далей баязліўцы-мініс-

тры,— як уратавацца ад іншаземных злыдняў? Абарані нас ад іх!

Счакаўшы колькі хвілін, Барабур як найвялікшую дзяржаўную таямніцу паведаміў шэптам:

— Лятаючыя талеркі не нападаюць на тых, хто носіць на галаве талерку альбо міску. А яшчэ лепей, як, напрыклад, я, каструлю, бо яна добра сядзіць на галаве і не спадае.

Узрадаваныя міністры забыліся нават падзякаваць і кінуліся бягом хто куды: адны ў крамы, другія ў дамы простых гараджан-летаўчукоў, трэція не пасаромеліся пайсці на сметнік. Праўду кажуць: што ні галава, то розум. Кожны з іх выбіраў каструлю па свайму густу і, вядома, памеру. Некаторых задаволіла, як першага міністра, новая, крамная, каструля, большасць нацягнула на галаву старыя, выпацканыя ў сажу, а найбольш хітрыя міністры, каб зусім паддобрыцца да іншапланецян, красаваліся ў пагнутых іржавых абноўках.

Такога цырка яшчэ не бачылі ні старыя, ні малыя летаўчুকі. Кожнага з міністраў, якія пераможна вярталіся ў палац па гарадскіх вуліцах, яны суправаджалі рогатам, галёканнем і свістам. Але Барабуравы памочнікі не гублялі гонару, помнілі: смяецца той, хто смяецца апошні.

4

Барабур быў на сёмым небе. Ён сам не чакаў, што так усё пойдзе ладна і складна. Усе як адзін міністры слухаліся яго цяпер, нібы роднага бацьку. І таму, не адкладваючы, ён назначыў на вечар сход, каб абраць чарговага летавецкага ўладара.

— На сход! Хутчэй на сход! — забарабаниў Барабур кулаком па каструлі на галаве, аж рэха разляглося па ўсім палацы.

Паслухмяныя міністры, дружна дзынкаючы кастру-

лямі, бегма пачалі збірацца на кліч. Для іх гэтае дзынканне стала лепшай музыкай у свеце.

Раптам з дзіцячага пакоя выбегла Нянька і з мальбою ў голасе папрасіла:

— Цішэй, вашамосці! Пабудзіце прынцэсу!..

Гэтыя словы былі што гром сярод яснага неба. Усе аслупянелі. А Нянька, скарыстаўшы момант, задаволена дадала:

— Так разаспалася, бедненькая, што не пачула, як я дастала яе адтуль і перанесла ў ложак...

Адкуль «адтуль» Нянька не здагадалася растлумачыць, зноўку знікла за дзвярыма пакоя. Міністры круцілі галовамі ў сваіх жалезных капелюшах і не ведалі, што думаць. Яны чакалі, што скажа першы міністр, і ён, страшэнна заікаючыся, мо праз паўгадзіны прамармытаў:

— Вось б-б-бачыце... Ляля-лятаючы-чы-чыя зба-б-б-баяліся нас і адпусцілі п-п-п-прынцэсу...

Узрадаваныя міністры, забыўшыся на Няньчыну просьбу, забухалі кулакамі кожны па сваёй каструлі.

— Ура! Слава Барабуру! Няхай жыве летавецкая ўладарка Ружа!

«А можа, Нянька штосьці наблытала?» — падумаў Барабур і прапанаваў:

— Павіншuem з вызваленнем нашу ўладарку!

— Павіншuem! Павіншuem!..— адразу пагадзіліся памочнікі і дружным натоўпам з дзынканнем і буханнем рынуліся да дзіцячага пакоя.

А Ружа ў гэтую познюю хвіліну соладка спала і сніла мо пяты ці сёмы сон. Дзяўчынка прасядзела пад ложкам цэлага паўдня, і ёй, як ні дзіўна, ні кропелькі не надакучыла. Яна гуляла са сваімі любімымі лялькамі. Карміла іх з маленькага цацачнага посуду, апранала ў новыя сукенкі, выпраўляла на Купалле. Не бяда, што пад ложкам цеснавата, затое і ўдзень тут прыцемна, лёгка можна ўявіць сабе: навокал пануе глыбокая ноч, а на стромым

беразе Святлынь-ракі дзяўчаткі-лялькі водзяць карагод...

Не, ніколі яшчэ так радасна не гуляла прынцэса! Асабліва было цікава, калі дзяўчаткі рассыпаліся па змрочнай пракаветнай пушчы шукаць папараць-кветку. Шкада, што не знайшлі яе сёння. Пашанцуе другім разам. Проста Ружа забылася прынесці з вялікай залы фарбы і пэндзлік. Яна намалявала б такую папараць-кветку — усе толькі ахнулі б ад здзіўлення. Потым, калі лялькі вярнуліся з вясёлых купальскіх гуляў, прынцэса прылегла з імі адпачываць і не заўважыла, як заснула.

З захадам сонца ў палац прыбегла Нянька, якая з-за хатніх клопатаў нічагуткі не чула пра аб'яўленую Барабурам трывогу. Нянька добра помніла сябе малою, таму адразу здагадалася, дзе шукаць дзяўчынку.

І ўсё было б добра, каб Барабур і ягоныя памочнікі паслухаліся Няньку, пачакалі з віншаваннем юнай уладаркі да заўтрашняй раніцы. Калі ж яны з галёканнем і бразгатам уваліліся ў дзіцячы пакой, Нянька кінулася ім напярэймы. Ды хіба магла яна ўтаймаваць гэткі на-тоўп?

Ружа адразу прачнулася і з пярэпалаху ўсхапілася з ложка. Прынцэсе якраз перад тым сніліся купальскае вогнішча, таямнічыя пушчанскія нетры, у глыбіні якіх штосьці пераліўна мігцела. Сэрца птушкаю страпанулася ў грудзях ад радаснай здагадкі: то ж, напэўна, папараць-кветка! Хацела пабегчы ў той бок, упэўніцца, што не памыляецца, а дарогу, як назнарок, заступілі нейкія рыцары-жалезнагаловікі. Вось і спраўдзілася Няньчына песня пра злую Балотніцу, якая бяду насылае... Ах, які страшны і адначасна цікавы сон прысніўся!

Але нездарма юная прынцэса была дачкою магутнага Уладара. Яна не разгубілася. Трэба ж бараніцца! Трэба змагацца за папараць-кветку! І, не вагаючыся, Ружа ўзялася абяруч за рог самай верхняй з дзесяці падушак, на якіх спала, і з усяе сілы шпурнула яе ў жалезнагаловікаў. Пачуўся спалоханы ўскрык:

— Хто мяне стукнуў?!

Ружа не стала чакаць, пакуль жалезнагалавікі дакумекаюць, што да чаго, шпурнула ў службу ў злой Балотніцы другую падушку, а за ёю — трэцюю і чацвёртую... Падушкі, як ядры з гарматы, падалі на жалезнагалавікаў, аж дзынкалі ў іх на галовах бляшанья капелюшы. Усчаўся галас, сумятня. Міністры пачалі спрачацца і штурхацца, кідацца на суседзяў з кулакамі.

— Прызнавайся, гэта твой кулак пахадзіў па маёй галаве?!

— Адчапіся ад мяне, чаго ліпнеш... Бо як усмалю зараз...

І з усяго размаху па галаве суседа бу-у-ух! Ды не па тым, з кім спрачаўся, а хто падсунуўся першы пад руку.

— А-я-яй!.. Забіваюць!

— Ага, будзеш ведаць, як з агнём жартаваць...

І ніхто з разумнікаў-міністраў не даўмеўся скінуць з галавы каструлю, каб зірнуць, з-за чаго разгарэлася бойка. А калі падумаць, дык у тым няма нічога дзіўнага: кожны з іх пачуваў сябе дужэйшым і разумнейшым за ўсіх на свеце, таму і наскокваў пеўнем на другіх.

Апошняя, самаю вялікаю і цяжкаю падушкаю Ружа, сама таго не ведаючы, пацэліла ў Барабура. Падушка так ёмка бэцнула па мудрай галаве першага міністра, што ў яго, нават у каструлі, перад вачыма паплылі рознакаляровыя кругі.

— Каравул!..— залямантаваў на ўсё горла Барабур.— Ратуйцеся! На нас напалі лятаючыя талеркі!..

Пачуўшы гэткае жахлівае паведамленне, усе як адзін дзевяноста восем міністраў здранцвелі ад страху. А Барабур нібыта і чакаў таго: куляю прашыўся праз натоўп і прыпусціў з усіх ног з палаца. Міністры хлынулі следам за ім навывперадкі. Яны наступалі адзін аднаму на пяткі і паддавалі тым яшчэ большага страху. А прынцэса аж заходзілася ад смеху, штосілы пляскала ў ладкі і галёкала:

— Хутчэй, хутчэй, жалезнагалавікі! Хто адстае — разувайцеся на хаду!..

З-за шафы паказалася перапалоханая спалатнелая Нянька. Ёй карцела насварыцца на выхаванку, паўшчуваць яе, растлумачыць, як нядобра яна паступіла з міністрамі. Добрыя і паслухмяныя дзеці ніколі падушкамі не кідаюцца.

— Нянечка, мне такі цікавы сон толькі што сніўся! — тут жа прыгарнулася да кабеты Ружа. — Я перамагла жалезнагалавікаў!..

«Вядома, паслухмяныя дзеці падушкамі не б'юцца, — разважыла сама з сабою Нянька. — Але ж і каструля зроблена не для таго, каб яе на галаве насіць...»

— Кладзіся, галубка мая, ноч толькі пачалася... Я падушкі з падлогі збяру, падаб'ю іх, каб мякенькія былі...

Прытуліўшыся шчакою да цёплай Няньчынай далоні, дзяўчынка, лёгка засынаючы, ціхенька гаварыла-прасіла:

— Нянечка, ты ў мяне такая добрая!.. Самая лепшая ў свеце. Заставайся назаўсёды ў палацы. Альбо я ўцяку да цябе на бераг Святлынь-ракі. І будзем мы жыць утраіх — ты, Янка і я...

Нянька нічога не адказала. Толькі паправіла коўдру на дзяўчынцы ды сумна сама сабе ўсміхнулася: «Ах ты, мой малы верабейчык...»

5

Назаўтра раніцай Ружа прачнулася раней як звычайна — яшчэ на дасвеці, адно пачало шарэць на ўсходзе. Нянька якраз збіралася ісці дахаты. Прынцэса падхапілася з ложка, злавіла яе за руку:

— Нянечка, ты ж абяцала застацца...

Паспрабуй адкрузіцца ад такой назолы.

— Ды хіба я тут ужывуся, мая галубка? — пачала

ўгаворваць малую Нянька.— У палацах уладары ды міністры раскашуюць, а не просты люд...

— Міністры сёння ўначы збеглі з палаца,— прамовіў вартавы, якога прызначылі ахоўваць дзіцячы пакой.

— Усе як адзін? — не паверыла, перапытала Ружа.

— Так, мая ўладарка, усе дзевяноста дзевяць міністраў уцяклі.

— І нават Барабур?

— І нават першы міністр Барабур,— кіўнуў галавою вартавы.

— Значыць, Лета веччына засталася без першага міністра?..— гарэзліва зірнула Ружа.— Ой, якая вялікая бяда звалілася на нашу бедную краіну.— Ружа пляснула рукамі, як быццам папраўдзе збіралася заплакаць.— Мо папрасіць, каб Барабур вярнуўся? Дудкі! Я, Лета вецкая ўладарка, з сённяшняга дня, з гэтай самай хвіліны, назначаю маім першым міністрам, самым галоўным дарадчыкам... цябе, Нянька!

Ад нечаканасці ў кабеты падкасіліся ногі. Вось дык жарцікі! І каб не спрытны вартавы, грывнуўся б новы першы міністр на падлогу. Нянька спрабавала штосьці сказаць непаслухмянай дзяўчынцы, ды тая і слухаць не хацела — скакала вакол і пляскала ў далоні:

— Віншую цябе, Нянечка! Вось мы і будзем разам жыць у палацы, мой добры першы міністр!

І тут якраз з-за далягляду выплыла маладое ружовае сонца. Засмужаная тумановымі фіранкамі зямля заіскрылася мільёнамі рознакаляровых агеньчыкаў. То былі кропелькі расы. Усяго толькі звычайныя кропелькі расы, але дзякуючы ім юнай уладарцы падалося, што на Лета веччыну прыйшло свята. Дзяўчынка ўпершыню ў жыцці бачыла ўсход сонца і таму, забыўшыся на Няньку і вартавога, глядзела праз акно як зачараваная.

— Цяпер я ведаю, якая назва пасуе лепш за ўсё нашаму палацу! Мы назавём яго — Палац Сонца. І ён будзе самы вясёлы ў свеце. Склікайце сюды ўсіх дзяцей Лета веччыны! — загадала яна вартавому.

— А як быць з тымі, хто яшчэ не навучыўся добра тупаць? — адважыўся спытацца ў Ружы вартавы.

— Няхай тады прыходзяць з мамамі і татамі. У Палацы Сонца для ўсіх месца хопіць. Праўда, мой першы міністр?

Нянька моўчкі кінула галавою ў знак згоды. Хіба гэта не цудоўна, што дзеці з усёй Летавеччыны збяруцца разам у Палац Сонца, пазнаёмяцца адно з адным, шчыра пасябруюць?! Нездарма ж кажуць: адзін і ў кашы прападзеш, а з надзейным сябрам і ў агонь ісці не страшна.

Так незвычайна пачаўся гэты звычайны летні дзень. Сонца, нібы пачуўшы Ружыны словы, выплыла з-за воблачка. І ўсе трыста шэсцьдзесят пяць акон палаца раптам заўсміхаліся, заклікаючы ўсіх жадаючых да сябе ў гасці.

Святлынь-рака, што вілася блакітнаю стужкаю непадалёку ад палаца, радасна булькала, плюскатала: «Палац Сонца над маёю вадою! Дзякуй табе, дзяўчынка!.. Мы даведаемся праўду пра тваіх бацькоў і ўсе разам абавязкова вызвалім іх з бяды...»

Між тым вартавы ўсё чагосьці марудзіў, перамінаўся з нагі на нагу каля дзвярэй, нібыта забыўся пра загад юнай уладаркі.

— Ты яшчэ тут?! — здзівілася Ружа. — Паспяшайся, я з нецярпеннем чакаю першых гасцей.

— Наш палац не можа быць Палацам Сонца! — сумна ўздыхнуў вартавы.

— Чаму? — спалохалася Ружа.

— Бо ягонае святло не ўбачыць Начальнік аховы, — апусціў галаву вартавы, — Барабур кінуў яго ў змрочныя падзямельныя лёхі.

— Там жа бегаюць пацукі і мышы!.. — ускрыкнула, задрыжала, нібы ад холаду, Ружа. — Зараз жа вызваліце адтуль чалавека! Я забараняю па ўсёй Летавеччыне трымаць людзей у турмах. Сонца павінна свяціць усім.

І сапраўды, сонечныя вясёлыя дні наступілі для ле-

тавецкай дзятвы, якая гаспадарыла цяпер у былым уладарскім палацы. Усім ім хапала месца ў Палацы Сонца, і анікога не абмінуў сардэчнай ласкай і ўвагай першы міністр Летавецкай краіны — добрая ціхая Нянька. Паглядзіш на яе, паслухаеш — ну які яна міністр, кабета як кабета. Праўда, казкі вельмі цікава ўмее расказваць ды песень, як ніхто, бадай, назапасіла ў душы.

Міналі дні, тыдні, а Летавецчына абыходзілася без Барабура і ягоных памочнікаў. Жалезнагалавікі, як іх назвала Ружа, здагадаліся паздымаць каструлі, але не павыкідалі іх, а трымалі пры сабе на ўсякі выпадак. Нясоладка было цяпер небаракам. Давялося спазнаць, як мазоль кусае за далонь, як смачна пахне чорны хлеб. Дый і яго дарэмна не даюць, а трэба зарабіць, салёны пот спачатку праліць...

Адно суцяшала былых міністраў — жахлівая багна няўхільна падступала да Палаца Сонца. І ў тым жалезнагалавікі бачылі добры знак, хоць твань на сваім шляху паглынала і пясчаныя няўдобицы, і шчодрія хлебадайныя палеткі, і нават людскія хаты.

6

Аднаго дня ўсе дзеці з Палаца Сонца высыпалі да Святлынь-ракі. Кожны нёс у руцэ самаробны папяровы караблік. Учора хтосьці з імяніннікаў прапанаваў запрасіць у госці пузонскіх хлопчыкаў і дзяўчынак. І Янка, вядома, прыдумаў, як гэта зрабіць без усялякай пошты. Ён падказаў усім напісаць запрашэнні, пакласці іх у караблікі і пусціць у хуткапылную Святлынь-раку, што цячэ з Летавецчыны ў Пузонскае каралеўства.

Надумалі — зрабілі. Святлынь-раку нібы замяло белым цветам, калі маленькія караблікі адчалілі ад родных летавецкіх берагоў.

— Спадарожнага ветру! — звінелі ім услед шматлікія галасы. А на трэці дзень усіх, ад малога да старога, ле-

таўчукоў аглушыла страшная навіна. У Палац Сонца з самай раніцы заявіўся пасол караля, апрануты ва ўсё чорнае, з чорнымі акулярамі на носе. Ён ледзь расшукаў сярод дзяцей Ружу і, не здымаючы чорных пальчатак, падаў ёй тэлеграму. У паперцы паведамлялася:

«СЁННЯ ЎНОЧЫ ВАЙСКОВЫЯ КАРАБЛІ ВАШАЙ УЛАДАРСКАЙ ВЯЛІКАСЦІ НАПАЛІ НА МІРАЛЮБНАЕ ПУЗОНСКАЕ КАРАЛЕЎСТВА. МЫ ВЫМУШАНЫ БАРАЊЦЦА! І ТАМУ АБ'ЯЎЛЯЕМ ДРАПЕЖНАЙ ЛЕТАВЕЦКАЙ КРАІНЕ ВАЙНУ. ПУЗОНСКІ КАРОЛЬ».

Пачуўшы гэта, Янка, а ўслед за ім і астатнія хлапчукі падняліся на Белую вежу. Яны ўбачылі, як у тым баку, дзе ляжала Пузонія, неба дрыжала ад вогненных сполахаў. Тым часам Ружа з дзяўчынкамі абступілі з усіх бакоў чорнага пасла і горача пераконвалі яго, што ніхто і не думаў нападаць на Пузонскае каралеўства, што караблікі нікія не вайсковыя, а папяровыя.

— Але ж вы не адмаўляецеся, што яны вашы, летавецкія? — скрывіўся ва ўсмяшцы пасол.

— Так, гэта мы іх зрабілі, — адказала за ўсіх Ружа. — І пусцілі ў Святлынь-раку, каб...

— Каб узбунтаваць супраць нашага слаўнага Пузонскага караля яго падданных! — не даў дагаварыць ёй, ускрыкнуў пасол. — Вашы караблі без усялякага папярэджання напалі на нас. Увесь свет пра гэта ўжо ведае... І мы будзем змагацца да пераможнага канца!

Пасля гэтых слоў пасол выбег з Палаца Сонца і паімчаў на ўсюдылёце ў сваю Пузонію. А летаўчукі, адклаўшы да лепшых часоў утаймаванне дзікай багны, рушылі пад кіраўніцтвам Начальніка аховы бараніць сваю зямлю ад няпрошаных гасцей. Хлапчукі таксама пусціліся ўслед за бацькамі, але іх павярнулі назад: трэба ж некаму ахоўваць і Палац Сонца. Ці мала што задумалі пузонцы...

Спачатку моцна ўзброеныя пузонскія войскі прыму-

сілі адступаць летаўчукоў. Самаўпэўнены Пузонскі кароль паспяшаўся раструбіць на ўвесь свет, што праз тыдзень-другі адсвяткуе перамогу ў Палацы Сонца. Напэўна, спраўдзілася б задуманае ваяўнічым каралём, каб не Янка і ягоныя сябры. Ні днём ні ноччу не пакідалі яны Белую вежу, а з яе зламысныя намеры пузонцаў былі відаць як на далоні. Хлапчукі пачалі падказваць Начальніку аховы, што робяць ворагі, якімі дарогамі рухаюцца іхнія галоўныя сілы. Вайна пайшла зусім не так, як планаваў кароль-ваяка. Толькі яго салдаты паткнуцца куды-небудзь — іх ужо чакае такі пачастунак, ад якога пяткі ажно гараць. А ў страху, як вядома, вочы вялікія. Адзін раз надавалі добра ў каршэнь пузонцам, другі раз як след пашкуматалі — глядзіш, і задрыжалі ў іх калені. Пакацілася назад славітае пузонскае воінства. Пэўна, пазашываліся б пузонцы ад страху ў самыя глыбокія шчыліны-сховы, каб іх не выручыў Зубонскі кароль. Ён атрымаў ад Барабура таямнічае пісьмо, дзе паведамлялася, што за летавецкую Белую вежу чапляюцца ўсе дажджавыя воблакі, якія плывуць у Зубонскае каралеўства. А без дажджу хіба што-небудзь вырасце? Ды нічагуткі. Таму, маўляў, так кепска жывуць зубонцы.

Гэтае пісьмо было каралю за самы лепшы падарунак, бо ён ужо даўно прагнуў напасці на Летавецкую краіну.

У Летавеччыну маланкаю паляцела тэлеграма:

«ПАТРАБУЮ РАЗБУРЫЦЬ БЕЛУЮ ВЕЖУ. УСЕ ДЗВЕРЫ Ў ПАЛАЦЫ АДЧЫНІЦЬ НАСЦЕЖ. ЗУБОНСКІ КАРОЛЬ».

І, не чакаючы адказу, кароль загадаў сваёй арміі драгаваць Летавецкую зямлю, не шкадаваць ні жытнёвых палеткаў яе, ні старых камяніц. А тым, у каго дрыжала рука перад хараством, уводзілі ў вушы, што ўсё роўна з часам тут нічога не застанецца — праглыне багна.

Летавецкія хлопчаўкі адразу заўважылі новых заваёўнікаў і мігам паведамлілі пра небяспеку Начальніку

аховы. Частка летавецкіх дружын павярнула насустрач ворагу. Ды сілы аказаліся няроўныя. З кожным днём, з кожнаю хвілінаю зубонцы ўсё бліжэй і бліжэй падбіраліся да Палаца Сонца.

— Нянечка, што нам рабіць?! — спусціўшыся з Белай вежы, спыталася ў першага міністра Ружа. — Яны ўжо зусім блізка!

— Супакойся, любая, усё будзе добра, — усміхнулася Нянька.

— Якое там добра, калі чужацкія ўсюдылёты ўжо кружаць каля Белай вежы! — не паверыла юная ўладарка.

— Пакружаць і паляцяць, — адмахнулася рукою Нянька, нібы гэта былі не ўсюдылёты, а майскія жукі. — Кліч хутчэй усіх ва ўрачыстую залу. Падумаем разам, як далей бараніцца.

Праз хвіліну-другую ўсе летавецкія хлапчукі і дзяўчынкі сабраліся ва ўрачыстай зале. Яны з несхаванай надзеяй пазіралі на Няньку: нездарма ж Ружа назначыла яе першым міністрам!

— Хіба ёсць хто шчаслівейшы за мяне? — няголасна спытала сама ў сябе, але так, што ўсе пачулі, Нянька. — Вунь колькі вас, маленькіх сонейкаў, глядзіць на мяне! І нездарма так цудоўна называецца наш палац. А скажыце ўсе разам уголас назву краіны, дзе мы жывём...

— Вялікі Летавецкі край! — адказалі дзеці.

— А хто цяпер нам растлумачыць, чаму так называецца наша краіна?

На нейкі час у зале запанавала цішыня. Дзяўчаткі і хлапчукі пазіралі адно на аднаго, але ніхто нічога пэўнага не ведаў. Тады Ружа роздумна сказала:

— Калі я чую слова «Летавецкі», то адразу згадваю высокі блакіт неба...

— Напэўна, гэта назва паходзіць ад слова «лета-вец», — нясмела дадаў услед за юнай уладаркай Янка. — Вось толькі што такое «летавец»... «Летавец» у небе...

— Дык гэта, мусіць, тое самае, што сёння мы называем папяровым змеем! — усклікнуў хтосьці з хлапчукоў. — Я чуў такое слова ад свайго дзядулі...

Усе з недаверам утаропіліся ў віхрастага хлапчука. Няўжо сапраўды не памыляецца? Ён жа яшчэ нават у школу не ходзіць! І тут пачуўся ўсцешаны Няньчын голас:

— Дзякуй табе, дружа! Ты не проста старадаўняе роднае слова запамніў і вярнуў усім нам, ты падказаў нам шлях да перамогі.

Вялікая ўрачыстая зала аж зазвінела ад здзіўленых дзіцячых воклічаў:

— Адно слова — і перамога?!

— Дык гэта ж падобна на цуд!

— Напэўна, слова не звычайнае, а чароўнае?!

Нянька цярпліва счакала, пакуль хлапчукі і дзяўчаткі супакояцца, потым растлумачыла ім:

— У роднай мове ўсе словы чароўныя, бо яны яднаюць нас адно з адным, лучаць з невядомымі прашчурамі, якія стагоддзямі назапашвалі для нас мудрасць, характэрнае. Гэта ж яны назвалі нашу цудоўную зямлю Вялікім Летавецкім краем. І нездарма так назвалі. Нашы сцягі заўсёды луналі высока ў небе і ніколі не схіляліся перад ворагам-чужынцам. Сама родная зямля падказвае нам як мага хутчэй рабіць крылатых летаўцоў і нічагуткі не шкадаваць на іх аздобу. Дык не будзем траціць больш ні хвіліны!

І Палац Сонца ўмомант стаў падобны да вялікага мурашніка. Дзяўчаткі адкуль толькі можна было неслі самую тонкую і белую паперу. Хлапчукі рэзалі гэтую паперу, прыклеівалі да яе крыж-накрыж тоненькія палачкі, аздаблялі іх па краях і сярэдзіну каштоўнымі бліскучымі камянямі, якія здымалі з люстраў урачыстай залы. Ніхто не шкадаваў гэтага добра, абы летавец атрымаўся лёткі і вялікі.

Больш за ўсіх шчыравалі тыя, хто быў здатны і меў ахвоту да малявання. Бо летавец без твару, без аблічча,

нават самы лёткі — яшчэ не летавец, а проста паперчына на ветры, прымацаваная да ніткі. Ды ці трэба будучым мастакам гэта тлумачыць? Кожны з іх ведаў, якія «дабрадзеі» будуць дзівіцца на летаўцоў, таму ніхто не шкадаваў фарбы. Асабліва чорнай. І добрыя крылатыя стварэнні, зробленыя ўмелымі дзіцячымі рукамі, проста на вачах ператвараліся ў страхотлівых раз'юшаных страшыдлаў. Мільгане такі над галавою — ажно закалоцішся ад дрыжкаў, а ногі як адніме, і забудзешся, куды ішоў. Ружа, калі пабачыла, як размаляваў свайго папяровага змея Янка, ад страху затуліла далонямі вочы.

— Ну, а цяпер, дзеці, хадзем на Белую вежу! — нарэшце сказала Нянька.

— Пачакайце! Пачакайце! — раптам падбегла да яе маленькая сінявокая дзяўчынка з вялізным бантам на галаве. — Нашы летаўцы не ўскрыляць да аблокаў!

Усе не на жарт перапалохаліся:

— Чаму ты так гаворыш?

— Адкуль ты ведаеш?

— Не слухайце гэтую прыдумляку!..

— Ніякая я не прыдумляка, — зазлавала дзяўчынка. — Мы ж забыліся прышыць летаўцам хвасты!

Вось тут усе, асабліва хлапчукі, па-сапраўднаму ахнулі і аж пачырванелі ад сораму: каб не гэтая дзяўчынка — бяды не мінаваць.

— Сябры, я ведаю, як недагляд лёгка паправіць! — ціхенька, як бы нават вінавата, дадала дзяўчынка і паспешна сцягнула з галавы прыгожы бант. — Летаўца з такім хвостом ніякі ўсюдылёт не пераможа.

— Ура!.. — узрадавана выгукнулі летавецкія дзяўчынкі, развязаючы банты. — Ворагі нас не перамогуць!

Праз хвіліну ўсё было даведзена да ладу, і старэйшыя хлапчукі з летаўцамі ў руках падняліся на Белую вежу, а ўсе астатнія хлынулі да акон палаца.

Што здарылася потым — і да сённяшняга дня ніяк не могуць уцяміць пузонскія і зубонскія генералы. Іхнія непераможныя войскі былі зусім непадалёку ад Палаца

Сонца. Заставалася толькі адолець Святлынь-раку, каб узняць свае сцягі на славу таі Беларей.

Але вось тут якраз і адбылося штосьці неверагоднае. Раптам над летавецкаю сталіцаю пачалі кружыць у жудасным танцы нікім не бачаныя дагэтуль пачвары. Ад аднаго іх выгляду ў жылах стыла кроў. Між тым пачвары не проста лёталі ў небе, яны сыпалі ва ўсе бакі зырккія промні-стрэлы, што ажно слёзы ліліся з вачэй. Зайздроснікі-каралі паднялі ў паветра ўсе свае ўсюдылёты, каб адагнаць пачварныя стварэнні. Ды аслепленыя ваякі толькі ўшчэнт пашкуматалі адзін аднаго.

Хто ведае, як абярнулася б усё далей, каб не Барабур і ягоныя памочнікі. Пабачыўшы, што пузонцы і зубонцы чубяцца паміж сабою, жалезнагалавікі-міністры скураю адчулі — дабярцуца і да іх. Дык навошта падстаўляць лабаціну? І былы першы міністр ціхенька, бокам пасунуўся бліжэй да хмызняку. Спыніў яго, балюча цопнуўшы за карак, сам Пузонскі кароль:

— А ты куды, галубок, пашыўся?

— Г-г-гэта я-я-яны...— выдушыў з сябе непаслухмянымі збялелымі губамі Барабура.— Я... я... іх п-п-пазнаў... Г-г-гэта я-я-яны...

— Хто яны? — няўцямна вытарашчыў вочы Пузонскі кароль, які трымаў Барабура каля сябе за дарадчыка.

— Ля-ля-ля... та-та-та...— заікаючыся на кожным складзе, заспяваў на ўсе лады самы мудры з летаўчукоў і раптам так сігануў, што толькі яго і бачылі.

— Лятаючыя талеркі!..— закрычалі астатнія летавецкія міністры і таксама пусціліся наўцёкі. А следам за імі, пакідаўшы зброю, драпанулі пузонскія і зубонскія войскі.

Пыл слупам стаяў да неба, а за спінамі ў няўдалых заваёўнікаў на ўвесь свет звінеў дзіцячы смех.

Пакуль замежныя прафесары і акадэмікі ад ранку і да вечара спрачаліся паміж сабою, адкуль, з якога сузор'я завіталі на нашу зямлю страхотлівыя талеркі-зоркалёты, на Летавеччыне тым часам збіраліся ладзіць свята Летаўца. У Палацы Сонца хлапчукі рабілі новых вясёлых папяровых змеяў. І ва ўсіх-усіх пакоях чуваць быў шчаслівы смех юнай уладаркі.

— Сябры, праз тыдзень свята Летаўца! Самы вясёлы дзень у свеце! Мы будзем адзначаць яго штогод!..

А за тры дні да свята, калі ў неба павінны былі падняцца летаўцы, над Палацам Сонца, над усім летавецкім краем паплыў нізкі шэры туман, які клубіўся ад ранку і да самага вечара. Не разышоўся ён і назаўтра, напярэдадні свята, наадварот, яшчэ болей згусціўся.

Устрыжаны Начальнік аховы загадаў узмацніць варту палаца, а сам не пакідаў Белую вежу, адкуль яшчэ трошкі была відаць размытая плямка сонца. Але неўзабаве і яна знікла. Здавалася, увесь свет ахутаў непраглядны туман. Нянька прасіла дзяцей не выходзіць з палаца, трымацца адно за аднаго і запэўнівала, што туман усё роўна разыдзецца, сонейка яго пераможа, абавязкова пераможа. Толькі трэба верыць у гэта і моцна трымацца ўсім разам — рука за руку, плячо ў плячо.

Насунуліся вечаровыя прыцемкі. Паўсюды, куды ні зірнеш, — ні агеньчыка. І толькі над тою самаю багнаю, дзе загінулі Уладар і Уладарка, як быццам цадзілася аднекуль з-пад зямлі злавеснае халоднае святло. А да яго, спатыкаючыся ледзь не на кожным кроку, брыдуць два прывідныя цені. Вось ужо адзін з іх на самым краі багны, яму засталася ступіць усяго адзін крок і... Зубонскі кароль, абарваны, як жабрак, выпацканы да вушэй у чорную гразь, апынаецца ў твані...

— Ты чуеш мяне, Балотніца! — ледзь выдушвае з сябе зубонец, учапіўшыся адною рукою за мёртвае дрэ-

ва.— Не маўчы, я ж бачу, як ты дыхаш... Вунь паўзе над зямлёю твой ліпкі туман...

Аднекуль падымаюцца, выхопліваюць з непрагляднай цемені Зубонскага караля два сляпучыя жоўтыя промні. Потым чуюцца цяжкае балотнае чмяканне і нежывы жалезны голас:

— Я не клікала цябе... Ідзі туды, адкуль прыйшоў...

— Сяляне ўзбунтаваліся! Хочуць пасадзіць мяне ў астрог! — задрыжаў як асінавы ліст кароль.— Памажы мне зноў сесці на трон, Балотніца!

— Чым будзеш плаціць? — пасля доўгага маўчання спытаў жалезны голас.

— Я на ўсё, на ўсё згодны! Маё сумленне — тваё сумленне, тваё сумленне — маё сум...

— У цябе яго ніколі не было!

— Ды я табе душу сваю гатоў аддаць! — крычыць зубонец.

У адказ — страшнае хлюпанне-рогат.

— У такіх, як ты, душа сабе гняздо не ўе. Цана адна — жыццё.

— Хіба мала я табе аддаў ахвяраў?

— Цяпер мне трэба адна ахвяра — ты.

— Я?! — выдыхнуў і як падавіўся кароль.— Тады мне не бачыць трона!

— Не бойся, ты будзеш купацца ў золаце,— сказаў жалезны голас.— Але ўсё будзеш рабіць па майму загаду.

— А баляваць хто будзе — я ці ты? — дапытваўся зубонец.

— Ты! Ты! Для гэтага не трэба вялікага розуму. А думаць за цябе буду я. Дык згода?

— Згода! — крыкнуў кароль і адразу праваліўся па калені ў багну.— Я веру, што ўвесь свет будзе твой, Балотніца! А мне сядзець на летавецкім троне!..

Праз імгненне непадалёку ад Зубонскага караля забулькала, прагна зацмокала твань, на паверхню адне-

куль з прадоння высунулася шыкоўнае зіхоткае крэсла, падобнае да каралеўскага трона. Кароль паспешліва залез на яго і не паспеў апомніцца, як апынуўся ў дзіўнай зале, дзе ўсё: і сцены, і падлога, і столь — было нібы вялізныя люстры. Крутнуўся зубонец у адзін бок, у другі, трэці, лыпнуў сабе пад ногі і на столь — адусюль на яго шалёнымі вачыма з нянавісцю пазіралі такія, як ён сам, зладзеі-каралі. Іх было так многа, што зубонскі ваяка міжволі ўцягнуў у плечы галаву, скурчыўся ад жаху.

Дзесьці блізка, але невядома дзе, пачуўся смех, падобны на жалезны скрыгат.

— Дзе ты, пакажыся, Балотніца! — узмаліўся кароль.

— Я тут і ўсюды, — пачуўся адказ. — І ні пра што больш не пытайся. Помніш, як мы дамаўляліся: за цябе буду думаць я. Такіх, як ты, у мяне шмат — сам бачыў, і я магу выбраць іншага...

— Не трэба, не трэба!.. — замахавуў рукамі зубонец. — Я маўчаць буду, як рыба! Толькі падкажы, як паставіць на калені Лета веччыну.

— Падкажу, але спачатку заплюшчы вочы.

Кароль паслухмяна выканаў загад Балотніцы, а праз хвіліну, калі захацеў варухнуцца, то не здолеў: быццам павуцінаю, хтосьці аблытаў яго рознакаляровымі драцінамі і прыліплымі да галавы і ўсяго цела слушкаўкамі.

— Навошта ты мяне звязала, Балотніца?! — заенчыў ад страху ваяка. — Мы так не дамаўляліся!..

— Дарэмна наракаеш... — заскрыгатала зусім паблізу. — Ты зараз убачыш, што я жадаю табе добра.

І люстраная сцяна насупраць марудна рассунулася ў бакі, у твар адразу пацягнула сцюдзёнай сырасцю, гнілым смярдзючым балотным духам. Кароль убачыў перад сабою зеленатварую, з трохкутнымі жоўтымі вачыма кабеціну, якая нерухома сядзела за дзіўным жалезным сталом, дзе было рассыпана шмат усялякіх кнопак, уключо-

чальнікаў, лямпачак. Прыкмеціў, абміраючы сэрцам, зубонец і тое, што ўсе драціны, якія аблыталі яго з ног да галавы, адным канцом цягнуцца да гэтага загадкавага стала.

— Табе, бачу я, страшна...— трохкутныя вочы Балотніцы бліснулі.— Я цябе вызвалю ад гэтага нікчэмнага пачуцця, як і ад астатніх чалавечых пачуццяў. Ты будзеш адчуваць сябе так і рабіць тое, што пажадаю я! — і зеленатварая націснула на адну з кнопак, падпісаную словам «смах».

Зубонскі кароль, сам таго не хочучы, пачаў рагатаць, заходзіцца ад смеху, як усё роўна яго хтосьці казытаў пад пахамі. Напэўна, бедалага звар'яцеў бы ад гэтага нястрымнага гыгання, каб Балотніца не націснула кнопку, пазначаную словам «слёзы».

І зубонец, які — колькі помніў сябе — ніколі не плакаў, так горка зарумзаў, што з барады мігам нацурчала на падлогу цэлая лужына. Згледзеўшы гэта, зеленатварая гаспадыня падземнага люстранога палаца тыцнула пальцам у трэцюю кнопку, пад якою быў намалеваны скрыпічны ключ. Кароль раптоўна пакінуў плакаць і працягла завуў па-ваўчынаму, а на сталае трывожна заміргала чырвоная лямпачка. Балотніца на момант згорбілася над чорнымі кнопкамі, потым жалезным, нібыта прастуджаным голасам спытала:

— Ты чаму не спяваеш?

— Я... я... я... не ўмею...— заплямкаў тоўстымі губамі зубонец.— Я не ведаю ніводнай песні...

— Ха-ха-ха!..— затрэслася ад задавальнення Балотніца.— З цябе выйдзе добры памагаты! Цяпер скажы мне, як тваё імя?

— Не помню,— не задумваючыся адказаў кароль.

— А на якой зямлі ты нарадзіўся?

Зубонец доўга маўчаў, моршчыў лабаціну, пасля ніякавата паціснуў плячыма:

— Не ведаю.

— Цудоўна, мой хлопчык! — ашчэрылася зеленатва-

рая.— Я рада за цябе, таму здымаю ўсе да апошняй слухайкі. Ты і так цяпер мяне пачуеш!

Драцінкі, што звязвалі караля, апалі, ён тут жа падхапіўся з крэсла і выструніўся перад Балотніцай. Тая непрыкметна націснула на кнопку «танцы» і мо хвіліну цешылася, гледзячы, як скача перад ёю, быццам завадная цацка, зубонец. Потым спыніла гэты танец і ўсё тым жа глухім жалезным голасам праскрыгатала:

— А цяпер слухай і запамінай. Заўтра не павінна адбыцца свята Летаўца, бо кожны летавец — маленькае сонца, а ўсе разам яны асушаць маю багну. Святлынь-раку трэба як найхутчэй перагарадзіць, каб яна выйшла з берагоў. Патрэбна таксама пабурыць Белую вежу, турнуць з палаца гэтую... як яе... Няньку!.. Каб яна ніколі больш не высоўвала носа са свая жабрацкае хаціны! Запомніў?!

Зубонскі кароль паспешліва кіўнуў галавою:

— Запомніў.

— Перакажы...

— Заўтра не павінна адбыцца свята Летаўца... Святлынь-раку трэба як найхутчэй перагарадзіць... — глухім голасам забубніў зубонец. — Белую вежу пабурыць...

— Малайчына! — пахваліла свайго вучня зеленатварая. — Недарэмна я заманіла ў твань Уладара і Уладарку і, загубіўшы іх, зберагла да сённяшняга свята іхнія абліччы. Азірніся назад...

Зубонскі ваяка, як па камандзе, крутануўся назад і ўбачыў у крэсле, на якім нядаўна сам сядзеў, аблытаную з ног да галавы драцінамі са слухайкамі... былую Уладарку.

8

Гадзіннік на Белай вежы адбомкаў глухую поўнач, калі Начальнік аховы рабіў абход вакол палаца. Сырая імглістая цемрадзь ахутвала летавецкую сталіцу. Здавалася, усё жывое паланіў глыбокі сон. Начальнік аховы

перакінуўся шэпам з адным вартавым, падбадзёрыў другога, якому выпала несці службу на браме-выхадзе да Святлынь-ракі, а найдаўжэй затрымаўся каля маладога хлопца, які прысеў і задрамаў.

— Чаму ты не сочыш за наваколлем?! — цыкнуў на яго раззлаваны камандзір.

— Ды ў такую ноч сам чорт нагу зломіць... — пачаў апраўдвацца хлопец, у якога рот ажно разрываўся ад пазыхання. — А паўз мяне і камар носа не прасуне. Я тут паўсюды мо сто электрычных званкоў рассыпаў на тоненькіх драцінках. Не зачэпіш адзін, абмінеш другі, а на трэці абавязкова наскочыш...

— Вораг таксама з хітрыкамі ідзе... — буркнуў супакоены Начальнік аховы і пайшоў далей. А малады хлопец адразу згадаў утульную цёплую вартоўню... Сапраўды, каго баяцца: зубонцаў і пузонцаў перамаглі, а тое, што першы міністр гаворыць пра нейкую Балотніцу, дык гэта казкі. Палохае дзяцей, каб не разбегліся, бо надта сталі рызыкаўныя. Хлопец прачыніў дзверы ў вартоўню, і тут яму падалося, быццам штосьці мільганула. Якраз там, насупраць акон Палаца Сонца, найбольш знаходзілася электрычных званкоў, але чамусьці ніводзін з іх не забіў трывогі. На добры лад — трэба зірнуць, што за пражва, але з вартоўні так цягне цёплым сонным духам...

«Прымоілася... — разважаў сам з сабою вартавы. — Бо нават птушцы не мінуць усіх званкоў, дый птушкі ноччу не лятаюць...»

І як толькі ён зачыніў дзверы вартоўні, да Палаца Сонца, спрытна абмінаючы галіны дрэў і чуйна напаятыя электрычныя драты, падляцеў вялікі чорны кажан. Гэтае стварэнне, падобнае на птушку, палкое любою цеменню, бо ўсё навокала, да самай тонкай павуцінкі, намацвае здалёку сваімі дзівоснымі, не чутнымі людскому вуху гукі. Яшчэ адзін кажан, які «прымоіўся» бесклапотнаму вартавому, ужо вісеў галавою ўніз каля акна Ружы. Ноч выдалася хоць глухая, але не халодная, таму фортка ў спальным пакоі юнай уладаркі была адчынена. Кажан

ны ціхутка нырнулі адзін за адным праз фортку да дзяўчынкі.

І адразу туман, што клубіўся трэція суткі над палацам, над усёй летавецкай сталіцай, пачаў увачавідкі сплываць разам з імклівай плынню Святлынь-ракі. З неба на зямлю пазіралі цікаўныя зоркі. У Начальніка аховы нібыта зваліўся з плячэй цяжкі камень: нічога страшнага не здарылася, быць заўтра святу Летаўца! Абыходзячы невядома які раз вакол палаца, Начальнік аховы не стаў выцягваць з вартоўні маладога вартаўніка — шкада псаваць хлопку настрой перад такім цудоўным днём. Камандзір летавецкіх дружин міжволі заўсміхаўся сам сабе — ён уявіў, як будуць радавацца Ружа, Янка, усе летавецкія дзеці высокаму бяхсмарнаму небу, як ускрыляць у вясёлы сонечны блакіт летаўцы. А яны, дарослыя летаўчукі, праз дзень усёю грамадою зноўку возьмуцца ўтаймоўваць непраходную багну, што паглынула, пакуль ішла вайна з пазонцамі і зубонцамі, шмат хлебадайнай зямлі. Налета там закаласуе жыта ці пшаніца, у хаты вернецца дастатак, бо летаўчукі — не лайдакі. Найперш трэба асушыць тую багну, дзе загінулі Уладар і Уладарка, даўно наспеў час разгадаць таямніцу жоўтых агнёў, што заманілі ў твань нямала даверлівых людзей.

Не бачыў, не ведаў павесялелы Начальнік аховы, што ў гэтую самую хвіліну адбывалася ў спальні Ружы. Кажаны зрабілі па тры нізкія кругі над юнай уладаркай, якая спала, абняўшы рукамі падушку, потым чорнымі ценямі хіснуліся да вялікага люстра, што стаяла ў куце пакоя, на момант зніклі ў яго цьмянай загадкавай глыбіні, а яшчэ праз імгненне з люстра, нібыта з патайных дзвярэй, у пакой крадком выслізнулі дзве прыгорбленыя чалавечыя фігуры. То былі мужчына і жанчына. І не проста мужчына і жанчына, а... летавецкія Уладар і Уладарка! З твару — ну, вылітыя яны, да апошняй маршчынкі падобныя да сваіх жа партрэтаў, што віселі на сцяне каля Ружынага ложка і адбіваліся ў люстры.

Неўзабаве Уладар і Уладарка застылі над Ружай.

Дзяўчынка раптам задрыжала ўся і прахапілася. Ускрыкнуць ёй не даў бацька — ён моцна затуліў ёй рот далоняю.

— Дачус-ска...— сіплым голасам першая ськнула Уладарка.— Як мы рады цябе бачыць! Мы так засумавалі па табе, наша яс-сная кветачка!..

— Цяпер ужо аніякі вораг нас не разлучыць! — зашыпеў услед за жонкаю Уладар.— Здраннікі хацелі нас загубіць, але мы засталіся жывыя-здоровыя!

Ружа сядзела на ложку, няўцямна пазірала то на маці, то на бацьку, церла кулачкамі вочы, думаючы, што гэта ёй сніцца сон.

— Дацус-с-ка...— зноў засіпела Уладарка і нахілялася, прытуліла да сябе Ружу.— Няўжо ты не пазнаес-с-с... нас-сс-с?..

У Ружы ад гэтых ледзяных абдымкаў перахапіла дыханне. Яна ледзьве выціснула з сябе:

— Мама! Тата!

— Яна ўспомніла нас, пазнала!..— узрадаваўся Уладар.

— А чаму вы такія халодныя, мама, тата?! — не могучы спыніць дрыжкі, спытала Ружа.— Чаму так змяніліся вашы галасы?

Уладар і Уладарка, перабіваючы адно аднаго, штосьці доўга тлумачылі дзяўчынец, але тая нічагуткі не зразумела, бо заместа слоў чула толькі сыканне і шыпенне. Тым часам пачало дзень, і Ружа на свае вочы ўбачыла, што перад ёю сапраўды бацькі. «Яны прастудзіліся, пакуль блукалі па дрыгве,— падумала сама сабе Ружа.— А ўсё я вінавата... Хіба не ведала, што папараць-кветку самой трэба шукаць?..» І Ружы стала вельмі брыдка, што так недарэчна сустрэла бацькоў, якіх чакала, сніла кожную ноч. Трэба хутчэй усё перайначыць, каб яны адчулі, што вярнуліся дамоў.

— Мамачка! Тата! — усклікнула Ружа.— Чаго мы тут шэпчамся, як зладзеі? Давайце паклічам Няньку! Яна цяпер у нас за першага міністра.

— Няньку?! — як уджаленая падскочыла Уладарка.— Пасля, пасля, дацус-с-ска...

— Спач-шатку прымерай наш падарунак,— Уладар паспешліва засунуў у кішэню руку.— Ён не горш-ш-шы за хвалёную папараць-кветку,— і падаў Ружы прыгожыя заморскія акуляры.

— Я і так добра бачу, тата! — здзівілася Ружа.

— Гэта, дачушка, не простыя акуляры,— паспешліва сказала Уладарка.— Давай я памагу табе іх надзець...

І, каб дагадзіць бацькам, Ружа сама ўздзела на свой кірпаты носік вялікія, з шызымі шкельцамі акуляры.

Усё ў пакоі адразу перайначылася, зрабілася насцярожана-шэрым, нецікавым. Нават радасны сонечны ранак за вокнамі быццам завалакло змрочнымі цяжкімі хмарамі. А яшчэ Ружы падалося: хтосьці чужы схаваўся за шафаю і цікае за ёю і бацькамі. Дзяўчынка кульнулася з ложка, каб упэўніцца, што не памыляецца. Аднак і ў шафе, і каля шафы нікога не было. Расчараваная, яна памкнулася сцягнуць з носа акуляры, але Уладар схопіў яе за руку, шапнуў на вуха:

— Дачуш-ш-шка, ты не памылілася! Гэта быў цень нашага пер-ш-ш-шага ворага, які хацеў загубіць нас у багне...

— Хто ён? — спалохана спытала Ружа.— Назавіце мне яго імя!

— Гэта... Начальнік аховы! — пакрыўджана ўсхліпнула Уладарка.

— Начальнік аховы?! — ускрыкнула ад здзіўлення прынцэса.

— Калі ты не верыш, што ён хацеў утапіць нас у твані, то паглядзі, як ён вартуе наш палац... Мы вярталіся ноччу, і ніхто нас не запыніў, не пацікавіўся, хто мы такія.

— Варта! — пляснула ў далоні Ружа.

Два вартавыя ўмомант выраслі каля парога.

— Арыштаваць Начальніка аховы!

Вартавыя ад такога нечаканага загаду няўцямна за-
лыпалі вачыма.

— І неадкладна! — тупнула нагою Ружа. — Ды ў
падзямельныя лёхі яго!

Вартавыя пабеглі, а Уладар і Уладарка кінуліся він-
шаваць дачку з дзяржаўнаю мудрасцю.

— Малайч-шына, дачуш-ш-шка! — шыпеў Уладар.

— Ты с-с-сапраўдная летавецкая прынцэс-с-са... —
ухвальна сыкала Уладарка.

Ружа слухала гэтае пагрозліва-злараднае шыпенне
і сыканне і не мела сілы падняць руку, каб зняць з вачэй
заморскія акуляры. А праз хвіліну-другую нязвыклая
мова бацькоў ужо не здавалася такою брыдкаю, наадва-
рот, самой карцела паспрабаваць загаварыць так, як раз-
маўляюць яны.

Тут у пакой напалоханаю птушкаю ўляцела нейкая
кабета. Прынцэсе падалося, што яна дзесьці бачыла яе.
Толькі дзе і калі?

— Ружа, кветачка мая, што ты нарабіла? Навошта
загадала арыштаваць Начальніка аховы? Няўжо забы-
лася, што сонейка павінна свяціць усім добрым людзям?!

— Ш-ш-што ты мелеш-ш-ш, чужынка?! — зларадна
зашыпеў Уладар.

— Яе с-с-сорамна с-с-слухаць! — гняўліва засыкала
Уладарка. — Што за с-с-словы — кветачка, с-соней-
ка... Ха-ха-ха! Не с-с-смяшы нас-с, прас-с-сталюдзінка!

Ружа пырснула смехам — абыякавым да слёз і маль-
бы нібыта знаёмай з твару і голасу кабеты.

— Варта! — крыкнуў Уладар. — Мы не жадаем ба-
чыць яе ў наш-шым палацы.

Вартавыя, якія выраслі быццам з-пад зямлі, у момант
заламалі рукі Няньцы, павалаклі яе да выхода.

— Ружа! Няўжо ты мяне не пазнала, Ружа?! — крык-
нула ў адчаі Нянька. — Сцеражыся іх!..

Ды юная прынцэса нічагуткі не пачула: яна разам з
Уладаром і Уладаркай залівалася пагардлівым смехам.

Тым часам сонца паднялося высока над даляглядам.

Узрадаваная, што нарэшце рассяўся, сплыў непраглядны туман, уся летавецкая дзятва высыпала на бераг Святлынь-ракі. Дзяўчаткі ў святочных сукенках, з новымі пышнымі бантамі на галовах, хлапчукі ў белых кашулях з летаўцамі і папяровымі караблікамі ў руках. Паўсюды звінелі вясёлая гамана, жарты, песні.

Аднак мінула адна гадзіна, другая, сонейка амаль паказвала на поўдзень, а Ружа чамусьці ўсё не з'яўлялася.

— Няўжо заспала? — з недаўменнем паціскалі плячыма дзяўчаткі. — І Нянькі таксама чамусьці няма... Які клопат іх трымае?

— А давайце ўсе разам паклічам Ружу! — прапанаваў Янка, якому так хацелася ўбачыць свайго летуна сярод аблокаў.

— Ружа! Руж-а-а!.. — вясёлае многагалосае рэха пакацілася па ўсёй Летавеччыне.

І якое для ўсіх было дзіва, калі ў палацы раптам шырока расчынілі ўваходныя дзверы і на вуліцу выскачыў сам летавецкі Уладар з перакрыўленым ад злосці тварам.

— Вы не даклічацеся Ружы! Ні сёння, ні заўтра, ніколі! І каб мае вочы вас тут не бачылі! Скончылася ваша выдуманая свята, цяпер заўсёды будзе наш-ш-ша!

Малыя і дарослыя летаўчукі, а таксама шматлікія госці свята, ашаломленыя такою навіною, не верылі сваім вушам, не спяшаліся пакінуць высокі бераг Святлынь-ракі.

— Гэй, служкі! — пагрозліва махнуў рукою Уладар. — Разганіце іх! А тых, хто можа трымаць зброю, у войска — і на вайну!

Ніхто не паспеў нават словам аказацца, як з-за бухматых надрэчных кустоў, быццам чорная крумкачыная зграя, на дзяцей наляцелі жалезнагалавікі. На зямлю пасьпаліся святочныя стужкі і банты, а летаўцы, якіх з гонарам трымалі хлапчукі, у адно імгненне былі пашкуматаны на дробныя шматкі. Янку і яшчэ некалькі хлап-

чукоў звязалі вяроўкамі і павалаклі да купы дарослых летаўчукоў.

Ужо далёка засталася Святлынь-рака, як да Янкі, вырваўшыся з рук няўмольных вартавых, падбегла матуля.

— Сыноч, не забудзься, хто ты і адкуль! — крыкнула яна са слязьмі на вачах.— І вазьмі ў дарогу гэты жытні каласок, ён табе дапаможа вярнуцца дахаты!..

Янку хацелася сучешыць добрым словам матулю, але ён не вымавіў ні слова. Пацалаваў матчыны рукі, прыціснуў да твару наліты буйным зернем каласок, азірнуўся цераз плячо на былы Палац Сонца. І ўбачыў праз шырокія вокны: у вялікай урачыстай зале гараць люстры, на троне, быццам лялька, нерухома сядзіць Ружа ў нейкіх акулярах, а па абедзве рукі ад яе, таксама на тронах, звіваюцца ў жудасным танцы...

Янка міжволі заплюшчыў вочы. І не паверыў самому сабе, бо ніхто ў свеце таксама яму не паверыў бы, каб ён раскажаў пра тое, каго ўбачыў побач з Ружай.

Человек
Дружок

ярод векавых лясоў і пушчаў, акружаных з усіх бакоў тваністымі балотамі, па глухім бездарожжы блукае нейкі падарожнік. Што ён там згубіў? Куды ляжыць ягоная дарога? Можа, гэта паляўнічы?

О, як здалёку лёгка памыліцца!

Ніякі гэта не паляўнічы. Падарожнік — малады хлопец і, відаць, нядаўна з войска, бо з ног да галавы апрануты ў казённае шэрае адзенне. Адна рука, якраз правая, сяк-так спавіта палатном і падвязана да шыі.

Вось ён ізноў спыніўся, доўга ўзіраўся ў адзін бок, у другі, потым прысеў на кукішкі, нагроб з-пад заснежанай купіны ў далоню зямлі, доўга нюхаў яе, ледзь не гатоў быў паспытаць на смак. Не, мусіць, не спадабалася яму зямля, бо ў вачах — расчараванне і несхаваная трывога. Яно і не дзіва, бо паўсюды, куды ні паглядзі, — няўдобіца і балота з вяснянымі пралысінамі, дрыгва... І анідзе следу працавітай чалавечай рукі, як быццам тут не жывуць людзі. А мо і сапраўды не жывуць?

Паправіў хлопец здароваю рукою на спіне торбу і пайшоў далей. У твар яму дзьмуў нецярплівы вецер — спяшалася яшчэ адна, пакуль халодная і запозненая, вясна.

У лесе было пуста і няўтульна, сям-там бруднымі лапікамі ляжаў снег. А тут яшчэ, як назнарок, шчодрою жменняю сыпануў з нізкага шэрага неба дождж. Падарожнік пашукаў вачыма, куды б схаватца, але пакуль церабіўся праз драбналесце да разлапістай прыгажуні яліны, кашуля прыліпла да цела. Хлопец міжволі зака-

лаціўся ад дрыжкаў, хоць мокнуць да ніткі яму выпадала не ўпершыню. Пачало змяркацца. Падарожнік сцэпануў плячыма і пашыўся глыбей у лясныя нетры. Неўзабаве дарогу яму перагарадзіла шырокае разводдзе талай вады. У каторы раз давялося рабіць кругаля, хоць у нагах ужо чулася стома. Ішоў доўга, скачучы з купіны на купіну, з карнявішча на карнявішча, і ў адной мясціне, падобнай на пакаты схіл пагорка, хлопец надыбаў на вялікую лясную завалу, што стрымлівала ваду. Можна было абмінуць гэтую завалу, бо насоўвалася ноч і прыспешвала шукаць прытулак галаве. Але надта ж маркотна глядзеў заліты вадою лес, і чалавек рашуча павярнуў да завалы. Здавалася, яе не тое што рукамі — машынамі не расцягнуць, не пабурыць, так усё сплялося між сабою...

Але вось адна ламачына паляцела ўбок, за ёю — яшчэ адна рагуліна, аблепленая леташняю травою. Потым чмякнуўся ў гразюку непадалёку корч... Юнак не разгінаўся, працаваў у ахвотку. І неўзабаве вада рынула ў дзірку, праробленую падарожнікам, у адно імгненне змяла завалу і вольна пакацілася далей па сваім спрадвечным рэчышчы.

Хлопчаў твар пасвятлеў, ён нават заўсміхаўся, гледзячы, як злізвае на сваім шляху леташняе лісце і спаракхнелае галлё імклівая плынь. Хацелася пабегчы ўслед за ёю, як некалі ў дзяцінстве за самаробным папяровым караблікам.

Падарожнік назбіраў ладнае бярэмя дробных галінак, кінуў іх пад хваінку, што расла як бы на грудку, і паваліўся бокам на немудрагелісты свой ложкак. Таму, хто здарожыўся ці ўтаміўся, — і кулак падушка, а гультыю-абібоку і ў пуховай пасцелі мулка. «А каб яшчэ згатаваць гарачага чаю, — падумаў хлопец сам сабе, — тады зусім пачуў бы сябе як дома...»

І толькі ён так падумаў, як з-за спіны нечая рука паднесла ёмкі драўляны коўш з цёмным пітвом, ад якога клубілася пара. Здзіўлены падарожнік азірнуўся назад. За

спінаю ў яго стаяў сівенькі дзядуля-карлік. У адной руцэ трымаў коўш з пітвом, у другой — вялікі пузаты кош.

— Гэта адвар з усіх добрых ягад, якія ёсць у лесе, — сказаў дзядок. — Пачастуйся, чалавеча.

— А чым жа я зарабіў такую ласку? — паціснуў плячыма юнак. — Ды ты, дзядуля, не стой, сядай, павячэраем разам.

— Чым зарабіў? — перапытаў дзядок. — А тым, што адважыўся злую завалу пабурьць, апошняе маё лясное ўладанне ўратаваў...

— Якая гэта адвага! — махнуў рукою хлопец. — Скажы мне лепш, адкуль ты тут узяўся і як цябе завуць?

— Як завуць, цікавішся? — паставіў на зямлю кош і скубянуў сябе за бародку дзядуля. — Каб і хацеў сказаць, не ўспомню... Адно засталася ў памяці: тысячу гадоў людзі добрым імем звалі, а цяпер ніяк не завуць, бо ніхто ўжо не верыць, што можна знайсці маю кветку.

— Жартаўнік ты, дзядуля! — не паверыў хлопец. — Хіба можна забыць сваё імя?

— Можна! Можна!.. — заківаў галавою дзядок, баязліва азірнуўся па баках і дадаў шэптам: — Яна толькі гэтага і дамагаецца, нягодніца...

— Хто — яна? — голасна спытаў юнак.

— Ціі-іха! Ціха!.. — аж прысеў ад страху дзядок. — Бо калі пачуе...

Падарожніку было вельмі смешна з перапалоханага дзядка, але ён, каб не пакрыўдзіць чалавечка, таксама баязліва азірнуўся вакол сябе і шчыра папрасіў:

— А ты мне пакажаш дарогу да яе?

— Я за дабро злом не плачу! — пакрыўджана адказаў дзядок. — Я зусім не ўмею рабіць зла, бо ўсё зло, якое ёсць на свеце, забрала яна. Вось, паглядзі, што ў маім кашы...

У кашы, аж пад самую дужку, было напакавана нейкае зелле з белымі і чырвонымі карэньчыкамі.

— Ты ведаеш, што гэта за расліна?

— Не...

— Вазьмі сабе адзін карэньчык.

— Чакай,— аж прыўстаў падарожнік.— Няўжо гэта папараць-кветка?!

— Так-так, ты адгадаў! Няхай хоць табе аднаму з людзей живеца шчасна пад яе жалезнаю рукою.

— Навошта мне такое шчасце! — не раздумваючы адмовіўся ад падарунка хлопец.— Хіба да весялосці, калі навокал гаруюць людзі?

— Як жа тады аддзячыць табе? — разгублена спытаў дзядок.

— Вельмі проста! Схавай пад хваінку сваю чароўную кветку.

— А на Купалле не забудзешся прыйсці шукаць?

— Прыйду! І як пашанцуе — не адзін, а з любай дзяўчынай-прыгажуняй, бо, кажуць, удваіх знайсці тваю папараць-кветку ў два разы лягчэй...

У выцвілых дзядулевых вачах заскакалі маладыя іскрынкі-весялінкі, а сам ён упершыню, хоць і з аглядак, закерхаў добрым смехам.

— Знаходзяць, ой знаходзяць! Ды такія кветачкі!..

— А цяпер, будзь ласкаў, падкажы, дзе мне лепей тут заначаваць, бо ўночы мароз кусаецца — злуецца, што час яго мінае... — папрасіў дзядка падарожнік.— Мо непадалёку вываратні ёсць ці пакінутыя дуплы ў старых дрэвах...

Дзядок задумаўся. Па ягоным тварыку было відаць, што ён чамусьці вагаецца. Потым прысеў каля хлопца на куцішкі:

— Хадзем, хлопча! Ёсць да каго табе ў нашай старонцы прыхіліцца...

Падарожнік хуценька падхапіўся, узяў кошык і пайшоў следам за дзядком. І дзіва — яны ішлі быццам па гладкай дарозе, бо дрэвы і кусты расхіналіся перад імі, ціхуткімі галасамі штосьці радасна шапталі.

А ў двух кроках неўгамонна булькатала, звінела хуткапынная вада. Раптам рэчыва крутнулася ўбок, дзядок і хлопец апынуліся на невялікай зацішнай палянцы,

дзе пад векавымі кашлатымі ялінамі хавалася пахілая, з падслепаватымі акенцамі хаціна.

«Акурат як у казачнай бабы Карготы,— міжволі падумалася хлопцу,— адно што не на курынай ножцы...»

Дзядок, пэўна, адгадаў, пра што падумаў ягоны знаёмец, пакрыўджана надзьмуўся і ўтупіўся вачыма ў зямлю.

— Не злуйся, калі ласка,— пачаў апраўдвацца юнак.— Я ўпэўнены, што тут жыве добрая душа. Вунь як просіць клямка ў дзвярах, каб хутчэй націснулі на яе!

Але дзядок толькі шмаргануў носам, як усё роўна малы хлапчук з прыклеенаю барадою, а крыўды сваёй не забыўся. Тады малады падарожнік паставіў кош на зямлю, пяшчотна прытуліў да сябе здароваю рукою ляснага чалавечка:

— Даруй мне... Я так удзячны табе за спагаду, Купальскі дзядок!

— Як, як ты мяне назваў?! — ажно падскочыў і нібыта падрос дзядок.— Я недачуў. Паўтары, калі табе няцяжка, яшчэ раз...

— Ды я цябе адразу пазнаў, Купальскі дзядок! — засмяяўся хлопец.— Мне пра цябе матуля расказвала... Добрым словам успамінала.

— Ты чуеш, зеленатварая! — гукнуў на ўвесь лес сівенькі чалавечак.— Людзі вярнулі мне імя! І табе аніколі не праглынуць мае бары і пушчы! А ў іх заўсёды будзе цвісці кветка шчасця— папараць-кветка!.. Паглядзі, прачнулася адна рэчка, яна абудзіць другую, яшчэ большую, і вольны іх бег не спыніць ніякім завалам! Вясна! Да нас завітала нарэшце сапраўдная вясна!

Купальскі дзядок падхапіў з зямлі свой паўнюткі кош, як у даўнія часы, адбіў нізкі паклон маладому падарожніку і пачаў кружыцца ў дзіўным танцы па лесе, то тут, то там прысядаючы да зямлі і хаваючы штосьці пад мох.

У адным акенцы хаціны цмяна міргаў, як бы клікаў да сябе, агенчык. Натомленаму, прамокламу да ніткі падарожніку адразу, як найлепшае свята, прыгадалася хатняе цяпло, таму ён нецярпліва пастукаў у дзверы. І дзверы тут жа адчыніліся: на парозе, нібы зачакаўшыся дарагога гасця, стаяла бабуля.

— Добры вечар вам! — першы прывітаўся хлопец і падумаў: «Няўжо Купальскі дзядок папярэдзіў?»

— Заходзь, чалавеча! — ціхім спеўным голасам абзвалася бабуля і пастаранілася. — Мая бедная хатка заўсёды рада добрым гасцям.

Праз хвіліну юнак упэўніўся, што хаціну і папраўдзе не назавеш палацам. Нізенькая столь, па сценах — скрозь пучкі сушаных зёлак, на сталекалодзе каля акенца — свечка. У куце каля дзвярэй расселася патрэская печ. Але найбольш здзівіла падарожніка сама гаспадыня. Твар яе падаўся вельмі непрыгожым, быццам печаны яблык, а вочы былі маладыя і добрыя.

— Вось на гэтай пярыне я і заначую! — прысеў на лаву падарожнік. — Ёсць у мяне і акрайчык хлеба... Павячэраем на славу.

— Не крыўдзі мяне, хлопча, — затупала каля печы бабуля. — Хоць жыву я, сам бачыш, не раскашую, але пакарміць чалавека з дарогі — здаўна ў нас святы абавязак. Пэўна, з няблізкага свету ідзеш?

— Здалёку, вельмі здалёку...

— Бачу, не медам там частавалі, што руку на шыі нясеш...

— Я хоць такую, ды нясу, — уздыхнуў падарожнік, — а шмат хто галаву на чужыне склаў.

— Якое ж ліха пагнала вас таптаць чужую зямлю? — горасна паківала галавою гаспадыня.

— Шмат гадоў я пра гэта штодзень у сябе пытаўся і не мог знайсці адказу, — уздыхнуў хлопец. — Колькі краін за гэтыя гады зваявалі! Здаецца, усё дабро заграблі,

не будзе больш войнаў. Аж зноў крычаць генералы-жалезнагаловікі, што нехта новы крыва зірнуў на нашу зямлю і яе ўладароў. І мы — хто ў ахвоту, а хто сцяўшы ад маўклівага крыку зубы — зноўку браліся за зброю...

Бабуля тым часам паставіла на стол гаршчок з кашай. Хлопчава рука сама пацягнулася да драўлянай лыжкі.

— Падсілкуйся, чым хата багатая! — прысела побач гаспадыня. — І растлумач мне, чаму ты не застаўся ў тых пераможаных заморскіх краінах? Што паклікала цябе ў дарогу? Панаваў бы там сабе і жыў бы прыпяваючы...

— Панаваць, бабуля, не па мне, — адказаў хлопец. — А вярэдзіў душу, не даваў счарсцвець мне матулін падарунак, што ўсе гэтыя гады насіў я каля сэрца...

Хлопец з хваляваннем расшпіліў кашулю і дастаў штосьці з-за пазухі, беражліва загорнутае ў белую хусцінку. Калі ж ён развязаў яе, то на далоні апынуўся наліты зернем жытні каласок.

— І ты збярог праз гэтулькі віхураў каласок? — ціхенька выдыхнула старая кабета і затуліла далонню рот.

— Не я яго, а ён мяне збярог, — прытуліў да вуснаў каласок хлопец. — Здаралася, ад нарабаваных скарбаў кружылася, як у дурмане, галава. А як толькі лягу спаць, ён мне як кальне ў самае сэрца! І адразу бачу, што рукі нашы запэцканы крывёю. Добра, што зачапіла мяне ліхая куля...

Бабуля больш не прыставала з роспытамі да хлопца. Самотна глядзела, як ён вячэрае, і незаўважна змахвала з вачэй слёзы. Калі юнак пад'еў, гаспадыня паслала яму на лаве, а перад тым як задзьмуць свечку, спытала:

— Ці рана будзіць цябе, хлопца?

— Як мага раней, каб яшчэ завідна.

— Няўжо табе так далёка ісці?

— Сам не ведаю колькі... Пакуль не знайду зямельку сваю родную.

— А якая яна, твая зямля? Мо я чула пра яе, падкажу раптам карацейшы шлях...

— Якая мая зямля?..— светла ўсміхнуўся хлопец.— Самая прыгожая ў свеце. На зямлі маёй рэчкі — як дзівосныя паясы, а азёры — блакітныя вочы. На зямлі маёй пушчы на сваіх зялёных дужых плячах трымаюць неба. І паўсюды, куды ні зірнеш,— жытнёвыя палеткі, дагледжаныя маладыя сады. А самае лепшае, што ёсць на зямлі маёй роднай,— гэта самі людзі. Працавітыя, сардэчныя, спагадлівыя. Яны аніколі нікому не чынілі крыўды, а за гонар і славу дзядоў праз пякельны агонь гатовы прайсці, што не раз і рабілі...

— Чакай, а як завецца твая зямля?

— Вялікі Летавецкі край. Можа, чулі?

— Вядома, чула... Але далёка ці блізка яна адсюль — не ведаю... А як самога завуць цябе, хлопча?..

— Янка...

— То дабранач, Янка.

— І вам дабранач. Калі я знайду бацькаўшчыну, то паклічу ў госці. Прыедзеце — і назад у сваю балотную пустку ўжо не захочаце.

— Добра, Янка, няхай твае мары спраўдзяцца.

Не салдату пакутаваць ад бяссоння. Адно заплюшчыць павекі — паплыве ў сне невядома куды. Так заўсёды было з Янкам. Заўсёды, але не сёння. Расхваляваўся хлопец, бо шмат што раптам паўстала перад вачыма. І Белая вежа, і Святлынь-рака... А яшчэ нейкая няўпэўненасць заварушылася ў грудзях. Цэлы год ужо шукае ён сваю зямлю і ніяк не можа знайсці. Не прызнаўся ён бабулі і пра тое, як сілком забралі яго на вайну, як матулю ўзялі пад стражу... Потым, ужо засынаючы, хлопец пачуў, як нібыта хтосьці ціхутка прысеў каля яго, але расплюшчыць вочы і паглядзець ужо не хапіла сілы. Нават каб і схацеў, то не здолеў бы — раптам аднекуль здалёку здалёку паплыла ледзь чутная журботная песня, падхапіла лёгкаю пярынкаю хлопца і соладка закружыла над зямлёю. Гайдала, як на чароўных арэлях. А была тая песня просценькая, зусім дзіцячая, і Янку праз сон здавалася, што ён яе калісьці чуў. Толькі дзе і калі? Ад каго?

Люлі-люлі-люлі,
Прыляцелі гулі,
Селі на варотах
У чырвоных ботах...

І гэты пяшчотны голас таксама быў вельмі-вельмі знаёмы, блізкі і родны. Так, ён чуў яго, і не раз... Няхай сабе даўно, яшчэ ў дзяцінстве, але гэты голас запомніўся на ўсё жыццё.

Сталі куры сакатаці,
Нечага ім даці:
Ці бобу з каробу,
Ці гароху троху,
Ці жыта з карыта,
Ці аўса з каўша,
Ці грэчкі з засечкі,
Ці пшаніцы чашку
Сыночку на кашку...

Так спявала матуля. Хіба зблытаеш яе голас з чым-небудзь, няхай сабе і падобным?

Янка страпянуўся і прагнуўся. Расплюшчыў вочы, падняў галаву. Каля яго сядзела, прыляпіўшыся, як птушка, з краёчку, гаспадыня хаціны. Яна адчула, што пабудзіла госця, вінаватым спеўным голасам прамовіла:

— Спі... сыноч...

— Мама! Гэта ты? — спытаў Янка, адчуваючы, што сэрца яго гатова выскачыць з грудзей.

А ў адказ — доўгае маўчанне.

— Чаму ты маўчыш, мама? — падхапіўся Янка і прытуліўся да жанчыны. — Я пазнаў твой голас! Гэта ты, мама, хоць твар твой зусім змяніўся, быццам яго абпаліў агонь... Ты чуеш мяне, мама?...

І ў адказ пачулася ціхае:

— Сыноч...

Калі і ёсць на белым свеце шчаслівыя хвіліны, то напэўна іх дораць матуліны вочы, матуліны абдымкі. І не

было ў гэтую хвілю чалавека шчаслівейшага за Янку. А пра матулю — Ружыну Няньку — і казаць няма чаго. Яна чакала і дачакалася сына, ад якога не мела вестачкі шмат гадоў.

— Чаму ты жывеш на чужыне, мама? — спытаў праз слёзы радасці Янка.— Чаму схавалася ад людзей у такую непраходную нудную мясціну?

— Ты памыляешся, Янка... Не на чужыне я живу, а на роднай Летаветчыне.

— А дзе ж тады наша Белая вежа?! — усклікнуў здзіўлены хлопец.— Яна адусюль відаць, яе немагчыма схваць... Няўжо мне вайна засляпіла вочы?

— Так, сыне, нашу Белую вежу немагчыма было схваць,— горка ўсміхнулася Янкава матуля.— Затое лёгка аказалася пабурыць...

— Пабурыць Белую вежу!! — жахнуўся ад такой навіны Янка.— І каму ж яна замінала?

— Хіба забыўся? Воблакам, што плылі з Летаветчыны ў Зубонію... Навошта перашкода ў дружбе паміж народамі-суседзямі?...

Янка ў распачы ад нечай зламыснай дурасці абхапіў рукамі галаву, але матуля не суцяшала яго, гаварыла, нібы сама з сабою, далей:

— І Святлынь-раку таксама не шукай... Пузонцам падалося, што ў ёй вада занадта брудная. Па іхняй просьбе наша Уладарка аддала загад запрудзіць рэчышча. І там, дзе былі могільнікі дзядоў і хлебадайныя жытнёвыя палеткі, сёння смярдзіць гнілая вада, якая заўтра зарасце і стане багнай...

— А што яны зрабілі з табою, мама? Чаму знявечаны так страшна твой прыгожы твар, чаму прымусілі схвацьця сюды, дзе не ступае чалавечая нага? Чым ты, безабаронная, іх угнявіла?

— Ды, мусіць, тым, што нават пад прымусам не навучылася па-іхняму шыпець і сыкаць, а песнямі сваімі вяртала людзям памяць, пазбаўляла іх душы ад страху і маны.

Янка памаўчаў, а пасля цвёрда, як пакляўся, сказаў:

— Цяпер мы ўдваіх рабіць гэта будзем. Я заўтра ж выпраўляюся ў дарогу да ўладарскага палаца.

— Ты будзеш для сваіх людзей за дзівака-чужынца, яны цябе не зразумеюць і насмяюцца.

— Чаму?

— Бо ўсе даўно ўжо не гавораць по-летавецку, а шыпяць і сыкаюць, як у палацы.

— І твая былая выхаванка таксама?

— Не, Ружа, гавораць цішком падарожныя людзі, даўно як анямела, днём і ноччу не злазіць з трона, нібыта прывязалі яе да яго. Глядзіць на ўсіх праз заморскія шызыя акуляры і ўся дрыжыць ад нейкай невылечнай хваробы-ліхаманкі.

— Трэба яе вылечыць, мама! — у голасе Янкі чулася шчырае шкадаванне да прынцэсы, якую ён запомніў гарэзлівай дзяўчынкай з добрымі блакітнымі вачыма.

— Абяцаюць ва ўладанне нашу Летавеччыну таму, хто знойдзе ўправу на хваробу, — уздыхнула матуля. — Ды ахвотнікаў нямнога. Каму патрэбны гнілыя багны ды балоты? А галаву згубіць нядоўга, калі прынцэса не вылечыцца. Надта ж лютуюць нашы слаўныя ўладары...

— Лютуюць, ды да пары. Мароз зімою таксама цісне, аж боязна дыхнуць. А паверне на вясну, хоць шчэрыцца — усё роўна яго ніхто ўжо не баіцца, і маладая рунь дзіравіць апошні шэрхлы лёд.

— Праўда твая, сыноч. Можа, і знойдзецца на Ружыну ліхаманку лякарства. А цяпер хутчэй засынай, бо хто рана ўстане, той высока дастане.

— Дабранач, мама.

І калі ў хаціне стала ціха, праз хвіліну-другую пачуўся тонкі вясёлы перазвон, які нібыта ішоў з зямлі і адначасна з неба.

Што за цуд? А хіба цуд? Тут яго і блізка не было. Гэта да рэчкі, якую вызваліў ад завалы Янка і на беразе якой стаяла бедная хаціна матулі, з усіх бакоў спяшаліся кволяы веснавыя раўчукі. І пад іхні радасны перазвон Янка

ўпершыню за доўгія-доўгія гады заснуў з усмешкай на твары. Яму снілася Белая вежа, стромы бераг Святлынь-ракі, а над магутнаю рачною плынню, высока-высока ў блакітным распагоджаным небе, летаўцы. І як ні напі-наўся шалёны злосны ветравей, ён не парваў і не пры-ціснуў да зямлі летаўцоў, наадварот, яны ўскрылілі яшчэ вышэй, пад самыя аблогі.

3

Роўна ў поўнач Балотніца ажно прыліпае да дзівос-нага, з мноствам міргатлівых лямпачак і ўсялякіх кно-пак ды круцёлак жалезнага стала, каб агледзець свае бясконцыя ўладанні. Перад ёю, якраз пасярэдзіне стала, ярка ўспыхвае халодным зеленаватым святлом вялікае люстра, на якім з'яўляецца ўсё, што надумаецца ўбачыць зеленатварая. Твар ліхадзейкі крывіцца ад злараднай усмешкі, бо паўсюды, куды ні зірні, ляжаць купчастыя балоты, непраходная тваністая багна, задушаныя цінаю азёры з зялёнаю стаячаю вадою. Рэк і рэчак зусім няма. Іхняя вада разлілася і забалоціла лясы. Дзе-нідзе на пяс-чаных пагорках-выспах лепяцца адна да аднае шэрыя пахілыя хаты. Тут дажываюць свой век старыя нямоглыя людзі. Сыны іх дзесьці б'юцца на чужыне, а дачкі слу-гуюць у палацах. І асабліва, што цешыць Балотніцу, — анідзе ніводнай дзіцячай галоўкі. Калісьці знакаміты Вялікі Летавецкі край як вымер, цяпер у свеце яго назы-ваюць Вялікім Балотным краем.

Адна ёсць мясціна ў гэтым маўклівым царстве, дзе грыміць музыка і не сціхае смех, — уладарскі гмах-палац. Вось і цяпер, нягледзячы на глухі начны час, тут ва ўсіх закратаваных вокнах блішчыць святло, надрываецца аркестр, віруе балъ. Гасцей — не павярнуцца.

...Раптам палец Балотніцы тыцкаецца ў кнопку, пад-пісаную словам «злосць». І ў люстры відаць, як вочы Уладаркі і Уладара наліваюцца крывёю, а пальцы сціс-каюцца ў кулакі. Госці нямеюць ад страху і не ведаюць,

што думаць. Сёй-той паспеў ужо нават выкуліцца за дзверы. Задаволеная, Балотніца націскае на другую кнопку, дзе надрукавана слова «смах». І адразу ўсё становіцца на сваё месца: Уладар і Уладарка заходзяцца ад рогату, госці таксама нясмела ўсміхаюцца. Баль віруе далей.

Паміж Уладаром і Уладаркай, учапіўшыся абаруч за свой трон, сядзіць прынцэса Ружа, якая вырасла ў прыгожую зграбную дзяўчыну. Баль яе зусім не кранае — на твары камянее шэрая панурасць, а плечы ўздрыгваюць ад частых дрыжкаў. І дарэмна паблізу аж вылузваемца са скуры, каб развесяліць прынцэсу, цэлая плойма багатых ды знакамітых кавалераў. Ніводзін з іх пакуль што не адважыўся выгукнуць голасна, што абяцае вылечыць Ружу ад страшнай ліхаманкі.

Няўжо сёння ні ў кога не паляціць з плеч галава?

Балотніца яшчэ больш зелянее тварам і горбіцца над відущым экранам-люстрам. Раптам у ягоны абсяг трапляе Барабур. О, гэты навучыўся нос па ветры трымаць! Першы міністр круціцца непадалёку ад прынцэсы і цішком усё прымерваецца да ўладарскага трона.

Балотніца з ухмылкаю націскае на кнопку, пазначаную словам «нагаворы».

Барабур ваўчком пачынае круціцца паміж гасцямі. То аднаму штосьці шапне на вуха, то другому моўчкі кіўне на суседа, а суседу пасля непрыкметна перакажа, што на яго, маўляў, сёй-той са знявагаю кіўнуў...

Балотніца задаволеная пацірае рукі і з асалодаю націскае на чырвоную кнопку.

Зняважаны нядобрым словам госць прылюдна выклікае на бойку свайго суседа-крыўдзіцеля. У таго з перапалоху аж вочы лезуць на лоб, яму няўцям, што здарылася, але ж гонар трэба бараніць. Вунь ужо на залатых талерках служкі нясуць пісталеты...

А потым — стрэлы... Дым... І гром аркестра... Кагось, здаецца, выносяць...

Балотніца пляскае, не шкадуючы далоняў, і паспешлі-

ва шукае на экране краіну, што засталася без кіраўніка.

Ага, людзі там пакуль што жывуць па-людску і, нахабнікі, вельмі непаважана ставяцца да багнаў ды балотаў. Пабачым, што яны заспяваюць, калі вернецца з гуляў іхні ажыўлены ўладар... Зусім нядоўга на твар жалезнагалоўка прыклеіць іншае аблічча...

Незаўважна мінула ноч. Заняўся світанак. Вось-вось з-за небасхілу выкаціцца сонца. Зеленастварая помсліва скрыгіча жалезнымі зубамі — ёй не даспадобы сонечныя промні, бо яны, як залатыя коп'і, пранізваюць сляпыя туманы, а ўлетку, здараецца, з-за іх перасыхаюць нават і балоты.

Балотніца адарвалася ад свайго чарадзейнага жалезнага памочніка-стала, як раптам на ім трывожна заміргала чырвоная лямпачка — «трывога». Зноўку ўспыхнуў зеленаватым святлом люстра-экран, а на ім — жвавая рачная плынь, што з вясёлым булькатам намацвае і ачышчае сваё даўняе рэчышча.

Балотніца, не раздумваючы, націскае на чорную кнопку, пазначаную словам «вайна». Заместа імклівай рачной плыні ў люстры адбіваецца ўладарскі палац, усе яго шматлікія пакоі. Гаспадары разам з гасцямі пасля начных гуляў спяць упокат. Вунь на ложку разлёгся з тварам летавецкага Уладара Зубонскі кароль. Павярнуўся, як ад козыткаў, з боку на бок і захроп яшчэ мацней. Зеленастварую аж перасмыкнула ад злосці. Пузонец з абліччам летавецкай Уладаркі таксама спіць, нібы яму склеілі вочы. Каманда зеленастварай не даходзіць да верных службаў, чыімі рукамі яна ператварыла Вялікі Летавецкі край у Вялікае балота. А перашкодаю таму, як паведаміў экран, — вольнае рачное булькатанне і радасны веснавы звон.

Тым часам рэчка падужэла яшчэ на адзін кволы раўчук, і разам яны смела кіруюць у той бок, дзе калісьці цякла магутная Святлынь-рака.

Раз'юшаная, Балотніца грукае кулаком па жалезным сталю, яе апаноўвае жах, што сапраўды працнецца Свят-

лынь-рака і да апошняй кроплі выпадзіць чорную грязюку-кроў з багністых балотаў і дрыгвы. Тады вернуцца людзі, паўсюды ўзаруць палеткі, насадзяць маладыя сады. Зазвіняць дзіцячыя галасы, залунаюць песні.

Песні ад раніцы і да позняга вечара.

Песні падчас работы і ў застоллі.

Песні на вяселлях і радзінах.

Шчаслівыя песні і песні горасныя.

Балотніца ўпілася неміргаючымі вачыма ў люстэрка-экран і пільна сочыць, што дзеецца навокал. Яна адразу прыкмеціла, з якога лесу вырвалася рэчка. Калі шчасліва ўсё абярнецца для яе, там будзе раскашаваць самая глыбокая і страшная твань. І таму дзівакаватаму Купальскаму карліку ўжо не мінаваць пасткі, бо шчасце не ў ягоных кветачках, а ў яе, Балотніцы, руках.

І тут зеленатварая ўбачыла ў люстры-экрane маладога дзецюка, які ходка крочыў непадалёку ад свавольнай рэчкі.

Зеленатварая падхапілася з-за стала. Трохкутныя яе вочы гарэлі жоўтым лютым агнём.

...Янка рана выбраўся з роднай хаціны і ў добрым настроі шыбаваў да няблізкага ўладарскага палаца. Шкада, што пабурылі злыдні Белую вежу, — лягчэй знайшоў бы палац. Ды нездарма кажуць: канец дарогі на языку. Знайшоў матулю — надыбае і на яго.

Ужо над галавою паднялося вясновае зыркае сонейка, і даўно за плячыма знікла ў смуге векавечнай пушчы хаціна, дзе засталася з чаканнем і вераю ў добрых родных вачах матуля. Самы час перадыхнуць, падсілкавацца, глынуць вады сцюдзёнай. Ды не надта тут прысядзеш, у грязюцы гэтай. Можа, там, за бухматым хмызняком, дзе рэчка выгінаецца на паваротку, знойдзецца бераг высокі і, галоўнае, сухі.

Хлопец пакіраваў туды, куды надумаў. Доўга прадзіраўся праз густы хмызнік, ледзь выцягваў ногі з чорнай кашы. Затое цярплівасць яго была спаўна ўзнагароджа-

на. Хмызняк раптам рассунуўся, і на другім беразе рэчкі ён убачыў, усё роўна як намаляваны, прыгожы дамок. З шырокімі вокнамі, высокім ганкам, які лепш за ўсялякія словы запрашаў на гасціну.

Спыніўся Янка, заплюскаў павекамі, думаючы, што сасніў альбо прымроілася. Надта не стасавалася гэтая пекната з навакольнаю шэраю панурасцю.

Аж тут у дамку шырока, насцеж, адчыніліся дзверы, і на парог выйшла прыгожая кабета. У адной руцэ — гладыш, у другой — кубак, а на плячы доўгі ручнік.

— Не мінай, чалавеча, маёй хаты... — салодкім голасам загаварыла, нібы заспявала, кабета. — Як роднага брата, сустрэну-прывечу.

І так уважліва неміргаючы глядзела, што хлопец сумеўся, прамармытаў:

— Вада надта сцюдзёная — баюся ногі застудзіць...

— Не бойся, мігам сагрэешся... як паспытаеш майго лепшага пітва.

У Янкі адразу сшэрхла ў роце ад неспатольнай смагі. Як ніколі хацелася піць. Ахрыплым, як не сваім голасам хлопец папрасіў:

— То падкажы, дзе кладка...

— А ты яе сам зрабі, — ажывілася гаспадыня прыгожага дамка, — гэта ж зусім нядоўга, адна хвілінка работы...

— Дык у мяне няма з чаго і няма чым, — развёў рукамі Янка.

— Таксама знайшоў адгаворку! — зарагатала кабета. — Хіба мала алешын перад табою? А сякеру... сякеру я табе перакіну, — і не паспеў хлопец міргнуць вачыма, як сякера апынулася ў руках незнаёмкі. — Затое пад'ясі пасля і адпачнеш — на славу...

Ад процілеглага берага рэчкі пацягнула нечым вельмі смачным, аж заказытала ў носе і поўны рот набегла сліны.

— Згаджайся хутчэй, не пашкадуеш. Толькі як мага больш насячы пад ногі дроў...

— Якіх дроў? — не зразумеў, перапытаў Янка.

— Ды алешын, алешын, што перад табою на беразе! — неяк аж перасмыкнулася ад такой нездагадлівасці гаспадыня. — Лаві сякеру!

— Пакінь яе сабе! — махнуў рукою Янка. — Не буду я секчы алешын, бо яны — не дровы. Паглядзі, якія дзяўчаткі-прыгажуні! І на кожнай ружовенькія завушніцы. Перацярпелі лютую зіму, нарэшце дачакаліся вясны... Не падыемца ў мяне рука, каб загубіць іх дзеля свайго жывата і мяккае падушкі, — хлопец азірнуўся ў адзін, пасля ў другі бок. — Дзякуй за добрае сэрца і запросіны сардэчныя, даражэнькая шынкарка. Ды мяне матуля таксама не з пустымі рукамі ў далёкую дарогу выправіла... Знойдзеца акраец хлеба і да хлеба. А вады крынічнай па дарозе знайду — яна мне саладзейшая за самае салодкае заморскае віно. Не з чужых слоў кажу — самога шмат гадоў чорнае ліха па свеце ганяла...

Так прыгаворваючы, нагледзеў Янка вялікую і як быццам сухую купіну, пачаў няспешна ладзіцца каля яе. Скінуў з плеч торбу, развязаў вяровачку... Пачаў быў даставаць загорнутую ў ручнік яду і адначасна павёў вачыма па недалёкім процілеглым беразе... І зніякавеў, апусціў рукі ад здзіўлення!

Ні будынка, ні кабеты! І ніякага следу, што сапраўды былі.

Пакруціў галавою хлопец, пачухаў патыліцу і падаўся далей ад заклатай мясціны.

Сонца ўжо хілілася на захад, калі Янка, ідучы ўздоўж рэчкі, якой дапамог пабурыць гару-завалу ў пракаветнай пушчы, здалёк убачыў новую прыгоду: шыкоўны самаход. Ніякакш ехала вельмі важная персана. Калі хлопец падышоў бліжэй, то ўбачыў: ён не памыліўся. У самаходзе сядзеў зеленавокі чалавек з каронаю на галаве, апрануты ў бліскучы зялёны плашч.

— Хадзі сюды, падарожнік! — уладна загадала каранаваная асоба. — З табою літасціва жадаю гаварыць я — яго вялікасць кароль Ацінталаб — уладар магутнага

Ацінтолабскага каралеўства. Пэўна меў шчасце чуць пра такое?

Янку нічога не заставалася, як кіўнуць галавою — чуў, хоць, па праўдзе кажучы, такой краіны ён штосьці не прыпамінаў.

— А як цябе завуць, хлопча?

— Янкам клічуць людзі...

— Янка?! — выгукнуў кароль, і яго аж усяго перакасіла. — Дык вось які ты, Янка! Вось які ты...

— Мусіць, вы мяне з некім пераблыталі, ваша каралеўская вялікасць! Я не злодзей і не гіцаль-рабаўнік.

— Нарэшце мы сустрэліся з табою, Янка! — раптам ласкава загаварыў Ацінтолаб. — Пра тваю мужнасць і адвагу, пра твае подзвігі гаворыць увесь свет! Як добра, што я сустрэў цябе! Ты даўно павінен быць генералам альбо маршалам. Я зраблю цябе сваім ваенным міністрам. А пакуль што вазьмі маю ўзнагароду — вось гэты залаты меч героя, — і кароль падаў Янку свой падарунак. — Сядай у мой самаход.

— Дзякуй за добрае слова, ваша каралеўская вялікасць! — сарамліва схіліў галаву Янка. — Не хочацца мне ні ў маршалы, ні ў міністры. І меч пакіньце сабе. У мяне ёсць свой, яшчэ дзедаўскі... Праўда, не залаты, а выкаваны ў сялянскай кузні і ўвесь пабіты ржою.

— Скажы тады, што табе па душы? — пацікавіўся з крыўдай у голасе Ацінтолабскі ўладар.

— Хачу я поле араць, збажыну сеяць... А яшчэ — запускаць у неба летаўцы.

— Ха-ха-ха!.. — затросся ад рогату кароль і аж пазелянеў у твары. — Што ж, кожнаму сваё. Мне цябе шкада, ой як шкада, Янка! Тады, будзь ласкаў, дапамажы мне перабрацца на другі бераг рэчкі. Заблудзіўся я на паляванні, а гэтулькі неадкладных дзяржаўных спраў мяне чакае!

— Пашукайце лепей дзе парома ці моста, — параіў Янка. — Бачыце, якая імклівая плынь.

— Майму самаходу яна нястрашная, — упэўнена ска-

заў Ацінтолаб.— Але некалькі бярэнаў ды галля пад колы, вядома, не пашкодзіла б... Вазьміся, хлопча, за гэтую работу, бо мне не да твару пэцкацца. А рука ў мяне шчодрая...

І Ацінтолаб дастаў з самахода і паставіў перад хлопцам вялікі куфэрак, поўны каштоўных камянёў.

Янка ўсміхнуўся, выцягнуў са скураной похвы пашчэрблены меч, разгарнуў ім незлічоны скарб, каб лязо дастала дно куфэрка, ды і кажа:

— Сапраўды, гэткай шчодрасці яшчэ не бачыў свет, ваша каралеўская вялікасць. Шмат у куфэрку золата-багацця, але дно ў ім можна ўсё-такі дастаць. Калі хочаце, каб я памог вам перабрацца на той бераг, дык ахвяруйце мне такі дар, каб я дна ў ім не змог дастаць.

— Каб я нават сабраў усё багацце свету, дык ты і ў ім знойдзеш дно! — ажно закалаціўся Анцітолабскі кароль.

— Тады не прасіце мяне мост рабіць, — прамовіў Янка.— А багацце бяздоннае ўсё-такі ёсць!

— Не веру! Не веру табе! — злосна вырачыў на Янку вочы Ацінтолабскі кароль.— Няма такога багацця, ты хлусіш!...

— Ваша каралеўская вялікасць, яно вельмі блізка, у вас і ў мяне пад нагамі!..

— Дзе? Дзе? Ніякага багацця і скарбаў я не бачу! — закрычаў кароль.

— Вось яно, гэтае бяздоннае багацце! — і з усяго размаху Янка загнаў у зямлю па самую ручку свой меч.— Названне яму — родная зямля, якая ўсіх нас трымае на сваіх далонях, корміць ад маленства і да сівой старасці. То на чым баку праўда, ваша каралеўская вялікасць?

У адказ — маўчанне. Раптам — ні караля, ні самахода, ні скрынкі са скарбам. Засталіся толькі некалькі замшэлых вялікіх камянёў-валуноў.

— Вось дык дзівосы! — паціснуў плячыма ў недаўменні хлопец.— Мо з гадзіну гаварыў з камянямі.

І, забыўшыся выцягнуць з зямлі свой меч, Янка пайшоў далей.

У палацы тым часам усё ішло сваім ладам.

Прачнуўшыся пасля полудня, шаноўныя госці зноўку сабраліся ва ўрачыстай зале, каб пусціцца ў новы балъ. Усе цярпліва чакалі выхаду іх вялікасці Уладара і Уладаркі, якія мелі звычку прачынацца пазней за ўсіх.

Ужо добра такі сцямнела, а іх вялікасці Уладар і Уладарка ўсё не паказваліся на людзі. Госці, згаладаўшыся, каўталі сліну, але не адважваліся падысці да сталоў, што дражнілі духмянымі прысмакамі.

— Ш-шаноўныя, яш-шчэ пяць хвілін — і балъ пачнецца! — запэўніваў прысутных першы міністр, які сам даўно наеўся і цяпер незаўважна пасміхваўся. — Іх вялікасці з с-самай раніцы заняты важнымі дзяржаўнымі с-справамі...

І тут якраз у залу ўвайшоў, смачна, на ўвесь рот пазяхаючы, сам Уладар з ручніком на шыі. Мусіць, пераблытаў дзверы і заместа прыбіральні трапіў у залу. А праз імгненне са сваіх пакояў, тручы кулаком вочы, высунулася ўскудлачаная Уладарка. У зале пачуўся сцішаны, баязлівы смех. Аднак Барабур не разгубіўся: махнуў рукою — грывнуў аркестр, кіўнуў строга гасцям — тыя з крыкамі «ўра» дружна запляскалі ў далоні. Так заўсёды пачынаўся новы балъ. А вось далей пачалося тварышца штосьці неверагоднае, ад чаго ўсе знакамітыя госці і нават служкі паразяўлялі раты.

Уладар, як уджалены, падскочыў. Санлівасць з яго нібы рукою зняло. Ён палахліва залыпаў вачыма, як усё роўна ў штосьці верыў і не верыў.

Уладарка таксама паводзіла сябе дзіўна: то ў левае тыцкала вуха пальцам, то ў правае, як быццам пачала недачуваць...

Перапалоханы Барабур крутнуўся назад, пагразіў кулаком музыкам — тыя як падавіліся. Ва ўрачыстай зале запанавала трывожная цішыня, адно чуваць было збянтэжанае сыканне спалатнелай Уладаркі:

— С-скажы с-сваё с-слова, с-с-суціш гэты с-страшны пранізлівы звон...

Ніхто з гасцей не мог даўмецца: пра які такі звон гаварыла Уладарка? Аркестр даўно маўчыць. І да каго яна звяртаецца за дапамогай?

Да жонкі груганом падляцеў Уладар, ірвануў яе злосна, зусім не па-каралеўску, за плячук:

— Ш-што ты вярзеш-ш спрасоння? Мо адмаўляешся ад трона?

— С-соль табе ў вочы! — крыкнула Уладарка. — Бач, што захацеў! — і прыліпла да наструненай, маўклівай дачкі: — Крас-с-сачка ты мая прыгожая! Як ты хораша, калі была маленькая, сыкала...

— Мелеш-ш-ш абы-ш-ш-што, шкодніца! — пагрозліва, аж задыхаючыся ад злосці, прашыпеў Уладар і таксама падбег да Ружы. — Я перш-шы яе прыцель! І ніколі яна не сыкала, а шыпела! Скажы ёй, донька!..

Дзяўчына нават не павярнула галавы.

Гасцям было вельмі дзіўна: з чаго гэта раптам Уладар і Уладарка не паладзілі, учапіліся ў хворую, адно душа ў целе, дачку? І тут пачуўся голас Барабура:

— Асцярожней, вашамосці! Няўжо забыліся пра абяцанне: хто вылечыць прынцэсу, той стане яе мужам і ўладаром Балотнай краіны?.. Была такая ўмова, шаноўныя госці?

— Здаецца, была...

— Як быццам пра штосьці такое гаварылі...

Госці адказвалі няўпэўнена, баязліва.

— Няўжо не перавяліся ахвотнікі застацца без галавы? — зарагатаў на ўсю залу Уладар. — Ці, можа, ты сам не супраць пасватацца да Ружы, мой слаўны Бара... Бара... Барадур?!

Госці схапіліся за жываты са смеху.

— Ваша вялікасць! — ускіпеў першы міністр. — Я не Бара.. Бара... Маё імя...

— Ах, любы Дурабур! — засмяялася Уладарка. — Не хвалюйся, Ружа аніколі не вылечыцца...

— Ваша вялікасць! — затупаў нагамі першы міністр.— Я не гэты самы Бара... Бара... Бара.. Дурабур, як вы мяне назвалі... Мяне завуць слаўным імем Бара... Бара... Барадур!

Новая хваля рогату пракацілася па ўрачыстай зале. Няшчасны першы міністр гатоў быў праваліцца скрозь зямлю. А Уладарка сцакала, пакуль госці супакоіліся, і таямніча засыкала Ружы на вуха:

— Ты абавязкова вылечышся, дачушка, калі навучышся зноўку сыкаць...

— Не сыкаць, а шыпець! — узвіўся, нібы сеў на іголку, раззлаваны Уладар.

— Сыкаць!

— Шыпець!

— Сыкаць-сыкаць-сыкаць-сыкаць-сыкаць!.. — затараторыла Уладарка.

— Шыпець-шыпець-шыпець-шыпець-шыпець-шыпець!..— пачаў пырскаць слінаю ў адказ Уладар.

І хто ведае, калі скончылася б гэтая спрэчка і ці наогул яна калі-небудзь скончылася, каб раптам у залу не ўваліўся вартавы:

— Ваша вялікасць! У палац просіцца нейкі замежны лекар!

— І ты дасюль яго не ўпусціў, доўбня?! — гыркнулі ў адзін голас на вартавога Уладар і Уладарка, якія стаміліся спрацацца.

5

Пузонец і зубонец, якія раскашавалі ў абліччы Уладара і Уладаркі, упершыню за доўгія гады не чулі загадаў усемагутнай Балотніцы, што пільна сачыла за кожным рухам сваіх пярэваратняў. Яны даўно адвыклі і зусім ленаваліся думаць. Кожны з іх паасобку зараз ліў бы гаручыя слёзы, маліў бы, каб зеленатварая аказалася хоць адненькім словам. Але ж яны былі ўдвух. І абодва каралі. І ніводзін не думаў уступаць верхаводства, бо лі-

чыў сябе першым разумнікам у свеце. Цяпер папусцішся — да служкі апусцішся. Ведала, што рабіла, Балотніца, калі зводзіла сабаку з катом: пакуль абодва сядзелі на прывязі — мірыліся, а як гаспадара не стала — адразу поўсць на загрыўках уздыбілася.

Таму якраз дарэчы прыблукаў гэты чужаземны лекар. Так, як яго, бадай нікога не сустракалі ва ўрачыстай залі. І нездарма: што небараку чакае — усе ведалі наперад. Няхай пагуляе са сваім жыццём у хованкі. А тым часам і Уладар і Уладарка спадзяваліся абдурываць адно аднаго, заманіць у пастку... А мо, глядзіш, і Балотніца адгукнецца, бо без яе ніяк не абысціся. Хто ж будзе трымаць у пакоры і жаху ўсю краіну?

І вось нарэшце расчыніліся дзверы, і ў залу ўвайшоў замежны лекар. Абрануты сціпла, проста, стомлены, але ўсё роўна вясёлы.

— Добры дзень вашым уладарскім вялікасцям! — пакланіўся Янка ў той бок, дзе на залатых крэслах, побач з прынцэсай Ружай, ганарыста сядзелі Уладар і Уладарка. — Добры дзень і вам, паважанае панства! — кіўнуў галавою гасцям. — Завуць мяне Ян-Іван сам Летаўчук! Іду адтуль, дзе пануе кароль Ацінталаб! Пэўна, чулі пра такога?

Каму ахвота выстаўляць сваё невуцтва? А тым больш, калі вакол цябе гэтулькі разумнікаў... У адказ пасыпаліся галасы:

— Пра ш-што гамонка, вядома, чулі!

— С-слаўны кароль!

— С-светлая галава!

— Ш-шкада, ш-што ён не с-сярод нас-с...

І нават Уладар з Уладаркаю, спалохана лыпнуўшы вачыма — які такі яшчэ Ацінталаб?! — паспешліва кіўнулі галавамі.

— Дык вось... Ён і паслаў мяне вылечыць прынцэсу, — сказаў, калі госці сціхлі, Ян-Іван сам Летаўчук і з жалем паглядзеў на Ружу, якая нерухома сядзела на троне і падазрона зіркала на ўсіх праз шызыя акулёры.

— Паспрабуй!

— Раптам пашчасціць!

— Лячы, калі жыць надакучыла, потым самому без галавы хадзіць лягчэй будзе...

Адзіны чалавек, хто не падаў голасу, а ў распачы абхапіў рукамі галаву, быў першы міністр. І не таму, што пра яго ўсе забыліся, адціснулі ў самы далёкі куток урачыстай залы. Барабур здагадаўся прачытаць імя незнаёмага-караля з апошняй літары... І выйшла, што Ацінтолаб — гэта Балотніца!

Сапраўды, было ад чаго кінуцца ў распач. Так блізка хадзіць каля трона і кароны — і не ўхапіць за хвост жарптушку шчасця. Ганьба на ўвесь свет! Самы страшны здзек, які толькі можна прыдумаць. Добрая цаца, гэтая Балотніца! Калі пабурыць Белую вежу, дык яго, Барабуравымі рукамі, бо нікому больш не пад сілу. І Святлынь-раку ў гнілое балота ператварыць — таксама Барабур... А як прыйшоў час з прынцэсы хваробу выгнаць, дык зеленатварая забылася на ўсе абяцанні. Праўду кажуць: абяцанкі-цацанкі, а дурню радасць! Думаў, спадзяваўся, што выслужыцца ва ўладары балотнай пусткі, дык не — абавязкова хтосьці падставіць падножку. То былы Начальнік аховы, які, мусіць, даўно аслеп без сонца ў падзямельных лёхах, то лятаючыя талеркі, каб яны пабіліся ўсе да адной, то вось гэты выхваляка замежны лекар... Чым жа ён так дагадзіў зеленатварай, што яна надумала ажаніць яго з прынцэсай Ружай?

Пакуль першы міністр так нявесела разважаў сам з сабою, найбольш прыткія госці паспелі змяніць убory, апрануцца пад чужаземнага лекара. Яны павыцягвалі з куфэркаў прыслугі бедныя сялянскія апранахі, каб толькі не адстаць ад моды каралеўства, дзе правіць Ацінтолаб.

Далей марудзіць не было калі, бо чужаземец Ян-Іван сам Летаўчук зняў са спіны торбу, узяўся за вяроўчыну, каб развязаць сваю худую ношку. Худую-то худую, а хто ведае, што ён там прынёс? Балотніца здатная на ўсялякія

хітрыкі ды чарадзеіствы. Сама ву-унь дзе сядзіць, у дрыгве на месцы былога рэчышча Святлынь-ракі, а камандуе аж тут. Трэба самому хутчэй лячыць прынцэсу, бо не ўбачыць, як сваіх вушэй, залатога трона і ўладарскай кароны.

— Ваш-шы вялікас-сці! — кінуўся ў ногі Уладара і Уладаркі першы міністр.— Я знайшоў лякарства, якое дапаможа вашай любімай дачушцы.

— Вы чулі яго?! — усклікнуў здзіўлены Уладар.— А дзе ты раней быў, Барадурчык наш?

Першы міністр моўчкі пракаўтнуў зняважлівае «Барадурчык» (смяецца той, хто смяецца апошні) і, не падымаючы галавы, пакорліва чакаў, што скажа Уладарка. І тая неўзабаве хіхікнула:

— Ах, любы Дурабур! Памятай, што можна застацца і без трона, і без галавы...

«Ага, дык яны ўсе ў змове! — працяла здагадка першага міністра.— Хочуць мяне адсюль турнуць у каршэнь... А дудкі ім! Яны самі ў мяне паскачуць...»

— Ваш-шы вялікас-сці! Я перш-шы папрасіў рукі прынцэс-сы! — зацята прасыкаў-прашыпеў Барабур.— Маё лякарства абавязкова паможа прынцэсе. І ўс-се ўбачаць, што яна с-сапраўды шчас-слівая. Хіба вы супраць ш-шчасця сваёй дачуш-шкі?

Уладар і Уладарка паціснулі плячыма: рабі што хочаш, калі не шкадуеш галавы.

— Ш-шаноўныя гос-сці! — павярнуўся да ўсіх Барабур.— Перш-ш-наперш-ш, праш-шу вас-с за с-сталы! Сёння адбудзецца маё вяс-селле з прынцэс-сай Ружай!

Галодныя госці, забыўшыся пра ўсё на свеце, рынуліся да прысмакаў. І ніводзін з іх не заўважыў, як у Барабуравай руцэ чорнаю гадзюкаю выгнуўся доўгі бізун.

— С-смейся, прынцэс-са! — пагрозліва сыкнуў у твар дзяўчыне першы міністр.— Сёння наш-ша вяселле!..

Аднак Ружа і не падумала ўсміхнуцца такому кавалеру. Прынцэса ўхапілася абедзвюма рукамі за дзівосныя акуляры, якія былі ёй даражэй за ўсё на свеце.

— Не хочаш-ш гаварыць, — зашыпеў Барабур, — тады пакаш-штуй лякарства...

І чорнаю маланкаю мільгануў бізун.

— О-ё-ёй! — заенчыла прынцэса. — Мама! Тата! Мяне забіваюць! Ратуйце!..

Дарэмна дзяўчына шукала ратунку ў бацькоў. Яны быццам і не чулі.

— Ах, як цудоўна заспявала! — падскочыў на троне ад радасці Уладар.

— Ах, прытворшчыца! — абуралася на дачку Уладарка. — Яна прытвараецца, што не ўмее гаварыць, а мы слязьмі ад гора заліваемся... Яна цяпер у нас будзе дзень і ноч смяяцца, праўда, даражэнькі Барабур?

— А куды яна дзенецца? Лякарства ў мяне хопіць... — ухмыльнуўся задаволены першы міністр. — Толькі не забудзьцеся карону мне на голаў узлажыць, вашамосці...

І тут Барабураву руку, як абцугамі, перахапіў Янка, а самога першага міністра схапіў за каршэнь нейкі барадаты чалавек. Хто-хто, а Уладар з Уладаркай адразу прызналі ў ім былога Начальніка аховы.

— Дзяўчынка мая... — сказаў Начальнік аховы. — Здзек над сабою я сцярпеў, а цябе біць — нікому не дазволю. Кажы, якую кару заслужыў твой крыўдзіцель?

Такому заступніку парадаваўся б кожны, а Ружа яшчэ больш зацялася, штосілы ўчапілася за трон. Для яе ўсе былі ворагі і ліхадумцы. Сумеўся Начальнік аховы, не ведае, што рабіць. Выручыў Ян-Іван сам Летаўчук.

— Як пагляджу, гэтае стварэнне, — кіўнуў ён на першага міністра, — павінна лётаць...

Начальнік аховы і Янка схапілі ямчэй Барабура за рукі-ногі, адчынілі акно, разгайдалі з усяе сілы і шпурнулі ў начную цемень. У палацы адразу стала ціха-ціха. Ніхто з гасцей яшчэ не бачыў і нават не чуў, каб чалавек птахам лятаў без усяюдлёта. І вось, калі ласка, адбыўся цуд. Тут ужо не да прысмакаў, бо можна ад здзіўлення падавіцца.

Госці, як па камандзе, кінуліся навывперадкі з палаца, каб сваімі вачыма падзівіцца, ці высока крыляе ў небе першы міністр. Назад аніхто не вярнуўся. Напэўна, заварожаныя Барабуравым палётам, шаноўныя забыліся і пра яду, і пра скокі. Праўда, усё навокал ахутвала глухая цемень, таму застаецца загадкай, куды паляцеў Барабур і як за ім цёмначы сачылі госці.

А тым часам у апусцелай зале ўсталявалася цішыня, у якой Уладар і Уладарка пачувалі сябе рыбінамі, выкінутымі на бераг. То ён, то яна шырока разяўлялі зяпу, а заместа слоў чулася злавеснае сыканне ды шыпенне.

— Ш-што ты марудзіш, чужаземец? Прыйш-шоў ш-шукаць ш-шчасця, дык не марудзь...

— Ус-сё роўна зас-станешся без прынцэс-сы і без галавы на плячах...

А Ян-Іван сам Летаўчук быццам не чуў гэтых пагроз, падышоў да Ружы і ласкава папрасіў:

— Прынясіце, калі ласка, мне кубак сцюдзёнай вадзіцы, ваша вялікасць...

Ружа моўчкі ганарліва сцэпанула плечуком: маўляў, яшчэ чаго не хапала, падумай, каго ты просіш, няшчасны чужаземец...

Уладар і Уладарка ад злараднасці ажно падскочылі на тронных крэслах:

— Разумніца, дачуш-шка!

— Прынцэс-са не с-служанка!..

— Прабачце, вашы вялікасці! — адбіў паклон гаспадарам палаца замежны лекар. — Перад тым як развесіліць прынцэсу, я хацеў пачаставаць вас... живою вадою. Мне па сілах зрабіць з пітной вады цудадзейную, жывую.

— Жывую ваду?! — не паверылі, усклікнулі ў адзін голас Уладар і Уладарка. — І ты нас не падманваеш, слаўны чужаземны лекар?

— За падман няцяжка мне знайсці і адпаведную плату.

Уладар і Уладарка прыліплі адно да аднаго, нядоўга пра штосьці пашапталіся. Потым Уладарка сыкнула да прыслугі:

— Прыняс-сіце с-сюды вады!

— Э... не! — адмахнуўся рукою хлопец. — Каб вада стала цудадзейнай, яе павінна падаць мне прынцэса.

Гаспадары палаца, не раздумваючы, падхапіліся з крэслаў і ўміг паставілі на ногі ганарыстую дачку.

— Дачуш-шка, паш-шкадуй нас, старых...

— С-схадзі адзін разок, любая кветачка...

І як ні ўпіралася дачка, бацькі амаль сілком вывелі яе з урачыстай залы. Праз колькі хвілін яна вярнулася са срэбраным падносам, на якім стаяў кубак з вадою, і са злосцю падала пітво настойліваму чужаземцу. Ян-Іван сам Летаўчук са смакам адпіў яго напалавіну.

— Агонь, а не вадзіца, аж зубы ломіць... Дзе мая торба? Цяпер мне трэба сыпнуць у кубак цудадзейнага зеля...

— Навош-шта спяш-шацца? — зазірнуўшы ў кубак, прашыпеў загадкава Уладар. — Вады, што засталася ў кубку, мне ўсяго на адзін глыток. Дачуш-шка, схадзі яш-шчэ раз і прынясі не кубак, а паўнюткае вядро!

— Мне такс-сама прыняс-сі ас-собнае вядро! — паспешліва азвалася Уладарка. — Кажуць, два вядры нават лягчэй несці, як адно.

Твар прынцэсы ўспыхнуў пунсовымі макамі. Колькі помніла сябе — яна нічагуткі не рабіла, толькі ела ўволю, гуляла з лялькамі ды сядзела на троне. І прынцэса ніза-вошта другі раз не згадзілася б схадзіць па ваду, каб не баялася, што ў яе могуць забраць акуляры ды прагнаць з трона.

— Дык вы, напэўна, сабраліся жыць вечна? — скажыце, калі Ружа схавалася за дзвярыма, спытаў Ян-Іван сам Летаўчук у яе бацькоў.

— Хачу с-стаць нес-смяротнай! Хачу стаць нес-смяротнай! — усхвалявана засыкала Уладарка.

— Мы не паш-шкадуем грош-шай, калі ты перамо-

жаш наш-шу смерць, замежны лекар! — паспешліва шыпеў, кланяючыся хлопцу, Уладар.

— Ну, вядром вады тады не абыдзешся... — пачухаўшы патыліцу, заклапочана прамовіў Ян-Іван сам Летаўчук. — Трэба абавязкова наліць дзве кадушкі ў чалавечы рост і акунуцца ў іх з галавою, каб на вас не засталася ніводнай сухой нітачкі, валасінкі...

Служкі, як кажуць, у шапку не спалі. Не паспела прынцэса прынесці першыя два вядры, як вялізныя кадушкі ўжо стаялі пасярэдзіне залы. Ружа паставіла вёдры ля кадушак і бягом да свайго трона. Але дарогу ёй заступілі бацькі.

— Дачуш-шка, не спяш-шайся...

— Мы с-скажам табе, калі можна будзе сес-сці...

— Мне баляць рукі! — затупала нагамі і зарумзала прынцэса. — Я не ўмею, не хачу і не буду больш нічога рабіць! На гэта ёсць с-служкі!...

— У нас-с такс-сама ёсць Барабурава лякарс-ства, — пагрозліва сказала Уладарка.

— І не горш-шае... — дадаў Уладар.

Упартая гняўлівая дачка аж скаланулася. Як жа не запомніць Барабурава лякарства! Рукі самі схалілі вёдры, а ногі панеслі да дзвярэй.

Далей усё пайшло, як задумаў Янка.

Прынцэса, аж згінаючыся, прынесла другі раз ваду, потым трэці, пяты і дзесяты... І хоць ёй шчыра памагалі служкі — налівалі вёдры, ставілі каля самых дзвярэй у залу — усё роўна ў іх вялікасці далікатныя далонькі спачатку пачырванелі, а потым пазначыліся балючымі пухірамі-мазаямі.

— Ой, гараць далонькі! — баязліва азіраючыся на строгіх бацькоў, стагнула спадчынніца Балотнай краіны.

Начальнік аховы, які абараніў прынцэсу ад здзекаў злога Барабура, моўчкі дапамагаў ёй выліваць ваду... І калі вады тае набралася дзве трэці ў кожнай кадушцы, ён паглядзеў на рукі дзяўчыны і радасна паклікаў замежнага лекара:

— Шаноўны доктар, зірніце! У нашай хворай з'явіліся першыя знакі выздараўлення!

— Цудоўна!— усміхнуўся Ян-Іван сам Летаўчук.— Сардэчна віншую, ваша вялікасць!

А ў задыханай, стомленай з непрывычкі Ружы не было ўжо сілы засмяяцца ці заплакаць. Ёй хацелася хутчэй кінуць абрыдлыя вёдры.

Чужаземны лекар нібы падслухаў яе жаданне:

— Вашы вялікасці!— звярнуўся ён да Уладара і Уладаркі.— Каб спраўдзілася ваша жаданне, хопіць і гэтай вады...— Хлопец дастаў з кішэні шчопаць махоркі, сыпануў у адну кадушку, у другую.— Цяпер вам засталася толькі акунуцца ў жывой вадзе і выйсці несмяротнымі.

Гаспадары палаца пачалі нерашуча падштурхоўваць адно аднаго да кадушак.

— Пас-спрабуй ты с-спачатку!

— Перш-шая ты акуніся!

— А найлепш, калі вы разам гэта зробіце,— параіў Ян-Іван сам Летаўчук.— Каб не спрачаліся потым, хто больш несмяротны. У Начальніка аховы хопіць сілы і спрыту, каб вам абаім пасобіць.

— Хай не турбуюцца вашамосці,— падсунуў бліжэй адну да аднае кадушкі з вадою Начальнік аховы.— З вялікай радасцю дапамагу вам адчыніць вароты ў вечнасць.

Уладар і Уладарка баязліва наблізіліся да кадушак і не паспелі прымерыцца вачыма да вады, як затрымцелі, схопленыя магутнымі рукамі Начальніка аховы.

— І шанцуе ж людзям!— са шкадаваннем уздыхнуў Начальнік аховы.— Адзін птахам паляцеў, гэтыя вось у вечнасць сабраліся... Толькі не смейцеся пасля з нас, смяротных, вашамосці!..— і з усяго размаху боўтнуў Уладара і Уладарку ў кадушкі з халоднаю вадою.

Пырскі слупам падняліся да столі. Мінула некалькі хвілін, а Начальнік аховы ўсё не спяшаўся выцягваць шчасліўчыкаў з жывой вады. А калі ён пра іх успомніў, то ў кандыдатаў у неўміручасць ад шчасця аж вочы на лоб вылезлі, а з рота фантанам біла вада.

— Напэўна, просяць, каб яшчэ раз акнуў...— раз-важыў сам з сабою ўголос Начальнік аховы.— Каб па-сапраўднаму стаць несмяротным, трэба да апошняй нітачкі вымакнуць...

І галовы Уладара і Уладаркі зніклі пад вадою.

Ва ўрачыстую залу з усяго палаца збегліся служкі і вартавыя. Шмат хто з іх заціскаў далонню рот. Ды смех не надта ўтоіш і стрымаеш. Ён раптам выбухнуў нястрымным рогатам, ад якога аж зазвінелі шыбіны ў вокнах і загайдаліся люстры. Прынцэса Ружа, якая пасля работы смачна спала на троне, з перапалоху так падскочыла, што ў яе зляцелі з носа заморскія акульяры. Дзяўчына зажмурыла вочы ад святла.

— Дзе мае акульяры? Хутчэй вярніце мне іх!

— Ваша вялікасць!— быццам ненарокам, раструшчыў нагою заморскі падарунак Янка.— Вашы акульяры пабіліся. І вінаваты ў гэтым яны...— і хлопец паказаў на Уладара і Уладарку, якія з віскатам плюхаліся ў кадушках з вадою.

На бледным перапалоханым тварыку дзяўчыны спачатку адбіўся страх, потым здзіўленне, а потым...

Так, усе, хто быў у зале, прыкмецілі ў куточках Ружыных вуснаў... нясмелую, кволую ўсмешку!

— Глядзіце! Глядзіце! Наша прынцэса выздаравала!

— Слава замежнаму лекару!

— Хадзем, ваша вялікасць!— узяў дзяўчыну за руку хлопец.— Я пакажу вам цуд, ад якога назаўсёды знікне ваша страшная хвароба.

Служкі і вартавыя расступіліся перад прынцэсай і лекарам. Янка падвёў Ружу да акна і расчыніў яго насцеж. Непрыкметна для ўсіх мінула ноч, над Балотнаю краінаю займаўся ціхі веснавы ранак. Маладое сонца весела кацілася над засмужаным даляглядам і лашчыла залатымі промнямі-рукамі сумную балотную пустку. Ва ўрачыстую залу дыхаў салодкі вецер.

— Паглядзіце, ваша вялікасць, сонейка вітае ваша выздараўленне!— сказаў Янка.

— Не люблю с-сонца! Яно мне с-слепіць вочы!— па-гардліва скрывілася Ружа.— Люстры ў наш-шым палацы с-свецяць прыгажэй...

— А няўжо вы не чуеце, як дыхае ў твар нецярплівы веснавы вецер, як кліча нас да працы радасным звонам вясна?

— Нічога не хачу рабіць! І не буду ніколі!— злос-на кінула ў адказ Янку прынцэса.— І ўсё, што ты наплёў мне,— выдумка!.. С-самыя прыгожыя ў с-свеце коле-ры — чорны і ш-шэры, ш-шэры і чорны... хачу жыць у ба-лоце!..

— І квакаць жабаю ці сыкаць паўзучаю гадзінаю,— сумна ўсміхнуўся Янка і нямоцна сціснуў дзяўчыну за руку, маўляў, падумай спачатку, што ты вярзеш.

Далікатная спадчынніца Балотнай краіны аж прысела ад болю — мазалі на далонях давалі пра сябе знаць. Каб зноў не ўгнявіць чужаземца-лекара, прынцэса прыкусі-ла язык. І тут ёй пачуўся нейкі дзіўны звон. Страсяну-ла галавою: мо прыроілася? Не, звон не праходзіў, на-адварот, нібы набліжаўся і мацнеў, прымушаў супакоіц-ца, не дыхаць і слухаць, слухаць... Прынцэса пільней паглядзела на незнаёмца-лекара, які не пабаяўся яе ля-чыць, і ёй падалося, што яна дзесьці ўжо бачыла гэтага хлопца. Толькі дзе і калі? А Ацінталабскі лекар, зусім не зважаючы на сваю хворую, штосьці майстраваў з па-перы на падаконніку. Праз колькі хвілін простая папер-чына выпырхнула ў яго з рук прыгожым белым птахам. Яе тут жа падхапіў вецер і весела кінуў насустрач сон-цу. Ружа падскочыла і закрывала:

— Летавец! Гэта ж летавец!!

Усе, хто быў у зале, кінуліся да акон. Адзін былы Начальнік аховы не крануўся з месца, трымаючы за кар-шэнь ледзь жывых, але затое, мусіць, сто разоў неўміру-чых Уладара і Уладарку.

Зала гула, нібы той рой, які толькі што пакінуў вулей.

— Людзі, летавец вярнуўся ў краіну!

— І не Балотная яна, а Летавецкая краіна!

— Якія мы былі сляпыя! Перад намі ж не замежны лекар, а Янка!

— Гэта ён! Гэта ён!

— Дабрыдзень, Янка!

— Добра, што ты вярнуўся, хлопча!

— Цяпер мы задамо перцу жалезнагалоўікам!..

Прынцэса колькі хвілін глядзела на хлопца здзіўленымі вачыма, потым прыпала да ягоных грудзей і з плачам загаварыла:

— Янка! Ты жывы, Яначка!.. Чаму ты так доўга не вяртаўся на радзіму? Як добра, што ты не забыўся рабіць летаўцоў! Я ўсё-ўсё ўспомніла, Янка!

Уладар і Уладарка, дайшоўшы да памяці пасля доўгага купання ў вадзе, адчайна задрыгалі ў дужых руках Начальніка аховы.

— Вашы вялікасці, віншую!— ямчэй узяўся за іх каркі асілак.— Радуйцеся, ваша ненаглядная дачушка выздравела!

— Ш-што ты пляцеш-ш, нягоднік?!— глуха прашыпеў Уладар.

— Не с-смейся над чужымі с-слязьмі!— пагрозліва сыкнула Уладарка.

— Ад шчасця таксама, здараецца, плачуць, ваша-мосці!

— Паш-шукай інш-шых дурняў! Ад ш-шчасця не плачуць, а рагочуць ды скачуць!

— Песні і скокі наперадзе, вашы вялікасці!— упэўнена сказаў Начальнік аховы.— Прызначайце дзень, калі справім вяселле, тады пабачыце.

— Якія пес-сні? Якое вяс-селле?— аж пазелянела ад злосці Уладарка.— Ты, мус-сіць, забыўс-ся, дзе тваё с-сапраўднае мес-сца! Гэй, вар...

Аднак паклікаць вартавых гаспадыня палаца не паспела, бо зноўку апынулася пад вадою.

— Вар!..— разявіў быў услед за жонкаю зяпу Уладар — і таксама захлынуўся.

Сэрца ў Начальніка аховы было мяккае, праз хвілі-

ну-другую ён выцягнуў на свет божы абаіх несмяротных. Але зацятасці і ўпартасці ў іх было аж на дзесяць жыццяў. Таму доўга ва ўрачыстай зале чулася:

— Вар!

— Вар!

— Вар!..

— От упадабалі боўтацца!— заходзіліся са смеху прыслуга і вартавыя.

— Вада халодная, а ім здаецца варам!— чуліся на-смешлівыя галасы.

— Не дзіва: цудадзейная, жывая...— тлумачыў хтосьці з прысутных пад нястрымны рогат.

Мо праз гадзіну ці трохкі раней Уладарка слаба піс-кнула:

— Хоць с-сёння справім вяс-селле, хоць с-сёння!

— Ну вось, нездарма кажуць: не хацела сабачая лапа быць на стале, хай будзе пад сталом,— развёў рукамі Начальнік аховы.— А калі быць святу, няхай маладыя ска-жуць. Ім відней...

Усе павярнуліся да Янкі і Ружы і ўбачылі: хлопец і дзяўчына, узяўшыся за рукі, выбягаюць з урачыстай залы. Сапраўды, хіба ўседзіш у палацы, няхай сабе і ва ўладарскім, калі за вокнамі свеціць сонца і паўсюды спяваюць-звіняць на ўсе лады абуджаныя раўчукі і рэчкі?

7

— Цяпер ты ўцяміў, як неабходны багны ды балоты?— трохкутныя вочы Балотніцы гарэлі злавесным шалёным агнём.

— Уць-ць-цяміў...— прамармытаў, заікаючыся, Барбур з-пад каструлі, якую ён спрабаваў і ніяк не мог сцягнуць з галавы.

— Каб не мая твань, ты даўно апынуўся б на тым свеце! І ніхто тваіх касцей нават не знайшоў бы!..

— Аніколі не забуду вашай дабрыні, усемагутная Балотніца!— завучана выгукнуў першы міністр.

— А цяпер прызнавайся, чаму ты паддаўся Янку?

— Якому Янку?— аж прыўстаў з крэсла Барабур.— Мiane перахітрыў замежны лекар, якога вы самі прысла-лі... Я адразу скеміў, калі ён сказаў: мой кароль — Ацін-толаб. А Ацінтолаб — гэта...

— Боўдзіла!— загракала кулакамі па сталае зелена-тварая.— Маю загадку адгадаць ты даўмеўся, а вось Ян-ку Летаўчука не пазнаў!..

— Дык гэта вярнуўся Янка?! Той самы Янка, якога прынесла Святлынь-рака!— жахнуўся Барабур.— Тады чаму, ваша ўсемагутнасць, вы не падказалі пра такога госця пузонцу і зубонцу?

— Няўжо ты зусім аслеп? Ён пабурыў мае завалы і запруды, даў вольны ход вадзе, якая шукае сваё рэчы-шча... І блізка тая ліхая гадзіна, калі зноў прачнецца Святлынь-рака.

— Загадайце, ваша ўсемагутнасць, каралям, што з намі баявалі, пайсці на Янку вайною!

— Тых каралёў людзі не прызналі за каралёў і, як са-мазванцам, надавалі ў карак. А цяпер падзівіся, што тво-рыцца ў вашым палацы,— Балотніца з агідаю націснула на нейкую кнопку, і на сталае заміргала халодным святлом люстра-экран.

Барабур убачыў вялікую ўрачыстую залу, дзе завіха-ліся не шаноўныя госці, а служкі і вартавыя. Яны здыма-лі краты, адчынялі насцеж вокны, ставілі сталы, лавы. І што ні твар — то ўсмешка, то ціхая чалавечая радасць. Балотніца з усяе сілы тыцнула на кнопку з надпісам «страх», потым на кнопку з надпісам «жах»... Трывожна заміргалі чырвоныя лямпачкі, зайшоўся вісклівым скры-гатам дзівосны стол.

А з палаца ніхто не ўцякаў, там па-ранейшаму дружна рыхтаваліся да свята. Барабур з нянавісцю падумаў пра сваіх нядаўніх сапернікаў — зубонца і пузонца з абліч-чамі Уладара і Уладаркі. Куды яны глядзяць? Чаму не турнуць усіх у карак? І нібы па яго бязмоўнай просьбе, на люстры-экрane з'явіліся тронныя крэслы. Яны стаялі

не на сваім ганаровым месцы пасярэдзіне залы, а ў самым цёмным яе кутку, абгароджаныя з усіх бакоў сялянскімі лавамі. Уладар і Уладарка сядзелі кожны на сваім седале, і ніхто на іх не звяртаў увагі. А вось Ружын трон—першы міністр аж не паверыў сваім вачам—быў не заняты, на ім стаяў букет чырвоных ружаў. Зеленатварая зноў прыпала да стала, пальцы яе забегалі па кнопках «помста», «лютасць», «падман», «зрада»... Ізноў трывожна заміргалі чырвоныя лямпачкі, застагнала надрыўна жалезнае нутро стала, даючы знаць, што каманды не даходзяць, таму і не выконваюцца. Люстра-экран усё часцей і часцей пачало выхопліваць неўтаймаваную магутную рачную плынь, што змывала на сваім шляху ўсялякія завалы і запруды. Вясёлы звон вясны далятаў аж сюды, на дно бяздоннай твані, што ўтварыла Балотніца ў рэчышчы Святлынь-ракі.

— Ш-што с-са мной бу-будзе? Што са мной бу-будзе?— заскуголіў ад страху Барабур.

— Што з табою будзе?— зарагатала Балотніца.— Няўжо не здагадваешся? А ўспомні... Белую вежу бурый?

— Бу-бу-рый...

— Святлынь-раку запрудзіў?

— З-за-п-прудзіў...

— І ты яшчэ спадзяешся, што цябе пагладзяць па галоўцы? Забудзься пра баляванні і трон... За свае подзвігі прыгатуйся днём і ноччу гнуць спіну, працаваць да салёнага поту, што выядае вочы, да камянёў-мазалёў на пухленькіх панскіх далонях. Ведаеш, колькі цякла сваім рэчышчам Святлынь-рака?

— К-колькі?

— Мільён гадоў. А як доўга летаўчукі будавалі Белую вежу, чуў?

— Не...

— Тысячу гадоў... А ты за адзін месяц і вежу, і раку знішчыў. Цяпер да скону пакутаваць табе ў штодзённай цяжкай рабоце.

— Не буду! Не хачу!— бязладна замахай рукамі першы міністр.

— У іх таксама знойдзеца тое лякарства, якім ты лячыў прынцэсу,— нагадала зеленатварая.

— Я невінаваты!— залямантаваў Барабур.— Я невінаваты!

— Можа, скажаш, я вінаватая?!— бліснула сляпучымі трохкутнымі вачыма Балотніца.— Мае нагі там нават не было! Я пальцам нічога не кранула! І ведай: яны мяне ўсё роўна не дастануць. Пакуль існуе зямля, будзе існаваць і балота. А вось ты...

— О ўсемагутная!— кінуўся на калені Барабур.— Пашкадуй! Не аддавай на згубу! Я за табою гатоў у самае гразкае балота, у любую дрыгву... Ты ж мяне ведаеш!

— Ведаю, ведаю...— перакрывіла няўдаліцу каралева твані.— Таму пакуль і не турнула. А цяпер слухай і запамінай... Ты зараз кажаном вернешся ў палац, перакінешся ў самога сябе і пойдзеш проста ва ўрачыстую залу. Там будзе віраваць вяселле Ружы і Янкі...

— Ружы і Янкі?!— ускрыкнуў першы міністр і грывнуўся ў непрытомнасці на падлогу.

Мо з гадзіну зеленатварая частавала кулакамі Барабура, пакуль першы міністр дайшоў да памяці.

— Яны мяне кінуць у падзямелле або дадуць такога выспятка, што праз хвіліну я зноў апынуся тут...

— Не бойся... Ты завітаеш не з пустымі рукамі, а з падарункам. Яны табе павераць... Абавязкова павераць! Падыдзі з усмешкай да Янкі і ўручы яму наш падаруначок. А там пабачым, што далей рабіць. Сядай на крэсла і заплюшчвай вочы.

А тым часам у палацы ўсё было падрыхтавана да вяселля. І неўзабаве свята гэтае настала. Начальнік аховы, якога прызначылі сватам, запрасіў маладых ва ўрачыстую залу, паўнюткую людзей. Здаецца, не было дзе павярнуцца, але ўсім хапала месца. І дзецям, і дарослым. Вясельнікі ўжо гатовы былі сесці за шчодрыя сталы —

ніхто не шкадаваў нарабаваных запасаў уладароў. І тут Янка папрасіў свата даць яму слова.

— Госцейкі!— усхвалявана загаварыў Янка.— Даруйце і не крыўдуйце на мяне. Але я не магу адважыцца заняць покуць, пакуль мы не ўшануем таго, хто не дазволіў мне забыць родную зямлю на чужыне, хто днём і ноччу клікаў на радзіму, да вас, суродзічаў маіх...

Летаўчукоў дужа зацікавіла пачутае, пасыпаліся нецярплівыя галасы:

— А хто ён такі?

— І адкуль?

— Хутчэй назаві яго, Янка!

Янка дастаў з-за пазухі хусцінку, якую заўсёды насіў каля сэрца. І калі ён, вельмі хвалюючыся, развязаў гэтую хусцінку, то ўсе ўбачылі ў хлопцавай руцэ залацісты жытнёвы каласок.

— Вось хто вярнуў мяне дахаты!— сказаў Янка.— Жытнёвы каласок з роднага поля. Яму даўно пара ў зямельку. Вясна не чакае... Гайда ўсе разам на першую сяўбу! Пасеем жменьку — разжывёмся на сноп. А пасля, калі ласка, зноў у залу. Мы вельмі рады бачыць вас усіх на нашым вяселлі. Праўда, Ружа?

— Вядзі нас, Янка!— усміхалася каханаму прынцэса.

І ўсе вясельнікі, не раздумваючы, хлынулі ўслед за маладымі да дзвярэй. Толькі Уладар і Уладарка забыліся на сваю несмяротнасць, прыкінуліся, што надта хворыя, ледзь жывыя. Ды пра іх, па праўдзе кажучы, ніхто і не ўспомніў. Кожны думаў, дзе разжыцца рыдлёўкай ці граблямі — плугі на Лета веччыне забаранялася трымаць.

Вакол палаца ва ўсе бакі, як кінучь вокам, прасціраліся балоты і непраходная багна. А хіба многа трэба раллі для тых зярнятак, што ў адным каласку? Дзве мужчынскія пядзі. Аднак нашы вясельнікі так дружна наваліліся на балацявіну, што да паўдня пад вокнамі палаца радаваў вочы вялікі ўроблены палетак. Хоць сёння сей ці разбівай сад.

Ну, а потым, як і прасіў малады, летаўчукі ў добрым настроі зноўку сабраліся ў зале. Твары ва ўсіх ажно свяціліся ад радасці. Ногі самі прасіліся ў скокі, але чамусьці ніхто не спяшаўся ў круг. І так упрошваў вясельнікаў сват, і гэтак — усё роўна адважных не знаходзілася, нават дзяўчаты і тыя пахаваліся за спіны бацькоў.

— Тады давайце песню вясельную зачнём! — звярнуўся да грамады Начальнік аховы. — Ды такую песню, каб нашы маладыя самі пусціліся ў скокі! Ці мала ў нас песень! Вось толькі якую зацягнем — хто падкажа?

Ізноў нейкая заміна. Вясельнікі круцілі галовамі, вінавата пазіралі адно на аднаго, сарамліва ўтуплівалі вочы ў падлогу. Было ад чаго заліцца чырванню! Ніхто з іх не ўспомніў аніводнай песні! Калі работу рабіць яшчэ можна маўчком, то што за вяселле без песень і скокаў? З усіх прысутных адны Уладар і Уладарка аж ззялі на сваіх тронных крэслах, а астатнія... Бедная Ружа нахіліла галоўку і нічагуткі не бачыла затуманенымі ад слёз вачыма.

— Госцейкі, госцейкі, багата вас тут, ды я не ўсіх бачу! — падняўся з лавы малады. — Дазвольце мне сустрэць і тых, хто прыпазніўся!

А ў адказ невясёлыя вінаватыя галасы:

— Калі ласка, Янка!

— За вясельным сталом цесна не бывае!

Гаварылі, чуваць было, з надзеяй, бо хоць ты ў багну кідайся ад сораму: на хаўтурах і то часам спяваюць, а то ж вяселле... Раптам хто-небудзь з новых гасцей вырuchyць — тупне, заспявае.

Янка доўга не бавіўся — хутка вярнуўся. І праўда, не адзін. Паперадзе яго ў залу нясмела ўвайшла пажылая кабета з непрыгожым, пакрэсленым страшнымі рубцамі тварам. Усім адразу падумалася: пэўна, страшныя здзекі цяпеў чалавек.

— Дзень добры, людзі! — прывіталася незнаёмка. — Не чуваць вас, таму і заблудзілася. А ты, сваток, што павесіў насок?

Начальнік аховы не ведаў, куды ад сораму вочы падзець, маўчаў, нібы вады ў рот набраў.

— Чакай, чакай...— бліжэй падышла да свата гасця.— А ці не пра такіх, як ты, у адной песні спяваецца...

— У якой песні?— раптам стала цесна ў ручніках свату.

— А вось у такой!— як маладуха, павяла плячыма старая кабета і нечакана так заспявала, што ўсе ў зале міжволі на пальчыкі сталі, каб лепей чуць і бачыць.

Сваты хаты дый не ведалі,
Яны ў хлеў дый заехалі.

Бычку руку далі,
А кароўцы шапку знялі.

А з цялушкай прывіталіся,
А з авечкай пакланіліся.

Курачкі падзівіліся —
Са смеху пакаціліся.

Адзін сват пытае:
— А дзе ж наша маладая?

А жывёлкі засмяяліся:
— Не туды сваты папаліся!

Сватам сорамна стала,
Што вяселле йдзе няўдала...

Госці здзіўлена пераглядаліся, нязлосна пасміхаліся з няўдаліцы свата, і шмат каму думалася: не такая ўжо і брыдка нежняная вясельніца, а што ўжо п'явуння, то другой такой, мабыць, не знайсці. Аж тут і свата нібы падмянілі. Пляснуў ён сябе па лбе, як усё роўна штосьці ўспомніў, зухавата пагладзіў сівыя вусы і з хітрынкаю ў голасе павёў такі сказ:

— Хадзілі мы, блукалі мы па вашым балоце, па ва-

шым лесе... Напалі на след пушнога звера. Гналіся, гналіся за куніцай, а ў вёску ўпусцілі і след згубілі. Сталі шукаці — аж след к вашай хаце. Распыталі людзей — памаглі ў бядзе. То не звер быў, не куніца, а красная дзявіца!

— Гэй, сваток, мядовы галасок!— тупнула нагою пажылая кабеціна.— Добрым людзям — рады будзем, а ліхім — у вочы дым! Будзем з вамі таргаваць, калі ўмееце скакаць!

— Танцаў знаю я няшмат — «мікіту», «юрачку», «казака»,— адказаў важна сват.— Затое кожны — што агонь! Выбірай любы, шаноўная!

— Я з дарогі, прытамілася, проста з печы сюды ўвалілася...— завохкала, трымаючыся за спіну, кабета.— Мае ножкі хочуць танцаваць.

Сваток падскочыў да незнаёмкі-пявунні, падхапіў яе, як прынку, і яны разам пусціліся ў такія скокі, што ажно люстры на столі загайдаліся. Здаецца, каб ногі каменныя былі, усё роўна, гледзячы на іх, не ўстаяў бы, пусціўся б услед. Таму не дзіва, што неўзабаве ўсе летаўчукі — ад малога і да вялікага — кружыліся віхрам па зале. Нават Уладарка і Уладар як у ліхаманцы трэсліся на сваіх крэслах. Пасля «падушчак» скакалі «лявоніху», пасля «лявоніхі» — «мікіту», пасля «мікіты» — «перапёлачку», пасля «перапёлачкі»... Не, усіх танцаў, каб і хацеў, не пералічыш. І для кожнага знаходзіла вясёлыя прыпеўкі нястомная пявуння. Прынцэса прыглядалася да госці і зблізку, і здалёку, а потым як пабяжыць да яе, як кінецца ёй на шыю.

— Нянецка! Як жа я цябе адразу не пазнала, любая? Як я засумавала па табе, родная!..

Вось з гэтай шчаслівай хвіліны, бадай што, па-сапраўднаму закіпела вяселле Янкі і Ружы. Нянька не забыла ніводнай летавецкай песні, аніводнага летавецкага танца, а разам з імі да летаўчукоў вярталіся памяць і гонар, упэўненасць у заўтрашнім дні, у перамогу над балотамі і багнамі.

А потым сват дзяліў каравай. І падарункі для маладых прыбывалі, як усё роўна з рога ўсяго многа. Вось падышла дзяўчына, палажыла на стол важкую торбу і — скарагаворкай:

— Дару вам торбу грэчкі, каб не было паміж вамі аніколі спрэчкі!

А вось і хлопец спыніўся каля стала:

— Дару дзесяць пралесак, каб у вас было гэтулькі харошых дзетак!

— Усім падарункам падарунак! — абвясціў сват і адкроіў юнаку ладны акраец каравая. — Хто наступны? Паспяшайцеся, каравая не так і многа засталася!

Шчофра гасцейкі абдорвалі Янку і Ружу.

— Прыйшоў час і свату паказаць шчодрасць. Словамі сыпаць адно, а кішэнь патрасці другое. — Начальнік аховы пакланіўся маладым і падаў ім букецікі:

— Дарую вам шчасце і долю
І крапівы-жыгучкі куст,
Каб не быў ваш двор пуст,
Каб адно аднаго мілавалі
І мяне не забывалі!

Ніхто не паспеў і словам абмовіцца, як невядома адкуль, з якой шчыліны, вытыркнуўся Барабур. Такога гасця ніхто не чакаў, і вясельнікі пагрозліва загулі:

— Хто яго ўпусціў?

— Як ён адважыўся сюды прыйсці?

— Хлопцы, задамо яму перцу, каб забыўся дарогу на нашу Летавеччыну!

Ох і не соладка давалося б небараку, каб не ўступіўся сам малады.

— Не чапайце яго, людзі! Нам жа гонар: завітаў такі слаўны лятун.

— І не з пустымі рукамі, — дадаў сват, які ўбачыў у руках Барабура вялікі букет прыгожых кветак.

— Я не жабрак, а першы міністр!— па звычцы накінуўся на Начальніка аховы Барабур.

— Былы міністр...— падказаў неспадзяванаму госцю хтосьці з вясельнікаў.

— Затое гонар у мяне быў і застаўся міністэрскі!— важна сказаў Барабур.— Я аніколі не дазволю сабе дарыць маладому, хоць і нядаўняму саперніку, нікчэмнае пустазелле! Гэтыя дзівосныя заморскія кветкі,— былы першы міністр высока падняў, каб усім было відаць, прыгожы букет,— я хацеў бачыць у сваіх руках, але ён належыць таму, хто перамог невылечную хваробу прынцэсы Ружы!

І пад здзіўленьня воклічы Барабур аддаў букет Янку. Сват не пашкадаваў за такі рыцарскі ўчынак каравая, а вясельнікі лаялі сябе, што так нядобра сустрэлі чалавека.

З новай сілай завіхурылі танцы. Праўда, апошні госць увесь час наравіў праціснуцца бліжэй да дзвярэй, але дзяўчаты, як назнарок, ліплі да яго, самі цягнулі ў скокі.

— Польшка-весьлуха!— аб'явіў задыханы сват.— Першая пара — малады і маладая!

— Янка!— пакратала за плячо каханага Ружа.— Нас выклікаюць у круг.

А хлопец як і не чуў дзяўчыну, сядзеў, схіліўшы галаву, і задумліва нюхаў падараваныя кветкі.

— Ты стаміўся, любы?— узяла за руку і зазірнула Янку ў вочы Ружа.— Ты заснуў?.. Хутчэй прачынайся, бо людзі потым засмяюць.

Дарэмна Ружа намагалася раскатурхаць свайго мужа — ён спаў непрабудным сном.

— Янка-а-а!..— спалохана закрычала на ўвесь палац Ружа, калі адчула нядобрае.

Уміг сціхлі гулі. Начальнік аховы падбег да Янкі, сам паспрабаваў яго будзіць, потым выхапіў з хлопцавых рук букет, уважліва агледзеў кветкі і ў роспачы шпурнуў іх на падлогу.

— Дзе мае вочы былі?!

Барабур якраз выслізнуў за дзверы, але нечая дужая

рука схапіла яго за карак. Яшчэ праз хвіліну ён стаяў перад Начальнікам аховы.

— Прызнавайся, хто цябе намовіў зрабіць такі падарунак?

— Адпусціце мяне!— залямантаваў Барабур.— Я нічога не ведаю! Я нічога не бачыў! Я нічога не чуў!..

— А ты паварушы мазгамі, калі яны ў цябе яшчэ засталіся... Адкуль узялася ў тваім букеце сон-трава?

— Не злоўлены за руку — не злодзей!— хапіла ў Барабура духу крыкнуць у адказ.— Не я адзін кветкі дарыў! Мо ён ад пралесак заснуў ці ад куста крапівы, што ты падарыў!..

— Добра, мы зараз пабачым, ці хіляць мае кветкі да сну,— сказаў Начальнік аховы.— Хлопцы, прынясіце крапівы! Ды цэлае бярэма нарвіце!

Хлопцы-вартавыя мігам выканалі сватаву просьбу.

— А цяпер здыміце порткі з дабрадзея, пакладзіце яму пад мяккае месца крапівы і зашпіліце ўсе гузікі.

Былы першы міністр выкручваўся, як уюн, але просьба Начальніка аховы была выканана. Барабур з вытарашчанымі вачыма скакаў па зале і галасіў:

— Пячэ! Ой, пячэ! Злітуйцеся!.. Я зараз вялізным пухіром стану!

— Ты ж казаў, што ад гэтага зеля можна заснуць,— прыгаворваў Начальнік аховы.— Дык прыляж, галубок, паспі...

— О-ё-ёй! Як на агні сяджу!

— Пагрэйся, пагрэйся, а раптам успомніш, хто прыслаў цябе сюды і як збавіць Янку ад соннага наслання.

— Нічога не чуў! Нічога не бачыў! Нічога не ведаю!— завучана, скорогаворкаю паўтараў Барабур.

— Хлопцы, прынясіце яшчэ лекаства!— папрасіў вартавых Начальнік аховы.— Надта цяжка ён захварэў.

— Не трэба! Не трэба!— заенчыў, схапіўшыся абаруч за азадак, Барабур.— Балотніца-гадаўка мяне падвучыла!

— Ага, заспяваў, салавейка! Кажы хутчэй, як пабудзіць Янку!

— Не ведаю!

— А дзе самую шукаць балотную пачвару?

— За-бы-бы-быўся...

— Хлопцы,— павярнуўся да вартавых Начальнік аховы,— усё-такі без дабаўкі не абысціся...

— Успомніў! Успомніў!— заекатаў памочнік зелена-тварай.— Цяпер яе бяздонная твань на былым рэчышчы Святлынь-ракі... Яна ўсіх прымае, але не з усімі гаворыць. Калі з кім і пажадае сустрэцца, дык толькі з прынцэсай Ружай.

— Спачатку я сам з ёю пагаманю!— сціснуў кулакі Начальнік аховы.

— Ты сказаў, што Балотніца хоча мяне бачыць?.. — спытала Ружа.— І яна ведае, як пабудзіць майго каханага?

— Ведае!— злосна кінуў Барабур, гатовы парваць на сабе порткі.

— Тады мы з ёю ўбачымся!— цвёрда прамовіла Ружа.— А ты, жалезнагаловік, пакуль я не вярнуся, што-дзень будзеш з лекаствам, што прыпісаў табе Начальнік аховы.

Вясельнікі, забыўшыся на нягодніка-міністра, абступілі прынцэсу, прасілі яе не хадзіць да Балотніцы. Аднак ніхто не пераканаў дзяўчыну. І, не жадаючы чакаць раніцы, яна пакінула палац.

8

Балотніца горбілася над жалезным сталом — прагна ўглядалася ў люстра-экран, што зрабілася цьмяным. Каторы дзень, каторую ноч чараўнічае відушчае шкло паказвала адно і тое ж: неўтаймоўную рачную плынь, якая радасна, са звагам зрывала ледзяныя аковы, змятала на сваім шляху малыя і вялікія завалы. Балотніца бачыла: прагнулася Святлынь-рака. Наперадзе чакала адно з

двух: альбо рака патрушчыць дазвання яе, зеленатварую, альбо ў бяссілі адступіць і захлісне палац, а ў ім апошніх летаўчукоў, што сабраліся на вяселле. Без Янкі, ачмуранага сон-травой, ім не ўратавацца. Вось толькі каб не падвёў Барабур. Пакуль жа ад яго — ніякіх вестак...

Раптам на стала часта-часта заміргала чырвоная лямпачка, пазначаная словам «ахвяра». На люстры-экране паказаўся чалавек, які сляпцом блукаў па балацэвіне, ахутанай цемраю і туманам.

А яшчэ праз імгненне Балотніца аж падскочыла ад радасці: у пастку трапіла не абы-якая птушка, а сама прынцэса Ружа! Заставалася толькі заманіць дурніцу сюды, у чорную бездань, каб потым яе крывёю акрапіць, падмацаваць апошняю і самую магутную завалу.

І тут каля дзяўчыны, як з-пад зямлі, вырас нейкі чалавек. Балотніца знерухомела: яна дзесьці бачыла раней гэтае барадатае стварэнне...

Кнопка з надпісам «падслухванне» ўключылася сама. Праз металічны скрыгат і трэск данесліся глухія, але даволі выразныя галасы.

— Не хадзі ў той бок, дзяўчына!

— Мне якраз туды трэба, бо там я не была...

— А што ты хочаш знайсці ў той непраходнай дрыгве?

— Сваё шчасце...

— Не там шукаеш... Пачакай да лета, я табе падару папараць-кветку.

— Не, Купальскі дзядок, мне твая папараць-кветка шчасця не прынясе. Яна не пабудзіць майго Янку.

— Усё роўна не хадзі туды, дзяўчына, бо адтуль дарогі назад няма.

«Ах, вось хто ў заступнікі наняўся! — помсліва падумала Балотніца. — Пачакай, стары корч, я накармлю яшчэ цябе папаратнікамі, вочы ад шчасця на лоб палезуць...»

І вакол Купальскага дзядка і Ружы то тут, то там пачалі скакаць прызыўныя жоўтыя агеньчыкі.

— Да сустрэчы, Купальскі дзядок! — крыкнула прынцэса і адчайна кінулася лавіць адзін з агеньчыкаў.

...Апамяталася яна ўжо ў тым самым люстраным пакоі, дзе раней мелі гонар пабыць зубонец, пузонец і Барабур. Жалезны голас прахрыпеў:

— Азірніся вакол сябе... І не памры ад страху!

Дзяўчына паслухмяна паглядзела ў адзін бок, у другі, потым на столь, сабе пад ногі... Паўсюды ўбачыла сваё адлюстраванне. Мноства адлюстраванняў. Страсянула галавою, усміхнулася сама сабе, нават язык паказала. Раптам сніцца? Не, здаецца, усё было наяву. Дык каго баяцца: самой сябе? Гэта ж бандыты ды зладзеі нават ценю свайго баяцца, а добраму, сумленнаму чалавеку... І Ружа з гонарам адказала:

— Мне няма чаго баяцца! Я магу смела глядзець людзям у вочы, бо не здэкавалася з людзей, не падманвала іх... Праўда, я хворая была і не бачыла, што чынілі разбой іншыя.

Люстраныя сцены ўмомант абсыпаліся пабітым шклом, і дзяўчына ўбачыла перад сабою за жалезным сталом Балотніцу.

— Ты гаворыш з чужога голасу! — як мага лагодней прамовіла зеленатварая. — Прысядзь, калі ласка, на залатое крэсла, што ў цябе за спіною... Ты з дарогі, аддыхайся, будзь як дома... Нам ёсць пра што пагаманіць. Я даўно чакала гэтай сустрэчы.

Ружа з агідаю паглядзела на крэсла, падобнае да яе трона, і не падумала садзіцца. Яна яшчэ бліжэй падышла да стала, дзе блакітным святлом успыхвала люстра-экран і мігцелі чырвоныя лямпачкі.

— Вось мы і сустрэліся, Балотніца! — сказала дзяўчына. — Я не пайду адсюль, пакуль ты не прызнаешся, як пабудзіць Янку.

— І ты яшчэ спадзяешся яго ўбачыць? — здзівілася Балотніца. — З майго прадоння ніхто не вяртаўся жывым да сонца. А калі і вяртаўся, дык тым, кім я хацела бачыць яго. Прысядзь, галубка...

— Я насядзелася і на сваім залатым троне! І ведаю: яно забірае ў чалавека ўсё чалавечае,— перабіла зеленатварую Ружа.— Можа, я і не ўбачу сонца, але Янка ўсё роўна прачнецца. Абавязкова прачнецца!

У Ружы агнём пякло ў грудзях, ёй стала цесна, гарача ў гэтай сцюдзёнай яміне. Яна зняла з галавы хустку, якую дала ёй у дарогу Нянька. Выцерла ражком вочы і кінула на спінку залатога крэсла. І не паспела нават адысціся, як хустка апынулася ў чорным клубку тонкіх і тоўстых драцін, падобных да гадзюк. У сталае штосьці надрыўна заляскатала, і з яго нутра ў рукі Балотніцы выпаўзла чырвоная стужка паперы. Зеленатварая прагна ўпілася вачыма ў рассыпаныя на стужцы павучкі-значкі, пасля рэзка адхінулася ад стала:

— Твой Янка пабудзіў Святлынь-раку, ён ад яе і загіне. Праз гадзіну вада зруйнае палац з апошнімі летаўчукамі, якіх вы склікалі на вяселле! — вочы Балотніцы гарэлі агнём.— І застануся на гэтай неабсяжнай зямлі я адна ды яшчэ, можа, ты, калі сядзеш на залатое крэсла і прысягнеш мне на вернасць. Згаджайся, пакуль я не перадумала! Выбірай: жыццё або смерць!

— Добра, я сяду ў тваё крэсла...— глухім, перацятым голасам азвалася прынцэса.— Але пры адной умове: спачатку ты мне дазволіш агледзець твой дзівосны стол і націснуць хоць на адну кнопку.

— З задавальненнем! — праскрыгатала Балотніца.— Мне ўжо баляць ад іх пальцы...

Ружа падышла і стала побач з зеленатварай. Перад дзяўчынаю на сталае было мноства ўсялякіх кнопак, лямпачак, уключальнікаў, клавішаў... Каля кожнай надпісы: «страх», «сквапнасць», «падман», «падслухванне», «зрада», «атрута», «нагаворы», «смах»... Ружа пацягнулася націснуць на кнопку «смах». Але ў самы апошні момант дзяўчына спахапілася. Пасмяяцца — заўсёды не грэх, калі папраўдзе ёсць з чаго. Цяпер жа не да смеху.

— Ну, чаго прыціхла? — нецярпліва заварушылася Балотніца.— Націскай, і смялей!

І тут Ружа прыкмеціла якраз пад люстрам-экранам, што гразілася навальнічнымі сполахамі, нейкія маленькія дзверцы. Не пытаючыся дазволу ў зеленатварай, Ружа з усяе сілы стукнула кулачком па гэтых дзверцах, і яны адчыніліся. У глыбокім цёмным акенцы аказалася адна-адзіная кнопка. Чырвоная. І без надпісу. Дзяўчына дакранулася да яе пальцам.

— Не націскай! Не націскай! — пранізліва завішчала Балотніца. — Адыдзі, я цябе не прасіла адчыняць гэтыя дзверцы!

— А хто табе дазволіў паганіць багнамі ды балотамі нашу зямлю? — спытала Ружа.

— Прасі што хочаш, толькі аднімі палец ад кнопкі!..

— Рукі ў цябе доўгія, а памяць кароткая... Кажы, як пабудзіць ад соннага наслання Янку?

— Не ведаю... Такой лекавай кветкі няма і ніколі не будзе ў маіх уладаннях.

— А ты падумай, парайся са сваім жалезным сябрам, — кіўнула на стол Ружа і нямоцна, толькі спрабуючы, націснула і тут жа адпусціла назад чырвоную кнопку.

Стол здрыгануўся, а ў Балотніцы як бы хто нябачны адсек вуха, і на яго месцы з галавы вытыркнулася... спружына!

— Не чапай больш кнопку, не чапай! — прастагнала зеленатварая. — Я чула, што тою дзіўнаю кветкаю вельмі славілася Летавеччына, але яна зусім звялася...

— Ты назаві яе, а звялася ці не — паглядзім! — зноўку націснула на кнопку Ружа.

Штосьці суха трэснула. Ружа акінула вачыма стол і ўбачыла: пакалолася люстра-экран. Калі ж яна азірнулася на Балотніцу, то жахнулася: перад ёю стаяла нейкае жалезнае страшыдла...

— Калі ты націснеш трэці раз на кнопку, то не будзе ні мяне, ні цябе, — праскрыгатала жалезнае страшыдла. — Лепей нам памірыцца і разам панаваць над усім светам. Падумай толькі: увесь свет каля тваіх ног! І ласы,

і рэкі, і жывёлы з птушкамі, і людзі, якімі будзеш заўсёды камандаваць!

Ружа маўчала, глядзела ў паколатае люстра-экран і бачыла, як да роднага палаца з усіх бакоў падступае бурлівае мора вады. Дзяўчына з жалем згадала люблага Янку, добрую Няньку, мужа На начальніка аховы, другіх летаўчукоў, якія, мусіць, не здагадваюцца, што іх чакае, і націснула на чырвоную кнопку.

Апошняе, што яна выхапіла позірам, — два вялізныя слупы агню...

Ачнулася Ружа ў імклівай ледзяной плыні, якой не было ні канца ні краю. Сілы, каб трымацца на паверхні вады, не засталася зусім. Паклікаць на дапамогу людзей? Ды хіба хто пачуе? Тут якраз паблізу праплывала абпаленае камлюкаватае бярвяно. Дзяўчына ўчапілася за яго, не вельмі спадзеючыся на выратаванне. Праз некалькі гадзін вада прыбіла бярвяно да берага. Ружа аддыхалася і з удзячнасцю, пяшчотна пагладзіла абпаленую старадрэвіну, што ўратавала ёй жыццё. Калі ж добра прыгледзелася, то ўбачыла: бярвяно кропля ў кроплю падобна да барадатага Купальскага дзядка, які прасіў яе не хадзіць да Балотніцы, абяцаў прынесці купальскай ночкай папараць-кветку. Ружа горасна заплакала. Усё змяшалася ў тым плачы ў адно — і боль, і радасць, і надзея, што Янка прачнецца...

Трэба хутчэй шукаць дзівосную зёлку, пра якую казала Балотніца! Палац Сонца ацалеў на беразе Святлынь-ракі. Ружа падбегам кінулася да яго.

Назаўтра, разам з усходам сонца, летаўчукі выправіліся шукаць зёлку. У палацы засталіся малыя дзеці, нямоглыя старыя, а яшчэ іх вялікасці Уладар з Уладаркаю і Барабур, які ваўчком круціўся ад пякучкі-крапівы.

І дзень, і тры, і тыдзень, і месяц шукалі летаўчукі дзівосную кветку, якая магла абудзіць Янку. Якімі толькі зёлкамі не лячылі яго! Зязюльчынымі слёзкамі і сардэч-

нікам, крываўнікам і святаяннікам, валовым языком і зуброўкай, дзівасілам, чабаром — нішто не памагала. Янка ўсё роўна непрабудна спаў.

Прамільгнула, адбуяла вясна, сонечнымі днямі пакацілася па Летавеччыне лета. Хлопцы і дзяўчаты, дзякуючы Няньцы, наладзілі забытае Купалле. Усё было як і даўней: вогнішчы, песні, вянкi са свечкамі на Святлынь-рацэ, пошукі да раніцы папараць-кветкі... Аднак нікому не пашчасціла ўбачыць цудадзейную кветку, сустрэцца з Купальскім дзядком.

Тым часам Уладар і Уладарка акрыялі духам, зноўку пачалі сыкаць і шыпець на людзей, калі не было паблізу Начальніка аховы. Павесялеў і Барабур, які прыцярпеўся да крапівы.

Над зямлёю паплылі лёгкія белыя павуцінкі — наступіў месяц жнівень. Аднае раніцы Нянька ўзяла за руку сумную Ружу і павяла яе з палаца. Адышліся яны недалёка, і кабета шапнула дзяўчыне:

— Паглядзі, якое жыта паднялося з Янкавага каласка!

І праўда, у зацішным куточку, непадалёку ад Святлынь-ракі, калыхаліся некалькі жытніх сцяблінак з буйнымі каласкамі. Нянька дастала з доўгага белага ручніка серп, падала яго Ружы.

Зжала Ружа Янкава жыта, звязала ў невялічкі снапок, і пабраліся яны з Нянькаю назад у палац. Як толькі ўвайшлі ва ўрачыстую залу, быццам сто новых люстраў успыхнулі ў ёй. Адусюль збегліся летаўчукі. І кожны імкнуўся дакрануцца хоць адным пальцам да каласкоў, бо не было такіх, хто вясною, перад вяселлем Янкі і Ружы, не хадзіў на першую сяўбу. Тады Ружа пайшла па крузе, дакранаючыся да ўсіх, хто быў у зале, вусатымі сонечнымі каласкамі. А Нянька голасна, як на вяселлі, спявала:

Ды ўжо жыта палавее,
Э-э, ды ўжо жыта палавее.
Гультаёва сэрца млее-е!..

Яно млее, вымлявае,
Э-э, яно млее, вымлявае,
Усё людскае губляе!..

Нікога не абміналі жытнія каласкі. Дакрануліся і да Уладара і Уладаркі, і да Барабура. І як толькі тое здарылася, летаўчукі аслупянелі ад здзіўлення: Уладар і Уладарка праз імгненне ператварыліся ў раз'юшаных Зубонскага і Пузонскага каралёў, якія неўзабаве спаўзлі з тронаў страшнымі шызымі гадзюкамі. Яны жудліва сыкалі і паспелі ўплішчыцца паміж глыбокімі трэшчынамі, што расшчапілі падлогу акурат пад троннымі залатымі крэсламі. Кім стаў Барабур — ніхто толкам не бачыў. Адны летаўчукі сцвярджаюць, што вадзяным пацуком, другія сведчаць, быццам аблезлым смуродным шашком. Але тое, што чалавекам не застаўся — няма ніякага сумнення.

Калі трывога ўляглася, Ружа падышла да Янкі і паклала на грудзі каханаму жытні снапок. Хлопец глыбока, на ўсе грудзі, уздыхнуў, расплюшчыў вочы, прыўзняў галаву... Потым падхапіўся на ногі, трымаючы абэруч жытні снапок.

— Добры дзень, Ружа!— прывітаўся Янка.

— Добры дзень, Янка!— усміхнулася са слязінкамі на вейках Ружа.

Дык жывіце шчасліва, Янка і Ружа! Няхай заўсёды над вашай дзівоснай зямлёй звіняць песні Нянькі і вольнымі птахаў крыляюць у сонечных нябёсах летаўцы!

ЗМЕСТ

ЧАСТКА ПЕРШАЯ
3

ЧАСТКА ДРУГАЯ
49

Издание для детей и юношества

ЯГОВДИК Владимир Иванович

ЯНКА И РОЗА

Повесть-сказка

Минск, издательство «Юнацтва»

На белорусском языке

Выданне для дзяцей і юнацтва

ЯГОЎДЗІК Уладзімір Іванавіч

ЯНКА І РУЖА

Аповесць-казка

Рэдактар З. П. Петрушэня

Мастацкі рэдактар У. М. Жук

Тэхнічны рэдактар Н. П. Дасаева

Карэктар Д. Р. Лосік

ИБ № 1432

Здадзена ў набор 29.01.90. Падпісана да друку 30.06.91.
Фармат 70×100¹/₁₆. Папера афс. № 2. Гарнітура Кудра-
шэўская энцыклапедычная. Афсетны друк. Ум. друк. арк.
9,75. Ум. фарб.-адб. 40,30. Ул.-выд. арк. 6,36. Тыраж
12 000 экз. Зак. 92.

Выдавецтва «Юнацтва» Міністэрства інфармацыі Рэспуб-
лікі Беларусь. 220600, Мінск, Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкам-
бінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, Чырвоная, 23.

Ягоўдзік У.

Я 30 Янка і Ружа: Аповесць-казка: Для малод. шк. узросту / Маст. У. М. Вішнеўскі. — Мн.: Юнацтва, 1993. — 118 с.: іл.

ISBN 5-7880-0412-8.

Яговдик В. Янка и Роза: Повесть-сказка.

У купальскую ноч летавецкія Уладар і Уладарка едуць шукаць чароўную папараць-кветку і бясследна знікаюць. На краіну насунулася страшная бяда. Балотніца ператварае хлебадайныя палі ў дрыгву. Але народны заступнік Янка памагае людзям вызваліцца ад бяды.

Я 4803120201—141 103—90
М 307(03)—93

ББК 84Бел7

VIALIKI
LIETAVIECKI
KRAJ
XVI

PUZONSKAJE

KARALEUSTVA

52-00

